

Incipiunt capitula sexti libri

Sexta pars continet de nuptiis, quo tempore scilicet et inter quas personas et qua de causa debent fieri. De tribus que perfectum reddunt coniugium. De perfecto et imperfecto coniugio. De concubinis. De coniugibus quorum alter sine altero continentiam vovit vel religionis habitum sumpsit. De uxoribus que viris in captivitatem ductis aliis nupserunt. Quod sit inter personas coniugium eiusdem religionis, hoc est inter Iudeos, inter gentiles. Inter personas vero que non sint eiusdem religionis vel fidei non potest fieri coniugium. Quibus de causis non debeat solvi coniugium. Cuiusmodi coniunctio non faciat coniugium.

Expliciunt capitula¹

¹ Incipiunt (Incipiunt - libri *om.* Vm) - capitula TbVm; *om.*

AdBdBcCaCbDbEaLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOeOfPfPtRaQaSgSITcVoVpVqWaWbWc

Incipit sextus¹**1**

²*Ex libro constitutionum, tit. nono³. Quid sit matrimonium⁴*

Nuptie sive matrimonium est viri mulierisque coniunctio, individuum consuetudinem vite continens.

ID 8.1] da C 27 q 2 c 1

¹ Inc. sextus BeCaFcLdLmMqObOcOdOeOfPpWSeSgSITcVoVp; Incipit liber sextus DbLdLmOaPfTc; Incipit sextus. sexta pars Ea; Incipit sexta pars EgLgMgVmWc; Sextus liber Oemg; Liber sextus incipit.

Incipit liber sextus Pk; Incipit pars sexta Pt; Pars sexta Qa; Incipit sexta Ra. Require retro *add. in mg.* Lf²
² De nuptiis *add. in mg.* BeWc, *in text* Tb; i. De nuptiis quo scilicet tempore et inter quas personas et qua de causa debeant fieri *in mg.* Bd; Incipit de nuptiis *in mg.* Ca; De nuptiis quo tempore et inter quas personas et qua de causa fieri debeat *add. in mg.* EgTc; Diffinitio coniugii *add. in mg.* Ja, *om.*

LdMgMqPfPtSg; i *in mg.* Be²

³ tit. viiii BeMgPfTb; primo tit. nono CaEaLgMqOaObOdOfPwVoVp; libro primo, tit. ii Eg; primo, tit. viiii JaLdOcSl; ? Qa; primo tit. x Ra; [t]it. viiii ?Sg; primo cap. viiii Tc; iii tit. viiii Wc; *no insc.* Lc

⁴ Quid sit mat. BeCaLdMgMqOaOcOdOfPtPwRaSgSITbTcVoVp; De nuptiis quo tempore et inter quas personas et qua de causa debeant fieri *add. Of; om.* EgLcOePfPkQaWc

2

¹*Ex concilio Hilerdensi², cap. iii³*

Quod non oporteat⁴ a Septuagesima usque in⁵ octavas Pasche et tribus hebdomadibus ante festivitatem sancti Iohannis, et ab adventu Domini⁶ usque post⁷ Epiphaniam nuptias celebrare. Quod si factum fuerit, separentur.

¹ Quo tempore nuptie debeant fieri *add. in mg.* BeCa, Quo tempore fieri non liceant *add. in mg.* Ja

² -erdensi *BeCaMgOaQaTbTc; -ernensi EaMqPf

ID 8.142] +C 33 q 4 c 10

³ cap. iii CaMgPfTbTc; om. Qa

⁴ -eat BeCaJa²MgPfTbTc; -et JaQaVo

⁵ in *CaJaMgPfTb; ad Tc

⁶ Domini *CaJaMgPfQaTb; om. Tc

⁷ post *BeCaJaMgPfTbVo; in Qa; ad Tc

3¹

² *Responsa Nicolai*³ ad consulta *Bulgarorum*⁴, cap. *xlvi*⁵

Nec uxorem ducere, nec convivia facere in quadragesimali tempore convenire posse ullatenus⁶ arbitramur⁷.

ID 8.47] +C 33 q 4 c 11 var.

¹ om. Lc

² Item add. in mg. Ja

³ Resp. Nich. *BeCaMgPfTbVo; <Responsio> Nich. Ja; Nich... Qa; Nicolai pape resp. Tc

⁴ Bulg- *BeCaJaQaPfVo; Bulgarum Mg; Bulg' Mq; Burgalorum Oa; Burg- PwTbTc

⁵ cap. *xlvi* BeCaMgPfTbTc; om. Qa

⁶ ul- CaJaMgPfQaTb; nul- Tc

⁷ -amur *BeCaJaMgPfQaTbVo; -antur Mq; -emus Tc; -amor Vp

4¹

² *Augustinus de conflictu vitiorum atque*³ *virtutum*, cap. *xxii*⁴

Nubendi⁵ licentia⁶ quibusdam tribuitur, hoc est⁷ qui⁸ virginitatem vel castimoniam⁹ vidualem nequaquam professi sunt; quibusdam¹⁰ autem non tribuitur, id est qui virgines¹¹ vel¹² continentis esse decreverunt. Fornicatio autem nulli impune conceditur.

ID 8.72] C 27 q 1 c 20

¹ om. Lc

² Qui debeant nubere add. in mg. BeCaLn², Quod quibusdam licere quibusdam non add. in mg. Ja; Cur anulus detur add. in mg. Tc²

³ atque *BeCaJaMgTcVo; ac Mq; et Pf; ? Tb

⁴ *xxiii* Be

⁵ nubendi Qa

⁶ licentiam Qa

⁷ est *MgPfTbTc; om. Ca

⁸ lacuna follows Pf

⁹ castimoniam BeCaDbJaMqOaObOcOdOeOfPfPwPkRaTbTcVmVoWcBrant; vel titatem add. ss Ja; castitatem EgLgMgQa

¹⁰ -dam ss Ra

¹¹ qui virg. in mg. Wc

¹² vel CaJaMgPfQaTb; et Tc

5¹²*Ex decret' Hormisde pape, cap. vi*

Ut nullus fidelis³, cuiuscunque conditionis sit, occulte nuptias faciat, sed benedictione a sacerdote accepta⁴ publice nubat in Domino⁵.

ID 8.141] C 30 q 5 c 2

¹ *om. Lc, cc. 5-6 reversed Lh*

² Ut nuptie non fiant occulte *add. in mg.* BeCaLn², Ne fiat occulte *add. in mg.* Ja, Non occulte *add. in mg.* Tc²

³ fidelis *CaJaMgPfQaTc; *om.* Tb

⁴ a sac. acc. *CaPfTbTc; acc. a sac. Mg

⁵ *Oa runs end of 5 into 6: nubat in iugum iuxta possibilitatem*

6¹²*Ex concilio Arelatensi, cap. vi*³

Nullum sine dote fiat coniugium, iuxta possibilitatem fiat dos, nec sine publicis nuptiis quisquam nubere vel uxorem ducere presumat.

ID 8.144] C 30 q 5 c 6

¹ *Whole cap. with inscr. inserted below in c 8 after subiectas et humiles SI*

² Ut nullum sine dote fiat coniugium *add. in mg.* BeCaLn², Ne fiat sine dote *add. in mg.* Ja, Non sine dote *add. in mg.* Tc²

³ Ex - vi BeCaMgPfTbTc; Vianensi capitul' Qa

7

¹*Novellarum constitutionum*² LXV³ cap. i⁴

Si quis divinis tactis scripturis iuraverit⁵ mulieri se eam legitimam uxorem habiturum, vel si in oratorio tale sacramentum⁶ dederit, sit illa legitima uxor, quamvis⁷ nulla dos, nulla scriptura alia⁸ interposita sit.

ID 8.44] +C 30 q 5 c 9

¹ ii. (*om.* Ea) De tribus (*corr. fr.* tribubus Bd) que perfectum reddunt coniugium *add.* Bd(mg.)Ea; Quod possit etiam fieri sine dote *add. in mg.* Ja; sine dote *add. in mg.* Tc²

² Nov. const. *MgPfTbTc; Const. nov. Ca

³ LXV *Ja²MgMqTbTc; *om.* BeCaEaJaLcPfRaVo; LXXV Oa; libro ii Qa

⁴ cap. i *BeCaJaMgOaPfTbVo; *om.* Qa; cap. ii Tc

⁵ -verit *MgPfTbTc; -vit Ca

⁶ tale sacr. *CaJaMgPfQaTb; sac. tale Tb

⁷ quis Qa

⁸ scr. al. *MgOaPfTbTcVo; scr. aliam Ca; al. scr. Qa

8¹²*Isidorus de officiis, lib. II³, cap. xvii⁴*

Quod⁵ femine dum maritantur velantur, scilicet⁶ ut noverint semper se viris suis⁷ esse subiectas⁸ et humiles. Item. Quod nubentes post benedictionem vitta⁹ uno invicem¹⁰ vinculo copulantur, videlicet ne¹¹ compagem coniugalis unitatis¹² dirumpant. At vero quod eadem vitta candido¹³ purpureoque colore permiscetur¹⁴. Candor¹⁵ quippe¹⁶ est munditia vite; purpura¹⁷ ad sanguinis posteritatem adhibetur, ut hoc signo et continentie¹⁸ lex tenenda ab¹⁹ utrisque ad tempus admoneatur, et post²⁰ hec reddendum debitum non negetur. Item.²¹ Quod in primis anulus a sponso sponse datur, fit hoc nimirum vel propter mutue dilectionis signum, vel propter²² id²³ magis ut eodem pignore eorum corda²⁴ iungantur. Unde et quarto digito anulus inseritur, id est²⁵ quod in eo vena²⁶ quedam, ut fertur²⁷, sanguinis ad cor usque perveniat.

ID 8.7-8] C 30 q 5 c 7

¹ *om. Lc*

² Quid significet velum in desponsatione, quid vitta, quid anulus *add. in mg.* BeCaLn², Quid sign. - desp. *add. in mg.* Ja, Cur velentur *add. in mg.* Tc²

³ *II BeCaMgPfTbTc; V Qa

⁴ xvii BeMgMqOaPfQaRaTbVo; xx Ca; xxvii Eg; xviii Tc; xvi Vp

⁵ hoc *add. and canc.* Ja

⁶ scilicet CaMgPfQaTb; sign'c' Tc

⁷ semper se viris suis *BeOaMqPkPwTcVo; semper viris se Ca; se viris suis semper EgMg; se viris suis Pf; se suis vir. semper Qa; se semper viris suis Ra; semper se viris Tb

⁸ esse sub. *BeOaPf TbVo; sub. esse CaMgQaRaTc

⁹ factam *add. and canc.*, vittam in mg. Mg

¹⁰ uno inv. CaMgPfQaTb; inv. uno Tc

¹¹ nec Qa

¹² *corr. fr.* -atem Qa

¹³ cond- Tc

¹⁴ perm- *MgQaTbTc; comm- Pf

¹⁵ Condor Tc

¹⁶ quippe *CaMgPfQaTb; *om.* Tc

¹⁷ purpura *BeCaPfTb; purpurea MgQa; *om.* Tc

¹⁸ continentie *EgMgQa; continentia et BeCaMqOaPfPkPwTbTcVo

¹⁹ ab *CaMgQaTbTc; ad Pf

²⁰ *om.* Qa

²¹ Cur anulus detur *add. in mg.* Tc²

²² propter *MgPfTbTc; *om.* Ca

²³ id *CaMgPfQaTc; hoc Tb

²⁴ eod. pign. eorum corda *BeCaMgOaPfPwVo; in eo pign. eorum corda Qa; eorum corda eodem pignore Tb; eo quidem pignore corda eorum Tc

²⁵ id est *BeCaPfPwTcVo; *om.* MgQa; ideo MqTb

²⁶ vena *MgPfTbTc; veno Ca

²⁷ ut fertur *CaMgPfQaTc; *om.* Tb

9¹

Responsa Nicolai² ad consulta Bulgarorum³

Nostrates tam mares quam femine non ligaturam auream⁴ vel⁵ argenteam aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia⁶ federa contrahunt, in capitibus⁷ deferunt. Sed⁸ post sponsalia que futurarum sunt nuptiarum promissa, federa quoque consensu eorum qui hec⁹ contrahunt et eorum in quorum potestate sunt celebrantur, et postquam arrhis sponsam¹⁰ sibi¹¹ sponsus per digitum fidei a se¹² anulo insignitam desponderit, dotemque utrique placitam¹³ sponsus¹⁴ ei cum scripto pactum¹⁵ hoc continente, coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox aut apto¹⁶ tempore, ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid fieri presumatur, ambo ad¹⁷ nuptialia federa perducuntur¹⁸, et primum quidem in ecclesia Domini cum oblationibus¹⁹ quas offerre debent Deo per sacerdotis²⁰ manum, statuuntur, sicque demum benedictionem et velamen celeste suscipiunt²¹.

ID 8.6a] C 30 q 5 c 3 in the earlier form, later enlarged [cf 7.32 below]

¹ *om.* Lc

² pape *add.* Tc, *om.* *CaMgPfQaTb

³ Bulg- *BePfPkQaVo; Burg- CaTbTc; Bulgarum Mg; Burgallorum Oa

⁴ *om.* Vo

⁵ vel BeCaMgOaPfTbVo; aut Qa; non Tc

⁶ -lia *ss* Ra²

⁷ capitibus *BeCaMgMqOaPwQaRaTbTc; capitalibus PfPkTb²Vo

⁸ hoc *add.* Tc, *om.* *CaMgPfPwQaTb

⁹ hec *CaOaPwQaTb; ? Mg; hoc PfTc

¹⁰ *om.* Vo

¹¹ sibi *CaMgPfQaTb; *om.* Tc

¹² a se *CaMgPfQaTb; *om.* Tc

¹³ *obsc. corr.* Ca; *om.* Vo

¹⁴ -us *Be²MqOaQaTb; -usque CaMgPfRaTcVo

¹⁵ pactum *CaEgPfTbTc; peractum Mg

¹⁶ acto Qa

¹⁷ *repeated* Tc

¹⁸ fed. perd- *BeCaMqRaTbTc; fed. prod- EgMgPk; fed. perducantur Oa; perd- fed. PfVo

¹⁹ oblononibus Qa

²⁰ *corr. fr.* -tes Qa

²¹ susc- *CaMgPfQaTb; acc- Tc

10¹²*Augustinus, libro VIII³ Confessionum*

Institutum⁴ est ut iam pacte sponse non tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam quam⁵ suspiraverat⁶ sponsus dilatam.

ID 8.33] +C 27 q 2 c 39

¹ *om. Lc*

² Ut pacta [*with stroke over Ca*] sponsa non cito tradatur *add. in mg. CaLn²*

³ libro VIII *CaMgPfTbTc; librorum III Qa

⁴ Inst- *CaMgOaPfQaTc; Const- Tb

⁵ non *add. Pf, om. *CaMgQaPkPwTbTc*

⁶ -erat *CaMgQaTbTc; -erit Pf

11¹²*Pandectarum libro³ XXIII, tit. i⁴*

In sponsalibus consensus eorum exigendus est⁵ quorum in⁶ nuptiis desideratur⁷.
Intelligitur tamen semper filiam patri consentire, nisi evidenter dissentiat. [12] Item.
Sponsalia sicut nuptie consensu fiunt contrahentium⁸, et ideo sicut nuptiis, ita sponsalibus filiamfamilias consentire⁹ oportet. Que¹⁰ patris voluntati¹¹ non repugnat, consentire intelligitur. Tunc autem dissentienti a patre licentia conceditur, si indignus moribus vel turpis¹² sponsus ei¹³ a patre eligitur. Filiofamilias dissentiente, sponsalia eius nomine fieri non possunt. [13] Item. In sponsalibus contrahendis etas contrahentium definita non est ut¹⁴ in¹⁵ matrimoniis. Quapropter a primordio¹⁶ etatis sponsalia effici possunt, si modo¹⁷ id fieri ab utraque persona intelligatur, id est, si non sint minores quam septem annis.

¹ *om. Lc*

² Quod consensus (sensus Ca) exigendus est in sponsalibus et quod etas contrahentium definita non est *add. in mg. BeCaLn²; iii. (om. Ea) De perfecto et imperfecto coniugio add. Bdmg.Ea; In add. Qa*

³ Pan. lib. *MgPfTbTc; Lib. Pan. Ca

⁴ tit. i *BeMgPfTbTcVo; tit. ii Ca; *om. Qa. No insc. no break Wc*

⁵ *om. Qa*

⁶ de (in ss) Ra

⁷ in nupt. des. *BeCaPfTbTcVo; des. in nupt. MgQa; nupt. des. Oa

⁸ fiunt cont. *CaMgPfQaTb; cont. fiunt Tc

⁹ *Lj fo. 97 resumes*

¹⁰ si *add. EgMgQa, om. *BeCaMqPfPkPwRaTbTcVo*

¹¹ *corr. fr. -ati Qa*

¹² turpis *CaMgQaTbTc; tempore Pf

¹³ ei *CaMgPfTb; *om. Tc*

¹⁴ ut *MgPfTbTc; aut Ca

¹⁵ *om. Qa*

¹⁶ -dio *CaMgPfQaTc; -diis Tb

ID 8.20-2] L. In sponsal. § De sponsal L, Sponsal. cum se. § eod,

¹⁷ modo *MgPfTbTc; in Ca

14¹

²Ambrosius ad virginittatis exhortationem³, libro II. Quando fiat coniugium⁴

Desponsata⁵ viro⁶, coniugis⁷ nomen accepit⁸. Cum enim initiatur coniugium tunc coniugii nomen assumitur. Non enim defloratio virginittatis facit⁹ coniugium, sed pactio coniugalis. Denique cum iungitur¹⁰ puella, coniugium est, non cum viri admixtione cognoscitur.

ID 8.2] C 27 q 2 c 5 from Cum initiatur

¹ om. Lc

² In desponsatione fit coniugium add. in mg. Tc²

³ -atis -onem *MgPfTbTcVo; -ati -one Ca

⁴ Quando - con. CaMgPwQaTbTcVp; om. Pf

⁵ Desponsata *CaMgPfQaTbTc; E desponsato Cb

⁶ viro *BeCaMqOaPfPwTbTcVo; vgo Eg; virgo Be²Mg(vel viro ss)Pk

⁷ viro add. Ca, om. *MgPfTbTc

⁸ -epit *MgPfQaTbVo; -ipit CaTc

⁹ factus Qa

¹⁰ cum iung- *BeCaMg²PfPwQaTbVo; coniung- Mg; cum coniung- Tc

15¹

²Isidorus, Etimologiarum, libro IX, cap. vii³

Coniuges verius appellantur a prima desponsationis fide, quamvis adhuc⁴ inter eos ignoretur coniugalis concubitus.

ID 8.3] C 27 q 2 c 6

¹ om. Lc

² Sponsalia sine consensu non fiant add. in mg. Tc²

³ libro - vii om. Qa

⁴ adhuc *CaMgPfQaTb; om. Tc

16¹

Augustinus de bono coniugali²

³Coniunx vocatur⁴ ex⁵ prima desponsationis fide, quam concubitu nec cognoverat⁶ nec fuerat cogniturus. Nec perierat nec mendax manserat coniugis appellatio, ubi nec

¹ om. Lc

fuerat nec futura erat ulla carnis commixtio. Propter quod fidele coniugium parentes Christi ambo⁷ vocari meruerunt, et⁸ non solum illa mater⁹, verum etiam ille pater eius, sicut coniunx matris eius, utrumque mente, non carne.

ID 8.14b] C 27 q 2 c 9

² coniugio Mq; Aug. - con. *om.* Qa

³ Non fallaciter ab angelo dictum est ad Ioseph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam *add.* Ra (*cf ID*)

⁴ Maria Ioseph *add.* Tb, *om.* *CaMgPfPkQaTc

⁵ ex *CaMgPfQaTb; a Tc

⁶ cogn- *BeCaOaPfPkTbTcVo; agn- MgQa

⁷ Chr. ambo *BeCaOaPfTbTcVo; ambo Chr. MgQa

⁸ *om.* Qa

⁹ illa mater *CaMgPfQaTb; mater illa Tc

17¹

Ambrosius ad Paternum

Si quis desponsata sibi² et tradita³ utatur, coniugium vocat⁴.

ID 8.101a] + C 27 q 2 c 38

¹ *om.* Lc

² desp. sibi *CaEgMgPfPkPwTbTc; sibi desp. Tc

³ sibi *add.* MgQa, *om.* *BeCaPfPkTbTcVo

⁴ -at *CaMqOaPfPkVoWd; -atur BeMgRaTbTc

18¹

²Ex³ epistola Siricii⁴ pape, cap. iiii⁵

De coniugali autem⁶ violatione requisisti⁷, si desponsatam alii puellam alter in matrimonium possit accipere⁸. Hoc ne fiat modis omnibus inhibemus⁹, quia illa¹⁰

¹ *om.* Lc

² Quod desponsatam alii alter ducere non potest *add. in mg.* BeCaLn², Ne uni desponsata alteri nubat *add. in mg.* Tc²

³ *om.* Qa

⁴ Siricii *CbLfLjLmMgOaRaTbVo; Siriacy Ca; Surtii Ld; Silicii Pf; Syrici Qa; Syrii Tc

⁵ cap. iiii *om.* Qa. *No insc.* Mq(*no break*)Wc

⁶ *ss* Be

⁷ -isti *BeCaEgPfTbTc; -iti MgQaVo

⁸ tale coniugium anathematizamus, et *add. Brant, om.*

*BeCaCbDbEaLdLgLfLjLmMgMqObOcOdOeOfPfPtQaRaSgTbTcVmVoWc

⁹ iubemus Lf, *obsc. corr.*

¹⁰ illa *CaMgPfQaTbTc; *om.* Ld

benedictio quam nupture¹¹ sacerdos imponit, apud fideles¹² cuiusdam sacrilegii instar est¹³, si ulla transitione¹⁴ violetur.

ID 8.169] C 27 q 2 c 50 which is fuller in mid-text

¹¹ nupture *MgPfTbTcQa; innupture Ca

¹² fid- *BeCaCbMqLdLfLjLmTbTcVo; infid- PfMgQa

¹³ inst. est *CaCbLdLfLjLmMgPfQaTb; est inst. Tc

¹⁴ transitione BeCaCbLd²LfLjLmMgPfQaTbTcVo; transiotione Ld; transgressione *Brant*

19

¹*Ex concilio Ancirano², cap. x*

Desponsatas puellas et post ab aliis raptas placuit erui, et eis³ reddi quibus ante fuerant desponsate, etiam si eis a raptoribus vis⁴ illata constiterit⁵.

ID 8.176] C 27 q 2 c 46, in the later enlarged form

¹ Desponsate et a raptoribus violate sponsis reddantur *add. in mg.* Tc²

² Ancirano *CaMgPfQaTb; Antiano Tc

³ eis *CaMgQaTbTc; *om.* Pf

⁴ ius Qa

⁵ illata constiterit *BeCaDbLc²MgOaPfPkQaVo; fuerit illata Tb; illata fuerit Tc

20¹

²*Ex³ concilio IV Carthaginiensi⁴, cap. xiii⁵*

Sponsus⁶ et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus, a⁷ paranympis⁸ offerantur⁹. Qui cum benedictionem acceperint¹⁰, eadem nocte pro reverentia benedictionis in virginitate permaneant¹¹.

ID 8.143] D 23 c 33; C 30 q 5 c 5 insc. var

¹ *om.* Lc

² Quod (Ut Be) benedicti prima nocte post benedictionem maneant in virginitate *add. in mg.* BeCaLn", Prima nocte post benedictionem servanda *add. in mg.* Tc²

³ Ex *MgPfQaTcVo; *om.* BeCaMqOaTb

⁴ IV Cart. BeCaMgMqOaTbTcVo; Cart. IV Pf

⁵ xiii BeCaOaPfTbVo; xiiii MgMqTc; xvii Ra

⁶ Coniux Vp

⁷ a MqOaPfTb; et a BeCaRa; vel a MgQaRa²TcVo

⁸ parinthis Mg; panimphis Oa

⁹ in ecclesia sacerdoti *add.* EgLgMgQa *Brant, om.*

BdBeCaDbMqOaObOcOdOeOfPfPtRaSgTbTcVmVoWc

¹⁰ accip- Qa

¹¹ perm- CaMgPfQaTb; rem- Tc

21¹²*Ambrosius super³ epistolam primam⁴ ad Corintios*

Si causa procreandorum filiorum ducitur⁵ uxor, non multum tempus concessum videtur ad usum ipsum⁶, quia et dies festi, et dies processiois et ipsa ratio conceptus et partus iuxta legem cessari temporibus his debere monstrant.

ID 8.84] +C 33 q 4 c 4

¹ *om.* Lc

² Quantum temporis concessum ad usum coniugii *add. in mg.* Tc²

³ in Qa

⁴ primam *BeMgPfTbTc; id est Ca

⁵ dicitur (vel ducitur *ss*) Mg

⁶ usum ipsum *MgPfTbTc; ipsum usum Ca

22¹²*De adulterinis coniugiis Augustinus³, libro⁴ II*

Deus⁵ qui masculum et feminam propagandi generis causa nuptiali castitate⁶ coniunxit, et secundas nuptias que in unoquoque⁷ testamento permittuntur, licitas esse monstravit.

ID 8.269d] cf below, 6.61; +C 31 q 1 c 12

¹ *om.* Lc

² Quod secunde nuptie in novo testamento concesse sunt *add. in mg.* BeLn²; Quod non sit matrimonium in quo non est nuptiale misterium. Quod secunde - concesse sunt *add. in mg.* Ca (*cf c. 23*); Licita est digamia *add. in mg.* Tc²

³ De ad. con. Aug. BeCaMgMqOaPkRaTbVoWc; Aug. de ad. con. PfTc. in *add.* Tc, *om.* CaMgMqPfPkTb

⁴ libro Vo

⁵ Opus Oa

⁶ -ate CaEgMgPfPkPwQaTb; -ali Tc(*corr. fr.* -ale)

⁷ unoquoque MqPfOaQaTbWc; novo quoque BeMgPk²RaTc; novo CaVo

23¹²*Ex decret' Leonis pape, cap. xviii³*

Cum⁴ societas nuptiarum ita ab initio constituta sit ut preter sexuum coniunctionem⁵ que⁶ haberet⁷ in se⁸ Christi et ecclesie sacramentum⁹, dubium non est

¹ *om.* LcVp

² Quod non sit matrimonium in quo non sit nuptiale misterium *add. in mg.* BeLn², Quod secunde nuptie... *add. in mg.* Ca², Non est matrimonium ubi non est nuptiale misterium *add. in mg.* Tc²

³ xviii Vo

⁴ Cum *CaCbMgPfTbTc; Dum Mq; Nunc Qa

eam mulierem non pertinere¹⁰ ad matrimonium in qua docetur nuptiale¹¹ non fuisse misterium¹².

ID 8.139 med.] C 27 q 2 c 17

⁵ sex. coniunctionem *BeCaDbMgPfTbVo²; coniunctionem sex. Qa; sex. commixtionem Tc

⁶ que BePfOaOd; *om.* CaDbOeQaTbVo; etiam MgTc; non MqOd²Ra

⁷ haberet *DbMgPfTbTc; liberet Ca

⁸ nuptie coniunctionis *add. Brant, om.* *BeCaCbDbEaLgMgMqOaObOcOdOeOfPfPkPtQaRaTbTcVmWc

⁹ esse non potest (posse Vo) *add. PfVo, om.* *BeCaCbEaLgMgMqOaObOcOdOeOfPkPtRaSgTbTcVmWc

¹⁰ opt- Qa

¹¹ *obsc. corr.* Ca

¹² mist- *CaEaMgMqOcOePfPtRaTbTcVoWcWd; matrimonium Oa; minist- BePkQa *Brant.* sed perfectum inchoantium enim fuit *add. OcMg, om.*

*BeCaDbEaEgMgMqOaObOdOeOfPfPtPwSgRaTbTcVmVoWcWd

24¹

²*Ambrosius super Lucam, libro I³*

Pudor est feminis nuptiarum premia non habere, quibus hec sola causa est nubendi.

ID 8.75b] +C 32 q 2 c 1a

¹ *om.* Lc

² Premium coniugii est partus *add. in mg.* Tc²

³ lib. I BeCaOaPfPkTbTc; lib. I cap. ii Mg; cap. i Pw; primo libro Vo; *om.* Qa

25¹

²*Libro II³*

Cum coniugii premium et gratia nuptiarum⁴ partus sit feminarum, non mediocris causa est⁵, ut virginitas Marie falleret principem mundi.

ID 8.76] +C 32 q 2 c 1b

¹ *om.* Lc

² Idem *add. Pf, Item add. Tc, om.* *BeCaMgOaTb. Ex concilio apud Valentiam cap. c. i *add. in mg.* Mg

³ Lib. II *MgPfTb; *om.* BeRaTcWc *with break*, MqPtQaVo *with no break, but Vo has coloured initial.*

⁴ et gr. nupt. *CaMgPfQaTc; nupt. et gr. Tb

⁵ causa est CaMgPfQaTb; est causa Tc

26¹²[Augustinus de bono coniugali]³

Debent ergo sibi coniugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem, liberorum⁴ procreandorum causa, que⁵ prima est⁶ humani generis in ista mortalitate societas, verum etiam infirmitatis invicem excipiende ad⁷ illicitos concubitus⁸ evitandos⁹, mutuum quodammodo servitutum, ut etsi¹⁰ alteri eorum continentia perpetua placeat, nisi ex¹¹ alterius consensu¹² non possit. Item. Reddere vero debitum coniugale nullius est criminis¹³; exigere autem ultra generandi necessitatem¹⁴, culpe venialis.

ID 8.234b, 235a] + C 32 q 2 c 3b to non possit

¹ om. Lc

² Quod alter coniugatorum non potest continere absque alterius consensu (-ensa Ln) add. in mg. BeCaLn², Neuter sine consensu alterius debet abstinere add. in mg. Tc²

³ Aug. de bono con. *MqPf; Idem l. ii de coniugio Oa; Libro secundo QaPtTc; Item Tb; om.

BeCaEaMgOaPkRaVoWc

⁴ fid. lib. added Ca²

⁵ que BeMqPfTcVo; quia CaMg(vel que ss)QaTb; quam Oa

⁶ est *CaMgPfQaTb; om. Tc

⁷ ad *BeMqRaTc; propter MgPfQaRa²Vo; om. CaOaTb

⁸ conc. *BeCaEgPfTbTcVo; motus Mg(vel conc. ss)Qa

⁹ -dos *MgPfTbTc; -do Ca

¹⁰ ut etsi *CaMgPkRaTbTc; ut si BeEgPfPwVo; et si Oa

¹¹ ex *BeTbVo; om. CaMgMqOaPfQaTc

¹² alt. cons. *CaMgPfQaTb; cons. alt. Tc

¹³ est crim. *CaMgQaTbTc; crim. est Pf

¹⁴ gen. nec. *BeMgPfQaTbVo; nec. gen. CaTc

27¹Augustinus de bono coniugali²

Solet³ queri cum masculus et femina nec ille maritus, nec illa⁴ uxor alterius, sibimet⁵ non filiorum procreandorum⁶, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera⁷, nec illa cum altero⁸ id faciat, utrum nuptie sint vocande. Et potest quidem fortasse⁹ non absurde hoc appellari connubium, si

¹ om. Lc

² Aug. - con. (coniugio Mq) *BeCaMgMqPkQaTbTc; Idem in eodem Pf; iiii. De concubinis in mg. Bd

³ autem add. Brant, om. *CaMgMqPfPkQaTbTc

⁴ illa *CaPfQaTbTc; ulla Mg

⁵ et add. Pf, om. *CaMgQaTbTc

⁶ fil. proc. *BeMgOaPfTb; fil. Qa; proc. fil. causa CaTc; proc. fil. Vo

⁷ nec ille cum alt. *CaMgMqPfPkQaTc; om. Tb

⁸ nec illa cum alt. *CaMgMqQaTbTc; om. BePfPkVo

⁹ hoc add. and canc. Ra

usque ad mortem alicuius eorum id¹⁰ inter eos placuerit, et prolis generationem quamvis non ea causa coniuncti sunt¹¹, non tamen vitaverunt¹², ut vel noluerint¹³ sibi nasci filios vel etiam opere¹⁴ aliquo malo agant ne¹⁵ nascantur. Ceterum si vel¹⁶ utrumque vel unum horum desit¹⁷, non inuenio quemadmodum¹⁸ has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit donec illam¹⁹ dignam honoribus²⁰, vel suis facultatibus²¹ inueniat²² quam comparem ducat, ipso animo²³ adulter est, nec cum illa²⁴ quam cupit invenire, sed cum ista cum qua sic cubat²⁵, ut cum ea non habeat maritale consortium.

ID 8.65] C 32 q 2 c 6

-
- ¹⁰ *ss Ra*
¹¹ *sunt *BeCaPfTbTc; sint MgQa*
¹² *-erunt *BeCaQaTbTc; -erint MgPfVo*
¹³ *-erint BePfTbTcVo; -erit CaMg*
¹⁴ *alio add. Tc, om. *CaMgPfQaTb*
¹⁵ *agant ne *BeCaMgOa²RaTbTc; agunt ne Oa; agant ut non PfVo; agatur ne Qa*
¹⁶ *si vel *BeCaPfTbTc; scilicet Mg*
¹⁷ *horum desit *BeMgOaPfQaTbVo; desit horum CaTc*
¹⁸ *quemadmodum *CaMgPfQaTc; quomodo Tb*
¹⁹ *illam *BeCaOaTbVo; aliam MgMqQaRa; ullam PfTc*
²⁰ *in oribus Ca*
²¹ *suis fac. *CaPfTbTc; fac. suis Mg*
²² *in- ss Ca; -nia Tc*
²³ *ipso animo] animo ipso Qa*
²⁴ *cum illa] ullam Qa*
²⁵ *sic cubat *CaMgPfQaTc; cubat sic Tb*

28¹

²*Augustinus de bono coniugali*³

Tantum valet sociale vinculum ut cum causa procreandi colligitur, nec ipsa causa procreandi⁴ solvatur.

ID 8.254a, cf 6.105 below] C 32 q 7 c 27a

-
- ¹ *om. Lc*
² *Quod causa sterilitatis non solvatur coniugium add. in mg. BeCaLn², Causa procreandi non solvitur coniugium add. in mg. Tc²*
³ *Aug. - con. (coniugio Mq) *CaMgMqQaTbTcVo; Idem de eodem Be; Idem in eodem Pf; Item de cono coniug. Ra; Idem Vp*
⁴ *causa proc. *BeCaMqOaPfQaTbVo; causa non proc. Mg; proc. causa Tc*

29¹*Augustinus² contra Iulianum, libro I³*

Non in sola ut deliras⁴ commixtione maris et femine nuptiarum veritas est, quamvis sine illa nuptie filios propagare non possint⁵. Sed alia sunt⁶ ad nuptias proprie pertinentia, quibus ab adulteriis⁷ nuptie decernuntur⁸. Sicut⁹ est thori coniugalis fides et cura ordinate filios procreandi et que maxima differentia est, bonus usus mali, hoc est bonus usus concupiscentie carnis, quo malo¹⁰ adulteri utuntur¹¹ male.

ID 8.77] C 32 q 1 c 11

¹ om. Lc

² Aug. *BeCaMgTbTc; Idem Pf; om. Vo

³ lib. I BeMg?PfTbTcVo; lib. II Mq; om. CaQa. ii in mg. Be²

⁴ ut del ss Be²

⁵ -int *OaPfTb; -unt BeCaMgQaTcVo

⁶ sunt *CaMgPfQaTb; om. Tc

⁷ corr. fr. ailteriis Ca

⁸ dec- *CaMgPfQaTb; disc- Tc

⁹ -ut *OaPfTb; -uti BeCaMgQaTc; Sicut uti Vo

¹⁰ malo *BeCaMqOaPfPkPwRaTbTcVo; bono EgQa; bono vel malo (vel malo *also in mg*) Mg; vel bono *add. in mg.* Ra²

¹¹ nituntur Qa

30¹*Augustinus³ de tripertito bono nuptiarum*

Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum; fidem quia nullum adulterium; sacramentum, quia nullum divortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non poterat⁴ sine pudenda⁵ concupiscentia carnis, que accidit ex peccato, sine qua concipi voluit, qui⁶ futurus erat sine peccato.

ID 8.15] +C 27 q 2 c 10

¹ om. Lc

² Quod omne bonum nuptiarum impletum (completum Be) sit in parentibus Christi *add. in mg.* BeCaLn²

³ Aug. *BeCaMgQaTbTc; Idem Pf; om. Vo

⁴ fieri non pot.] non pot. fieri Qa

⁵ sine pudenda *BeMgMqPfTbTcVo; sine pudencia Ca; si non prudentia Qa

⁶ qui *MgPfQaTcVo; quia BeCaMq?OaRaTb

31¹

²*Evaristus*³ *episcopis*⁴ *Africe, cap. ii*⁵

Aliter legitimum non fit coniugium⁶ nisi ab his⁷ qui super ipsam⁸ feminam dominationem habere videntur, et a quibus custoditur, uxor petatur, et a parentibus propinquioribus sponsetur, et legibus dotetur, et suo tempore sacerdotaliter⁹, ut mos est, cum precibus et oblationibus a sacerdote¹⁰ benedicatur¹¹, et a paranymphis ut consuetudo docet¹² custodita et sociata¹³ a proximis¹⁴ congruo¹⁵ tempore petita, legibus dotetur¹⁶ ac solempniter accipiatur: et biduo vel triduo orationibus vacent, et castitatem custodiant. Item. Ita¹⁷ peracta legitima scitote esse connubia¹⁸. Aliter vero presumpta non¹⁹ coniugia sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius quam legitima coniugia esse²⁰ non dubitate, nisi voluntas²¹ propria²² suffragaverit²³ et vota succurrerint legitima.

ID 8.4-5] C 30 q 5 c 1

¹ *om. Lc*

² Qualiter fiant legitima coniugia *add. in mg. BeCaLn*²

³ Evaristus BeCaLmMgMqOaPfTbVo; Avaristus papa CbLj; Evaristus papa Qa; Eucharistus Tc

⁴ -opis CaCbLdLfLjLmMgQaTbTc; -opus Pf

⁵ cap. ii *om. MqQa. iii add. in mg. Be*²

⁶ leg. non fit con. *BeCaOaPfTbTcVo; non fit leg. con. Cb; non fit leg. con. *subs. rearranged* Lj; con. non fit leg. MgQaWd

⁷ his *BeCaLdLfLmMgPfQaTbVo; iis CbLj; ipsis Tc

⁸ ipsam *CaMgPfQaTbTc; *om. Lf*

⁹ sacer. *CaMgPfQaTbTc; *om. Lf*

¹⁰ a sac. *suppl. in mg. Ld*²

¹¹ -atur *CaCbLdLjLmMgPfQaTb; -antur Tc

¹² cum precibus et obl. - docet *CaEaLdLgLjMgOaObOcOdOeOfPfRaSgTbTcQaVmVo; *om. Lf*

¹³ societa Lf. et *add. Tc, om. *CaCbLdLfLjLmMgPfQaTb*

¹⁴ proxi Qa

¹⁵ -rue Lm

¹⁶ dotetur *BeCaDbLdLfLjMgPfRaTbVo; detur LmOaTc; docetur Qa

¹⁷ Uta Lm

¹⁸ Item. Ita - conn. BeCaCbLdLfLmMgPfPkQaTbTc*Brant*; *om. Migne*

¹⁹ *om. Qa*

²⁰ coniugia esse *BeCaCbLdLfLjLmOaPfVo; esse coniugia MgQa; connubia esse Tb; esse Tc

²¹ *SI has here a lacuna followed by* quam legitima coniugia – voluntas (*repeated*)

²² propria *BeCaMgPfQaTbTcVo; pia CbLj

²³ *after corr. Pf*

32¹²*Responsa*³ *Nicolai ad consulta Bulgarorum*⁴, *libro I*⁵

Hec⁶ sunt, preter alia que ad memoriam non⁷ occurrunt⁸, pacta coniugiorum solempnia. Peccatum autem esse⁹, si hec cuncta¹⁰ nuptiali federe non interveniant non¹¹ dicimus¹².

ID 8.6b] +C 30 q 5 c 3b

¹ *om. Lc*

² *Quid imperfectum add. in mg. Tc*²

³ *-onsa *BeCaPfPkTbVo; -onsio MgTc*

⁴ *Bulg- *BeCaMgPfPkTbVo; Burg- OaTc*

⁵ *lib. I *BeCaMgPfPkTb; om. QaTcVo*

⁶ *Hec *CaMgPfTbTc; Sed Pk*

⁷ *non *MgPfTbTc; om. Ca*

⁸ *occ- *CaMgPfQaTc; rec- Tb*

⁹ *autem esse] esse autem Qa*

¹⁰ *cuncta *CaMgPfQaTb; certa Tc*

¹¹ *non *BeCaMgMqOaPfQaRa(pt erased)TbVo; nunc Ea; vel nunc add. ss Ra; nos Wc; om. Tc*

¹² *dicimus] didicimus Qa*

33¹²*De legitimis coniugiis*³

Hieronimus ait⁴, Tria⁵ legitima coniugia in scripturis⁶ leguntur. Primum legitimum est virgo casta in virginitate viro⁷ data legitime⁸, et reliqua sequuntur in predictis⁹. Secundum, virgo in civitate deprehensa a viro, et illi per vim copulata, si voluerit pater eius, dotabit eam iste vir, quantum iudicaverit pater, et¹⁰ dabit¹¹ pretium pudicitie eius. Tertium filia predicta deprehensa, si non¹² fuerit voluntas patris, trahet eam

¹ *om. Lc*

² *De quarto coniugio noto Mg(in mg., later canc.)Vp; De tribus que perfectum reddunt coniugium add. in mg. Lj²Tc². Ieronimus add. Pf, om. CaMgTbTc*

³ *in text and mg. BeCa*

⁴ *Hier. ait *BeCaMgOaPfPkQaTbVoBrant; Hier. dixit Tc; Hieronym. Migne*

⁵ *Tua Qa*

⁶ *-ura Qa*

⁷ *legitimo add. Brant, om. *BeCaMgPfPkQaTbTc*

⁸ *-ime *MgPfTbTc; -imo Ca*

⁹ *et rel. (que add. BeRa) sequuntur (relinquuntur Oa) in pred. *BeCaMqOaPfPkPtRaTbVo; om. MgQaTc*

¹⁰ *et *BeMgQaPfTbVo; om. CaTc*

¹¹ *dabitur Qa*

¹² *si non] non si ?Qa*

a viro predicto¹³ et tradet eam alio¹⁴ et dotabit eam¹⁵, et legitima erit ei¹⁶. Sed primum his duobus prefertur.¹⁷

ID 8.40] C 36 q 2 c 8

¹³ *corr. fr. -icta Mg*

¹⁴ *alio CaPfTb; alii MgTc*

¹⁵ *eam *BeCaMgPfQaTb²Vo; om. Tb; eam alii Tc*

¹⁶ *ei *CaMgPfQaTb; om. BeTc*

¹⁷ *Sed primum his duobus pref. om. Ra*

34¹

²*De quarto coniugio noto*³

Hieronimus ait⁴, Additur itaque⁵ aliud quartum⁶ legitimum⁷ coniugium. Dum mortua fuerit uxor eius, licet illi accipere⁸ aliam, sed non repudiatam, nec⁹ desponsatam viro, sed filiam. Similiter debet et mulier¹⁰. Unde et Paulus ait, Mulier que sub viro est ligata sub lege viri est quandiu¹¹ vivit vir eius¹². Igitur vivente viro eius¹³ vocabitur adultera si iuncta fuerit alteri¹⁴ viro. Si autem mortuus fuerit¹⁵ vir eius, liberata est a¹⁶ lege viri¹⁷ ita ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.

ID 8.41] +C 27 q 2 c 13

¹ *om. Lc*

² *Ex decretis Leonis pape cap. xviii add. and canc. Mg; Gradus perfectionis in coniugio add. in mg. Tc². Idem add. Pf, Item ait additur add. Ra; om. *CaCbLdLfljLmMgMqTbTcVo, ? Qa*

³ *De - noto *CaCbLdLfljLmMgPfPtQa?Tb; Ieronimus Be; Quartum legitimum conoigium Ra; De - dato Tc; om. Mq*

⁴ *Hier. ait *BeCaCbDbLdLfljMgPfQaRaTbTcVoBrant; om. LmMqMigne*

⁵ *itaque *CaMgPfQaRaTbTc; ita Lm*

⁶ *quartum *CaCbLdLfljMgPfPwQaTc; om. Tb*

⁷ *leg. *CaMgPfQaTbTc; om. Lf*

⁸ *illi accipere *BeCaPfQaTbTcVo; illi suscipere Lf; acc. illi Mg*

⁹ *nec *CaMgPfQaTbTc; non Lf*

¹⁰ *deb. et mul. *CaMgPfTbTc; et mul. deb. Qa*

¹¹ *quam Vo*

¹² *viv. vir eius BeCaMgPfTbTcVo; vir eius viv. Lm; viv. vir Qa*

¹³ *Igitur vivente viro eius *BeCaMgOaPfTcVo; Ig. vivente eius Tb; om. Qa*

¹⁴ *alteri *CaMgPfQaTbTc; om. Lf*

¹⁵ *mort. fu. *CaMgPfQaTbTc; fu. mort. Lm*

¹⁶ *a *CaCbLdLfljLmMgPfQaTb; de Tc*

¹⁷ *etc add. Mq, ending cap. here, with addn (see Conspectus)*

35¹

²*Ex decret. Leonis pape, cap. xviii*³

Non omnis mulier viro⁴ iuncta uxor est viri⁵, quia nec omnis filius heres est patris⁶. Nuptiarum autem federa inter ingenuos sunt legitima, et inter equales, et⁷ multo prius⁸ hoc ipsum⁹ Domino constituyente quam initium Romani iuris existeret¹⁰. Itaque aliud est uxor, aliud concubina, sicut aliud est ancilla, aliud¹¹ libera. Propter quod etiam apostolus ad manifestandam harum personarum discretionem, testimonium ponit ex Genesi, ubi dicitur Abrahe, Eice ancillam et filium eius. Non enim heres erit¹² filius¹³ ancille cum filio meo Isaac. Igitur cuiuslibet loci laicus, si filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est quasi eam coniugato¹⁴ dederit¹⁵, nisi forte illa mulier¹⁶ et ingenua facta et dotata legitime et publicis nuptiis¹⁷ honestata¹⁸ videatur, quia paterno arbitrio viris coniuncte carent culpa, si¹⁹ mulieres que a viris habebantur, in matrimonio non fuerunt²⁰, quia aliud est nupta, aliud²¹ concubina²².

ID 8.139J +C 32 q 2 c 12

¹ *om. Lc*

² Quod vir habens concubinam legitime possit ducere uxorem (ux. duc. Be) *add. in mg. BeCaLn*², De perfecto et imperfecto coniugio *add. in mg. Lj*², De concubinis *add. in mg. Tc*²

³ *no insc., no break Pk; cap. xviii om. MqVp*

⁴ *mul. viro] viro mul. Qa*

⁵ *eius add. Tb, om. *CaPfMgQaTc*

⁶ *her. est pat. *CaMgQaTbTc; est pat. her. Pf*

⁷ *et *MgPfTbTc; om. Ca*

⁸ *prius *CaMgPfQaTc; prior Tb*

⁹ *ipsum *BeCaOaPfTbTcVo; ipso MgQa*

¹⁰ *Qa unclar*

¹¹ *est add. Mg, om. *CaPfTbTc*

¹² *heres erit *BeCaMgPfTb; erit heres QaTc*

¹³ *corr. fr. filium Ca*

¹⁴ *-ato *CaMgQaTbTc; -atam Pf*

¹⁵ *non ita accipiendum – dederit in mg. Be*²

¹⁶ *que habebatur prius add. Tc, om. *BeCaMgPfPkRaQaTbVo*

¹⁷ *ss Ra*²

¹⁸ *nupt. -estata *BeCaMgPfQaTcVo; -estata nupt. Qa; nupt. -esta Tb*

¹⁹ *si *CaMgQaTbTc; sed Pf*

²⁰ *-erunt CaMgPfQaTb; -erint Tc*

²¹ *est add. CaQa, om. *BeMgPfTbTc*

²² *corr. fr. conc. al. nupta Tb*

36¹²*Ex epistola Leonis pape*

Qualis uxor esse debeat³ que habenda est⁴ secundum legem. Virgo⁵ casta et desponsata in virginitate et dotata legitime, et a parentibus tradita, et a sponso et a⁶ paranympis accipienda, et ita secundum legem et evangelium publicis nuptiis honeste in coniugium liquide sumenda et omnibus diebus vite nisi⁷ ex consensu et causa vacandi⁸ Deo, nunquam propter hominem separanda⁹, et, si fornicata¹⁰ fuerit, dimittenda. Sed¹¹ illa vivente, altera non ducenda¹², quia adulteri regnum Dei non possidebunt, et penitentia illius per scripturas recipienda¹³.

ID 8.140J +C 30 q 5 c 4

¹ *om. Lc*

² Quod legitima uxor esse debeat *add. in mg. BeCaLn²*, Qualis legitima uxor *add. in mg. Tc²*

³ esse deb. *CaMgPfPkQaTc; deb. esse Tb

⁴ est *Mg?PfTbTc; *om. Ca*

⁵ Virgo *MgPfTbTc; Viro Ca

⁶ a *CaMgPfQaTb; *om. Tc*

⁷ non Qa

⁸ vacandi *BeCaDbMgMqPfTcVo; vocandi OaQaTb²; vacanda Tb

⁹ propt. hom. (-ines Tc) sep. *BeCaPfTbTcVo; per hom. sep. Mg; sep. per hom. Qa

¹⁰ -ata *Ca(forn. *repeated and canc.*)MgPfQaTb; -anta Tc

¹¹ et *add. Tc, om. *CaMgPfQaTb*

¹² altera non ducenda BeEgOaTbTcVo; altera non deducenda (*corr. fr. -anda Ca*) Be²CaEaEg²MqPf; alteram dico non esse ducendam Mg; alia non ducenda Pk; altera non est deducenda Pw

¹³ repudianda (vel recipienda *in mg. Ra²*)

37¹²*Ex decret. Iulii pape, cap. iv³*

Si quis ancillam suam⁴ libertate⁵ donaverit, et in⁶ matrimonio sibi⁷ sociaverit, dubitabatur⁸ apud quosdam utrum huiusmodi nuptie legitime esse videantur⁹ an non. Nos itaque vetustam¹⁰ ambiguitatem decidentes¹¹, talia connubia legitima esse¹² censuimus. Si

¹ *om. Lc*

² De ancilla si proprio domino legitime nubere possit *add. in mg. BeCaLn²*

³ cap. iv *CaMgMqOaPfTbTcVo; cp. iii Be; cap. viii CbLj; *om. Qa*

⁴ suam *CaMgPfQaTbTc; *om. Lm*

⁵ -ate *BeLdLmMgOaPfQaTb; -ati CaCbLfljTcVo

⁶ et in *BeCaCbLdLfljLmMgPfTbVo; et Qa; et ita in Tc

⁷ sibi *CaMgPfQaTbTc; *om. Ld*

⁸ -abatur *BeEgLdMgOaQaVo; -atur CaPfPkTbTc; dubitatur PK²

⁹ leg. esse vid. *BeCaLdLfljLmMgPfQaVo; leg. vid. CbTb; leg. (*lacuna*)sint Tc

¹⁰ vectam Qa

¹¹ decidentes *CaMgPfQaTbTc; deducentes Lm

enim ex affectu fiunt¹³ omnes nuptie et nihil impium et legibus contrarium in tali copulatione fieri potest¹⁴, quare predictas nuptias inhiendas¹⁵ existimaverimus? [38] Omnibus vobis¹⁶ unus est pater¹⁷ in celis¹⁸ et unusquisque dives et pauper, liber et servus equaliter pro se et pro animabus eorum rationem daturi¹⁹ sunt. Quapropter omnes cuiuscumque conditionis sint²⁰, unam legem, quantum ad Deum²¹, habere non dubitamus²².

ID 8.156] + C 29 q 2 c 3, Si quis ancillam – existimaverimus; C 29 q 2 c 1, Omnibus - non dubitamus, then Si autem omnes legem habent, ergo – dimitti poterit

¹² leg. esse *BeCaCbLdLfLjLmMgPfTbQa; esse Ld; esse leg. Tc

¹³ fiunt *CaCbLdLfLjLmPf?QaTc; fiant Tc

¹⁴ potest *CaCbLdLfLjLmMgPfQaTb; solet Tc

¹⁵ inhiendas *CaMgPfQaTbTc; nubendas Lf

¹⁶ vobis *BeCaLdLmMqOaPfRaTbVo; nobis CbLlLjMgQaTc

¹⁷ unus est pater *BeLmMgPfRaTbVo; unus pater CaCbLlLj; pater est unus Ld; unus est nobis pater Qa; est unus pater Tc

¹⁸ in celis *CaMgPfQaTbTc; celestis Lf

¹⁹ daturi *CaMgPfQaTbTc; reddituri Lj

²⁰ sint *BeCaPfTbTc; sunt MgQa

²¹ Deum *BeCaCbLdLfLjMgPfQaTc; eum Lm; eam Tb

²² hab. non dub. *BeMgPfRaTbTc; non dub. hab. Qa; non dub. Vo. Ergo sicut ingenuus dimitti non potest, sic nec servus semel coniugio copulatus ulterius dimitti poterit *add. Brant (cf Grat.); om.*

AaAbBdBcCaCbEaEcEgFcKaLbLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOeOfPfPkPtPwQaRaSdSeSgTbTcVmVo VpWaWbWcWdW

39¹

²*Ex concilio Maticensi³, cap. x⁴*

Si servum et ancillam dominus amborum in matrimonium coniunxerit⁵, et postea liberato⁶ servo vel ancilla non potest redimi⁷ que⁸ in servitio est, ideo matrimonia non solvuntur.

ID 8.157]

¹ *om. Lc*

² De servorum coniugio quod contractum non debet dissolvi licet alter illorum liberetur *add. in mg.*

BeCaLn², Inter personas non eiusdem conditionis est matrimonium *add. in mg. Tc²*

³ *I add. RaVo*

⁴ Matic. cap. x] Magontiensi Mq; Magontie Qa

⁵ -erit *MgPfTbTc; -it Ca

⁶ -erato *CaMgPfQaTb; -ertato Tc

⁷ non pot. red.] red. non pot. Qa

⁸ que CaMgPfQaTb; qui Tc

40¹

²*Ex concilio Cabilonensi, cap. xxx*³

Dictum⁴ est nobis⁵ quod quidam legitima servorum⁶ matrimonia⁷ potestativa quadam presumptione dirimant, non attendentes illud evangelicum⁸, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Unde nobis visum est ut coniugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant, sed in uno coniugio permanentes dominis serviant suis. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis coniunctio fuit⁹ et per voluntatem dominorum.

ID 8.167] +C 29 q 2 c 8

¹ om. Lc

² Servorum matrimonia voluntate dominorum fiant *add. in mg.* Tc²

³ xxx *MgPfTbTc; cxx Ca

⁴ Sictum Pk

⁵ om. Oa

⁶ *corr. fr.* suorum Ra

⁷ matrimonia *BeCaMgPfTcVo²; in matrimonia Pk; om. Tb

⁸ -icum *BeCaOaTbTcVo; -ii Mg; -ium Pf

⁹ fuit *CaMgPfTb; fit Tc

41

¹*Ex concilio apud Vermeriam*² cui interfuit rex Pippinus, cap. vii³

Si quis ingenuus homo ancillam alterius⁴ uxorem acceperit⁵, et existimat quod ingenua sit, si ipsa femina postea fuerit⁶ in servitute⁷ detecta⁸, si eam a servitute redimere potest, faciat. Si non potest, si voluerit, aliam accipiat. Si autem servam eam⁹ scierat et collaudaverat, post ut legitimam habeat. Similiter et mulier ingenua de servo alterius facere debet¹⁰.

ID 8.164, and cf 6.111 below] C 29 q 2 c 4

¹ De ingenuo qui ignoranter ancillam alterius ducit uxorem *add. in mg.* BeCaLn²

² Vermeriam BeCaMqOaTb; Vermariam Mg; Guermariam Pf; Ermeniam Ra; Verminiam Tc; Verberiam Vo

³ cap. vii *BeCaMgMqPkPwTbVo; om. EgTcVp; ? Pf

⁴ anc. alt. *CaMgPfTb; alt. anc. Tc

⁵ acceperit *CaMgPfTb; duxerit Tc

⁶ postea fuerit *BeMgPfTbVo; fuerit postea Ca; fuerit Tc

⁷ -ute *BeCaPfPwTbVo; -utem MgTc

⁸ detecta *BeCaMgMqPfPkTb; redacta Pw; reddita Tc

⁹ eam *CaMgPfTc; eius Tb

¹⁰ debet *CaMgPfTb; potest Tc

42¹²*Ex eodem concilio*³, *cap. viii*

Si femina ingenua acceperit servum, sciens quod servus esset⁴, habeat eum, quia omnes unum patrem habemus in celis, una lex erit et viro et⁵ femine.

ID 8.165] C 29 q 2 c 5

¹ *om. Lc*

² Ut si ingenua Ingen. si Be) scienter servum accipit, habeat eum et e converso *add. in mg. BeCa*

³ Ex eod. conc. *BeMgOaTbTcVo; Eodem conc. Ca; Item Pf

⁴ esset *BeCaOaPfTbTcVo; sit EgMg

⁵ *ss Ra*

43¹²*Ex dictis*³ *Augustini*⁴

Audite, charissimi, membra Christi et matris catholice ecclesie filii. Quod dico competentibus⁵, audiant fideles. Quod dico fidelibus audiant competentes; quod dico fidelibus et competentibus et penitentibus⁶ audiant et catechumeni, audiant omnes⁷, timeant, et nemo contempnat. Sit⁸ mihi in consolationem⁹ vester auditus¹⁰, ne¹¹ vobis sit¹² in testimonium dolor meus. Competentibus dico, Fornicari vobis non licet, sufficient vobis uxores, concubinas vobis¹³ non licet habere¹⁴. Audiat Deus¹⁵ si vos surdi estis. Audiant angeli eius¹⁶, si vos contempnit. Concubinas non licet vobis habere¹⁷. Et si non habetis¹⁸ uxores tamen non licet vobis habere concubinas, quas postea dimittatis et

¹ *Lc to concubinas et uxores only*

² Quod nulli liceat concubinam habere *add. in mg. BeCa, De concubinis add. in mg. Lj*²

³ beati *add. PfVo, om. *BeCaMgTbTc*

⁴ *iiii add. in mg. Be*²

⁵ -entibus *CaMgPfTc; -entius Tb

⁶ et pen. *in mg. Ra*²

⁷ aud. omn. *ss Be. et add. CaMgTcVo, om. *BeOaPfTb*

⁸ Sit *CaMgPfPwTc; Si Tb

⁹ -onem *CaMgPfTb; -one Tc

¹⁰ vest. aud. *CaMgPfTb; aud. vest. Tc

¹¹ ne *Mg; nec CaPfTbTcVo

¹² sit *BeMgTbTcVo; *om. CaPf*

¹³ ux. conc. vobis *in mg. Vo*

¹⁴ vob. non lic. hab. *PfTbTcVo; vob. hab. non lic. Be; hab. vob. non lic. CaMg

¹⁵ Audiat Deus *MgPfTbTc; Audiant omnes Ca

¹⁶ eius *CaMgPfTb; *om. Tc*

¹⁷ vobis hab. *CaPfTbTc; hab. vobis Mg

¹⁸ -etis *BeDbOaPfVo; -eatis CaMg; -eretis Tb; -ueritis Tc

ducatis uxores. Tanto maior dampnatio vobis erit, si volueritis habere et¹⁹ concubinas et uxores²⁰.

ID 8.153a] +D 34 c 6, Palea

¹⁹ et *CaPFTbVo; om. BeMgTc

²⁰ conc. et ux. *MgPFTbVo; ux. et conc. BeTc; conc. uxores Ca

¹*Item Augustinus*²

Quale est et³ illud quod multi virorum ante nuptias concubinas sibi adherere non erubescunt, quas post aliquot annos dimittunt, et sic postea legitimas uxores accipiunt? Unde coram Deo et coram⁴ angelis eius⁵ contestor atque denuntio Deum et ista semper prohibuisse, et nunquam ei placuisse, et precipue⁶ temporibus Christianis⁷ concubinas habere nunquam licet et nunquam⁸ licebit.

ID 8.154]

¹ E *add.* Vo

² Item Aug. *BeCaMgPkTcVo; Item Pf; Aug. Tb

³ et *OaPkTb; etiam BeCaMgPFTcVo²Vp; om. MqWc

⁴ coram *CaMgPFTb; om. Tc

⁵ eius *CaMgTbTc; om. Pf

⁶ his *add. and canc.* Ra

⁷ temp. Chr. *CaMgPFTb; Chr. istis temp. Tc

⁸ et nun.] numquamque Ra

44¹

*Augustinus*² *de bono coniugali*³

Si quis aliquam sibi ad tempus⁴ adhibuerit⁵, donec⁶ dignam honoribus vel⁷ suis facultatibus inueniat quam comparem ducat, ipso animo adulter est, nec cum illa quam cupit inuenire sed cum ista cum qua sic cubat, ut cum ea⁸ non habeat maritale consortium.

ID 8.65 mod., cf 6.27 above] C 32 c 2 c 6b

¹ om. LcMgWc, in CaEgPFPkTbTcVo

² Aug. *BeCaTbTc; Idem Pf

³ De – con. om. Ea

⁴ aliq. sibi ad temp. *CaEgPFTc; ad temp. sibi aliq. Tb

⁵ *corr. fr.* habuerit Ra

⁶ illam *add.* BeMqOaRa, aliam *add.* Eg, ullam *add.* Tc, om. CaPFTcVo

⁷ vel *CaEgPFTb; et Tc

⁸ ea *CaEgPFTb; illa Tc

45¹*Item ibidem*²

Nec³ concubine ad tempus adhibite⁴, si⁵ filiorum causa⁶ concumbant, iustum faciunt⁷ concubinatum⁸ suum⁹. Posse sane fieri nuptias ex male coniunctis, honesto postea placito consequente, manifestum est.

ID 8.10] C 32 q 2 c 5 to conc. suum only; C 31 q 1 c 2b from Posse sane

¹ *om. Lc*

² *Item ib. CaMqPfRaTbTc; Item Be; Aug. de bono coniugali EgMg; Item idem Oa; Novell. const. c' lxxix Pw (whose inscs. to cc.45-8 are displaced by one); om. Vo*

³ *Nec BeCaCbMgMqOaPfPtQaTbTcVo; Hec Pk; Ut Brant*

⁴ *ad temp. adh. *CaMgPfTb; adh. ad temp. Tc*

⁵ *si *CaMgPfQaTbTc; etsi Cb*

⁶ *ss Tb*

⁷ *-unt *CaMgPfTb; -ent Tc*

⁸ *-inatum *CaEgPfTbTc; -itum Mg*

⁹ *nec coniugate si cum maritis lasciviunt nuptiali ordini crimen imponunt add. ss. Bd*

46¹*²Novellarum Constitutionum³ lxxviii⁴*

Nemo intelligatur concubinam habere qui cum multis mulieribus⁵ concumbere⁶ cum aliqua⁷ solet. Nam quemadmodum qui legitimam uxorem habet, aliam habere durante eodem⁸ matrimonio non potest, ita⁹ et qui unam concubinam habet, non potest alias eodem tempore habere.

ID 8.60]

¹ *om. Lc*

² *Quod nullus (nemo Be) potest habere duas concubinas insimul add. in mg. BeCaLn²*

³ *Nov. Constitutionum BePf; Constitutio Nov. Ca; Nov. Constit' Eg; Nov. Const' Mg; Nov. Constitutio MqOaTb; Nov. Institutionum TcVo*

⁴ *lxxviii *CaMgOaPf; lxxx BeMqPkTb; l' xxix Ra; clxxviii Tc. Item de unico bapt. lib. I Pw; lxxx Vo*

⁵ *multis mul. *BeCaPfPkTc; mul. mult. Mg; mult.. Tb*

⁶ *ut Oa*

⁷ *conc. cum aliqua EaOeMqPfPkRaSgTbVmVo; conc. BeCaDbLgMgObOcOdOfSITc; ut cum aliqua Oa*

⁸ *hab. dur. eodem *BeCaMgOaPfVo; dur. eadem hab. in Tb; hab. dur. Tc*

⁹ *ss Tb*

47¹*Augustinus² de unico baptismo, libro I³*

Ismael ut separaretur a populo Dei non obfuit mater ancilla, sed obfuit fraterna discordia, et non profuit potestas uxoris cuius magis⁴ filius erat, quia per ipsius iura coniugalia⁵, et in ancilla seminatus erat, et ex ancilla susceptus.

ID 8.61] +D 56 c 9

¹ *om.* Lc

² Aug. *PfRaTc; Idem BeCaMgMqOaPkTb; vel Idem *in mg*, Ra²; Item Vo

³ Pand. lib. xxiii tit. ii Pw

⁴ magis *CaMgPfTb; maior Tc

⁵ coniugalia *BeCaMgPfPkTc; legalia MqTc; et iugalia Vo

48¹*Pandectarum libro XXIII, tit.² ii³*

In libere mulieris consuetudine, non concubinatus, sed nuptie intelligende sunt, si non corpore questum fecerit⁴.

ID 8.62] L. In liberae, § De tit. nupt.

¹ *om.* Lc

² tit. CaMgPfTb; c. Tc

³ Pan. - ii *om.* Pw (*cf n. to c 45*); Concil' II Pandectarum l' xxii Ra; tit. ii *om.* Be

⁴ fecerit *Be²MgOaPfTcVo; fuerit Ca; fecerint Tb

49

¹*Toletano concilio² I, cap. xvii³*

Si quis habens⁴ uxorem fidelem et⁵ concubinam habeat⁶, non communicet. Ceterum is⁷ qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet⁸, a communione non repellatur, tantum⁹ ut unius mulieris aut uxoris aut concubine, ut ei¹⁰ placuerit, sit

¹ Si quis habet uxorem et concubinam communione privetur [*etc Ca*] *add. in mg.* BeCaLn²

² Toletano concilio BeCaEgMqOaPwRaTbTcVo; Taletano concilio Lc; Ex Tol. conc. Pf; Ex concilio Toletano Mg; Toletanum concilium Qa

³ I cap. xvii *BeCaEgMqOaPf?RaTbTc; cap. xvii MgVo; I cap. xvi Pk; I cap. xviii Ra²; *om.* Pw

⁴ habens *BeCaEgMqPfPkPwRaTbTcVo²; habeat MgWc; habeat vel habens Qa; fecerit Vo; ha't Wd

⁵ -lem et *CaMqTcVo; -elis et BePfRa; l' et EgMg; -lis Tb

⁶ -eat *MgPfTbTc; -et Ca

⁷ is *MgPfTbTc; his Ca

⁸ habet *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁹ tantum *CaMgPfTb; tamen Tc

¹⁰ ut ei *BeCaMgOaRaTb; que ei PfVo; ut eis Tc

coniunctione contentus¹¹. Alias vero abiciatur¹², donec desinat et ad penitentiam revertatur.

ID 8.64] D 34 c 4 has Is qui non - contentus only

¹¹ -entus *CaMgPfTc; -emptus Tb

¹² -iatur *BeMgOaPfTbVo; -iat CaTc

50

Isidorus de consonantia¹ veteris et novi testamenti, cap. iii

Christiano non dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est², nisi³ unam tantum aut uxorem, aut⁴ certe loco uxoris, si coniux deest, concubinam.

ID 8.66] D 34 c 5

¹ consonantia *BeCaFcMgPkTbTcVo; constantia LcMqPf; concordia Ra

² duas simul hab. lic. est *BeMgPfPkTbVo; hab. duas simul lic. est Ca; duas simul lic. est hab. Tc

³ nisi *BeCaMgOaPkTbTc; non Fc; non nisi Mq; ubi PfVo

⁴ unam *add. Tc, om.* *CaFcMgPfTb

50A¹

Augustinus de bono coniugali, Require in tertio folio²

Solet queri cum masculus et femina et cetera³.

cf above 6.27]

¹ *in* BdEaFc(Gc)(Ka)LbLkLmMqObOdOePfPkPtSdSeSgVmVq(Vt)WbZa, *om.*

AaAbAdBeCaCbEbEcEgLcLdLfLgLhLjLnMgOaOcOf(Pw)QaRaSITbTcVoVpWaWcWdBrant; Redire in iiiii folio Pq; Titulo tercio *add in mg.* Lk²; Db *has* Require in tertio folio *only*

² de bono coniug. – folio Mq; de coniug. Require - folio Bd; de coniug. Require tert. fol. Fc; de bono coniug. LmObOdSe; de bono coniug. Require - folio coniugali Oe; de bono coniug. ut supra Pf; de coniug. etc Req. in tert. fol. Pk; de con. Require retro Pt; de codicum lib. VII cap. xv Sg; require retro in ii folio Vm; Req. retro in iiiii folio Vq

³ etc MqPf; Require in iii folio LmObOdSeSg; *om.* PkPt

51¹²*Codicum libro VII, cap. xv, tit. iii*³

Si quis sine uxore constitutus ancillam suam⁴ nomine habeat concubine, et in eadem usque ad mortem suam consuetudine permanserit, et forsitan ex ea liberos susceperit, sancimus omnino⁵ non concedi heredibus defuncti eandem vel liberos eius. si etiam liberos habuerit, in servitatem deducere⁶, sed post mortem domini eripiatur⁷ in libertatem una cum sobole sua.

ID 8.31] Authent. c. Servo, et De natis

¹ *om. Lc*

² Ut (*om. Ca*) si quis ex ancilla propria generaverit post mortem suam ancillam vel (*om. Be*) liberi servituti heredum non subiciantur *add. in mg. BeCaLn*²

³ Codicum (Pandectarum Pf; Constitutionum Tc) lib. VII (VIII EgPkTc) cap. xv (xii Oa, xxii Oc), tit. iii (tit. iii *om. EgTc*, tit. ii Mg², iii *om. Vm*) *BeEaEgFc(mg)Mg²MqOaOcOeOf(mg.)PfPkPtTbTcVmWc; tit. iii Cb; Aug. de bono coniugali (*cf. c. 50A*) CaFcLgMgPwQaVoVpWc; Cod. lib. VII Ob; Cod. lib. Od; Cod. l' VII cap. tercio (tiii *in mg.*) Ra

⁴ sub *add. Pf, om. *BeCaMgTbTc*

⁵ omnino *MgRa; omnimodo BeCaMqPfTbTcVo

⁶ deduc- *BeCaPfRaTbVo; reduc- MgTc

⁷ eripiatur *CaMgPfTb; recipiatur Tc

52¹²*Constitutionum LXIII*³, *cap. xiv*⁴

Si quis cum muliere libera consuetudinem habeat, non affectione maritali, et ex ea filios procreaverit⁵, eosque velit filios legitimos in potestate sua habere, liceat ei cum matre eorum instrumenta dotalia componere. Nam filii qui ante naturales erant, post compositionem strumentorum⁶ dotalium, sui et⁷ in potestate patris efficiuntur, sive postea nati filii vivunt, sive mortui sunt, sive omnino nullus alius procreatus est.

ID 8.36] l. Nuper. c. De nat. lib.

¹ *om. Lc*

² Quod habens consuetudinem cum libera possit ei dotem componere *add. in mg. Be?CaLn*²

³ Const. LXIII *BeMqOaPk; Const. XLIII CaCbPf; Const. lib. XIII EgMgTbVpWc; Codicibus lib. VII Qa; Cap. const. LXIII RaVo; Const. lib. LXIII Tc

⁴ xiv *BeCaEgMqOaPkPwRaTbTcWc; xiii MgVo; ? Pf

⁵ -erit *CaMgTbTc; -erint Pf

⁶ strum - MqPfTbVo; instrum- BeCaMgTc; frum- Oa

⁷ et *CaMgPfTc; etiam Tb

53¹

²*Isidorus, Etimologiarum libro V, cap. xxiiii*³

Raptus quippe⁴ illicitus coitus a corrumpendo⁵ dictus. Unde et⁶ qui rapto potitur stupro fruitur.

ID 8.26a] C 27 q 2 c 48; C 36 q 1 c 1

¹ om. Lc

² Quid sit raptus *add. in mg.* BeCaLn², Qui raptus *add. in mg.* Tc²

³ xxiiii *BeCaCbEgMgPfpkTc; om. Tb

⁴ Raptus quippe BeCaCbLgMgMqOaObOcOdOeOf²PfPtQaRaSgTbTcVmWc; Stuprum raptus proprie Eg; Captus quippe Pk; Raptus quoque Pw; Raptus (*with* quippe *after* choitus) Vo

⁵ est *add.* Pf, *om.* *CaMgPkTbTc

⁶ et *BeMgOa; *om.* CaPfPtTbTcVo

54

¹*Decretum*² *Gregorii iunioris*³

Si quis viduam rapuerit vel furatus fuerit uxorem, anathema sit. Si virginem, nisi desponsaverit in⁴ uxorem, anathema sit.⁵

ID 8.149-50 mod.] cf C 36 q 2 c 5 var.

¹ Quid faciendum sit de raptoribus puellarum aut viduarum et de cooperantibus eorum *add. in mg.* BeCa, Quid pena raptoris, utrum raptam ducere liceat *add. in mg.* Tc²

² Decretum CaEgPfTbTcVo; Ex decretis Mg; *om.* Mq

³ De puellis *add. and canc.* Vo

⁴ in BeFcLcMgMqOaPfTc²Vo; *om.* CaTbTc

⁵ Si virginem nisi – sit *om.* Ra

55

*Ex concilio Cabilonensi, cap. xxvii*¹

De puellis raptis necdum² desponsatis in Calcedonensi concilio scriptum est, Eos³ qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi cooperantes et connibentes⁴ raptoribus, decrevit sancta synodus ut si quidem clerici⁵ sunt, decidant de gradu proprio; si vero laici,

¹ Lc omits *insc. and runs on directly from c 54*

² necdum *MgPfTbTc; necnon Ca

³ Eos *CaMgPfTb; ut eos Tc

⁴ connibentes MqOaPfTbVo; conniventes (vel consentientes ss) BeMg; conviventes CaRaTc

⁵ clerici *BeCaMg²MqTbTcVo; cleri MgPf

anathematizentur. Quibus verbis datur intelligi qualiter huius mali actores⁶ dampnandi sunt, quando⁷ participes⁸ consilii⁹ connibentes¹⁰ tanto anathemate feriuntur, et iuxta canonicam auctoritatem ad coniugia legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus possunt.

ID 8.174] C 36 q 2 c 4

⁶ act- Be²TbTc; auct- BeCaPfMgMqVo

⁷ magis *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁸ vel particeps *add.* ss Mg

⁹ consilii BeCaMgOaTb; consilium PfVo; consilii et Tc

¹⁰ connibentes MqOaPfTbVo²; convientes BeCa; conniventes MgRa; conviventes Tc; conubentes Vo

56¹

Ex Concilio Meldensi², cap. lxxv³

Si autem⁴ necdum eas quas rapuerant cum voluntate parentum⁵ sub prefato desponsionis⁶ vel dotalitii nomine in coniugium⁷ sumptas habent, quando in omnium aures hec fuerit⁸ constitutio promulgata, ab earum coniunctione separentur et publice penitentiae subigantur. Rapte autem parentibus legaliter restituantur⁹. Post actam¹⁰ vero publicam penitentiam¹¹, si etas incontinentiam¹² exegerit, legitimo et¹³ ex utrisque partibus¹⁴ placito coniugio socientur. Nam¹⁵ in his¹⁶ non¹⁷ regulam¹⁸ constituimus, sed ut verbis magni Leonis utamur, quod¹⁹ sit tolerabilius estimamus. Quod si unus ex coniugatis obierit, is²⁰ qui publicam penitentiam exegerit et superstes extiterit iterare²¹

¹ *om.* Lc

² Cab' Ra

³ cap. lxxv TbTc; cap. lxxv BeCaMgMqOaVoVp; c. xxvii Ra; *om.* Pf

⁴ autem BeCaEg²FcOaPfPkPwRaTbTcVo; *om.* EgMgMqVpWcWd

⁵ parentum *CaMgPfPkTbTc; *om.* Brant

⁶ -sionis *Be²Mg(vel satio ss)PfTb; -sationis CaRaTc

⁷ -ium *BeCaMgPfVo; -ia TbTc

⁸ fuerit *MgPfTbTc; fuit Ca

⁹ leg. rest. *CaPfTbTc; rest. leg. Mg

¹⁰ act- *MgPfTbTc; auct- Ca

¹¹ pub. pen. *MgPfTbTc; pen. pub. Ca

¹² incont. MgPfTbTc; in penitentiam Ca

¹³ et CaMgPfTc; *om.* Tb

¹⁴ partibus *BeCaOaPfRaVo; *om.* Tb; parentibus MgTc

¹⁵ Nam BeOaPfTbVo; Non CaMgRa; Nam non Tc

¹⁶ Nam in his *om.* Mq

¹⁷ non *BeTbVo; *om.* CaMgPfRaTc

¹⁸ -lam *MgPfTbTc; -la Ca

¹⁹ quod CaMgPfTb; quia Tc

²⁰ is *MgPfTbTc; his Ca

coniugium non presumat, nisi forte episcopus previderit aliquam concedere indulgentiam, ut graviores possit amovere²² offensam.

ID 8.177] C 36 q 2 c 10

²¹ iterare *BeMgOaRaTbTc; iteratum CaPfVo

²² pos. am. *CaMgPfTb; pos. am. iste Mq; am. pos. Tc

57¹

²*Hieronimus super Osee, libro I³*

Non est culpandus Osee propheta, si meretricem quam duxit converterit⁴ ad pudicitiam, sed potius laudandus⁵ quod ex mala bonam fecerit. Non enim qui bonus permanet ipse polluitur, si societur malo, sed qui malus est⁶ in bonum vertitur, si exempla boni sectetur. Ex quo intelligimus non prophetam perdidisse pudicitiam⁷ fornicarie copulatum, sed fornicariam assumpsisse pudicitiam, quam antea non habebat.

ID 8.38] C 32 q 1 c 14

¹ om. Lc

² Quod coniugium potest contrahi cum fornicaria *add. in mg.* BeCaLn², Quod meretrices nubere possunt *add. in mg.* Tc²

³ lib. I] om. Be

⁴ -erit *CaPfTbTc; -it Mg

⁵ *corr. fr.* lavandus Pf

⁶ mal. est *CaMgPfTb; est mal. Tc

⁷ -tie ?Ca

58¹

Constitutio Novellarum² XLVI, cap. i³

Princeps constituit ut liceat meretricibus honestiorem vitam eligere sine aliquo timore, quamvis iuratoriam cautionem exposuerunt⁴. Hi⁵ autem qui tale iusiurandum exegerunt⁶, et contra castitatem operam suam⁷ dederunt, pene nomine x libras auri

¹ om. Lc

² Constitutio Novellarum *BeCaOaPkPwTb; Const' Novellarum Mg; Constitutionum Novellarum Pf; Constitutiones Novelle Tc; Constituit Novellarum Vo

³ XLVI cap. i *OaPkTbVo; om. BeCaMgMqPfPwRaTcVpWc

⁴ -erunt CaMgTbTc; -erit Pf

⁵ Hi *CaMgPfTc; Illi Tb

⁶ -erunt *CaDbMgTb; -erit Pf; -erint Tc

⁷ operam suam *CaMgPfTc; opera sua Tb

persolvant isdem⁸ meretricibus, que sacramenta dederunt⁹. Pena autem¹⁰ x librarum¹¹ officio presidis flagitetur. Quod si preses neglexerit, de suo patrimonio penam prestare cogatur, et¹² magistratu¹³ sibi commissio cadat¹⁴, et non solum mulieribus, sed etiam heredibus et aliis successoribus earum¹⁵ penam solvat. Hoc si probatum sit quod¹⁶ sacramentum a meretrice exegerit. Si autem ipse sacramentum¹⁷ exegerit a meretrice, teneatur quidem ea pena¹⁸.

ID 8.37] C. De nuptiis

⁸ isdem TbTc; hisdem BeCaMgPf; his de Vo

⁹ -unt *CaMgTbTc; -int Pf

¹⁰ ss Ra

¹¹ ab add. Tc, om. *CaDbMgPfTb

¹² de add. Db, a add. BeRa²TbTcVo, om. *CaMgOaPfRa

¹³ corr. fr. magisterio Ra²

¹⁴ cedat (vel a ss)Ra

¹⁵ earum *CaMgPfTc; eorum Tb

¹⁶ quod *CaMgPfTb; quid Tc

¹⁷ ipse sac. BeCaMgTcVo; sac. ipse Pf; sac. Tb

¹⁸ quid. ea pena *BeCaMgTbTcVo; quid. ei pena Cb; ea pena ducere uxorem Mq; quid. pena ea Pf

59

¹Augustinus de bono viduitatis

De tertiis et de² quartis³ et de ultra pluribus nuptiis⁴ solent homines movere questionem. Unde ut⁵ breviter⁶ respondeam⁷, nec⁸ ullas nuptias audeo⁹ dampnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre. Item¹⁰. Nec contra humane verecundie sensum audeo dicere, ut quotiens voluerit, viris mortuis, nubat femina, nec ex meo¹¹ corde preter scripture sancte¹² auctoritatem, quotaslibet nuptias audeo condempnare¹³.

ID 8.268] +C 31 q 1 c 13 med. is remote

¹ Quod non sunt dampnande tertie vel (aut Be) quarte nuptie add. in mg. BeCaLn², Licita est digamia add. in mg. Tc²

² de *MgPfTbTc; om. CaRaWc

³ tert. – quart.] quartis et de tertiis Ad

⁴ nuptiis *CaMgPfTc; om. MqTb

⁵ ut *MqOaTc; et BeCaCbMgPfTbVo

⁶ dicitur Mq

⁷ -eam *CaPfTbTc; -eo Mg

⁸ nec *MgPfTbTc; om. Ca

⁹ -eo *CaMgPfTb; -ea Tc

¹⁰ Item *BeCaMgMqOaRaTbTc; Idem Pf; om. Vo. BeMqPfTb break, while MgRaTcVo do not

¹¹ meo *MgPfTbTc; in eo Ca

¹² sc. san. *BeCaLcOaPfVo; sc. sacre Mg; san. sc. Tb; divine sc. Tc

¹³ condempnare *CaMgMqPfRaTb; commendare TcWd

60¹*Augustinus*²

Iste Abrahe etiam³ usque ad decrepitam⁴ senectutem fornicationis obicit⁵ crimen⁶; profecto quia et⁷ post mortem Sare alteram duxit. Ubi et si nullum intelligeretur rei abdite sacramentum, propter id solum hoc facere debuit Abraham⁸, ne putarent heretici adversus apostolum⁹ (quibus etiam¹⁰ Tertullianus astipulator¹¹ assistit) post uxoris mortem, crimen esse ducere uxorem.¹²

ID 8.269a] C 32 q 4 c 1

¹ *om.* Lc

² Aug' BeCaMqPkTb; Aug' de adulterinis coniugiis Mg; Idem Pf; Item idem Tc; Item Augustinus Vo

³ Iste Ab. et. *BeCaMgOaPfPkPwTbVo; Iuste Ab. et. Mg²Ra; Iniuste et. Ab. Tc

⁴ etatem vel *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁵ -it *CaMgPfTb; -itur Tc

⁶ esse ducere uxorem, *omitting rest of cap.* Oa

⁷ et *Tc; *om.* BeCaMgPfTb

⁸ Abraham *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁹ apostolum *CaMgPfPwTbTc; populum Dei *Brant*

¹⁰ etiam *CaMgPfTc; et Tb

¹¹ astipulator *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹² crimen esse ducere uxorem] crimen non esse Mq

61¹²*Item*

Deus qui masculum et feminam propagandi³ generis⁴ causa nuptiali⁵ castitate coniunxit, et secundas nuptias, que in Novo quoque Testamento permittuntur, licitas esse monstravit.

ID 8.269b] cf above 6.22; +C 31 q 1 c 12

¹ *om.* BeLc

² *Break here* MqPkTbVoWc, *but not* CaMgPfPtRaTc

³ propagandi *CaMgOaPfTb; procreandi Tc

⁴ humani *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTbVo

⁵ *corr. fr.* nut- Ca

62

*Hieronimus*¹

Aperiant, queso, aures obtrectatores mei, et videant me secundas et tertias nuptias² in Domino concessisse. Qui secundas et tertias non dampnavi³, primum⁴ potui dampnare matrimonium⁵? Item⁶. Non dampno digamos immo nec trigamos, et⁷, si dici potest⁸, octogamos. Item⁹. Ego nunc libera voce proclamo, non dampnari in ecclesia digamiam immo nec trigamiam¹⁰, et ita licere quinto et sexto et ultra quomodo et secundo marito¹¹ nubere¹².

ID 8.270] +C 31 q 1 c 11

¹ Hieronimus *BeCaMgTbTc; Item Aug. EaLcRa; Iher. ad Oa; Item idem Pf; Item Vo; *om.* MqPk(*with no break*)

² et tert. nupt. *CaMgPfTc; nupt. et tert. Tb

³ nec *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

⁴ -mum *CaMgPfTc; -ma Tb

⁵ -ium *CaMgPfTc; -ia Tb

⁶ Item *BeCaMgPfTcVo; *om.* Sg; Idem Tb

⁷ et *CaMgPfTb; sed etiam Tc

⁸ si dici potest *BeMgOaTbTcVo; si dici potest nec Ca; dici si potest Pf

⁹ *om.* Oc

¹⁰ immo nec trig. CaMgPfTb; *om.* Tc

¹¹ marito *CaMgPfTb; viro Tc

¹² Item. Non dampno digamos (deg- Sg) - octogamos. Item. Ego - nubere

*BeCbLgMgMqOaObOcOdOeOfPkPtPwRaSgTbTcVmVo; Item. Ego - nubere. Item. Non dampno - octogamos Pf

63¹*Ambrosius in epistola ad Vercellenses*³

Qui sine crimine est unius uxoris vir tenetur ad legem sacerdotii suscipiendi. Qui autem iteraverit coniugium, culpam quidem non habet coinquinati, sed prerogativa exiit sacerdotis. Item.⁴ Cognoscamus non solum de episcopo et presbytero apostolum statuisse, sed etiam patres in concilii Niceni⁵ tractatu addidisse⁶, clericum quemquam non⁷ debere esse, qui secunda coniugia sortitus sit.

¹ *om.* Lc

² Quod digami non debeant ordinari *add. in mg.* BeCa Ln², Digamus clericus esse non potest *add. in mg.* Tc²

³ Verc- *CaMgTbTcVo; Verg- Pf

⁴ Vo *breaks here*

⁵ Niceni *MgPfTbTc; vicem Ca

⁶ *over erasure* Pf

⁷ non *MgOaPfTbTc; cum Ca

ID 8.290] +D 26 c 5 to sacerdotis, D 34 c 14 from Cognoscamus

64¹

²Ambrosius³ de officiis, libro I

Una tantum⁴ nec⁵ repetita nobis⁶ permittitur copula, et in ipso coniugio lex est non iterare coniugium, nec secunde⁷ coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirum videtur⁸, cur etiam ante baptismum iterati⁹ coniugii¹⁰ ad electionem muneris et ordinationis prerogativam¹¹ impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse non soleant, si lavacri remissa fuerint sacramento¹². Sed intelligere debemus, quia¹³ baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In¹⁴ coniugio non culpa sed lex est¹⁵. Quod culpe est igitur, in baptismo relaxatur: quod legis est, in coniugio non solvitur. Quomodo¹⁶ autem potest hortator esse¹⁷ viduitatis qui ipse coniugia frequentaverit?

ID 8.291] D 26 c 4

¹ om. Lc

² Digamus etiam ante baptismum non ordinetur *add. in mg.* Tc²

³ Amb. *BeCaMgTbTcVo; Idem Pf

⁴ tamen MqVo

⁵ nec *BeCaMqOaPfRaTbTc; non EgMgVoVpWcWd

⁶ nobis *BeCaMqPfTbVo; vobis MgRaTc

⁷ *after corr.* Pf

⁸ mir. vid. *CaOaPfTcVo; nimirum vid. Mg; vid. mir. Tb

⁹ -ati *CaPfRaVo; -ata Be; -ari MgTbTc

¹⁰ -gii *Ca²MgPfRaTcVo; -gia Be; -giis CaTb

¹¹ -ivam *BeCaRaTcVo; -iva MgPfTb

¹² remissa fuerint sac. *BeMgOaTbVo; remisso sac. fuerint Ca; remissa fuerant sac. Pf; fuerint remissa sac.

Tc

¹³ in *add.* Tc, om. CaMgPfTb

¹⁴ In *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁵ sed lex est *CaPfTbTc; est sed lex Mg

¹⁶ Quomodo *BeCaMgRaTc; Quod MqVo; Qui Pf; Quis TbVo

¹⁷ pot. hort. esse *CaMgPfTb; esse pot. hort. Tb

65¹*Augustinus de bono coniugali*

Sacramentum nuptiarum temporis nostri sic ad unum virum et² unam uxorem redactum est, ut ecclesie dispensatorem non liceat ordinari, nisi unius uxoris virum³. [66] Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui catechumenus vel paganus alteram habuerit, ordinandum esse⁴ censuerunt.⁵ De sacramento enim agitur, non de peccato. Nam in baptismo peccata omnia⁶ dimittuntur. Sed qui dixit, Si acceperis uxorem non peccasti, et si nupserit virgo non peccat, et quod vult faciat, non peccat si nubat, satis declaravit nuptias non esse peccatum. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut femina, etiam si catechumena fuerit vitiata, non potest post baptismum⁷ inter Dei virgines consecrari⁸, ita non absurdum visum est, eum qui excessit numerum uxorum singularem, non peccatum aliquod commisisse sed normam quandam sacramenti amisisse, non ad vite bone meritum, sed ad ordinationis ecclesiastice⁹ signaculum necessarium.

ID 8.294] D 26 c 2a from Acutius intelligitur to signaculum is largely a paraphrase

¹ *om.* Lc

² et *BeOaPfTbTcVo; et ad CaMg

³ Eg *adds in mg*: Illi qui ordinantur quia in vicem Christi succedunt unius uxoris esse debent et virginis et magis propter sacramentum quam propter peccatum, sicut Christus unius ecclesie que virgo est sponsus est. In eodem libro. Mortuo viro cum quo verum coniugium fuit, fieri potest verum connubium cum quo prius adulterium fuit.

⁴ esse *CaMgPfTc; *om.* Tb

⁵ *At an uncertain point in the text Wc mg. adds*: Set hec de illo intelligendum est qui vivente propria uxore aliam superduxerit

⁶ pec. omn. BeCaMgPfVo; omn. pec. TbTc

⁷ *corr. fr.* -ma Tb

⁸ consecrari *CaMgPfTb; computari Tc

⁹ *after corr.* Mg

67¹*²Neocesariense concilium³, cap. vi⁴*

Presbyterum in nuptiis bigami prandere non convenit, quia cum penitentia bigamus egeat, quis erit⁵ presbyter qui⁶ talibus nuptiis possit prebere consensum⁷.

¹ *om.* Lc

² Quod non licet (-eat Ln) presbitero (*ss after prandere Be*) prandere in nuptiis digami *add. in mg.* BeCaLn², Bigamos penitentiam egere *add. in mg.* Tc²

³ Neoc. conc. BePtTbTcVo; Gneo conc. Ca; Ex conc. Neoc. Mg; Nic' cesaense conc. Mq; Ex Neoc. conc. Pf

⁴ vi *BeCaEgMqPfPwTbTcVo; vii Mg; v Ra

ID 8.48]

⁵ erit *CaMgPfTc; om. Tb

⁶ qui *CaMgPfTc; om. Tb

⁷ assensum Wc

68

*Hieronimus ad Fabiolam de veste sacerdotali*¹

Vidua est cuius maritus² est mortuus³, eiecta que marito vivente proicitur, meretrix que multorum libidini patet.

ID 8.297] +D 34 c 16

¹ Quid sit vidua, quid eiecta, quid meretrix *add. in mg.* BeCa. de veste sac. *CaMgPfPtTb; om. Tc

² maritus *BeMgPfTbTc; vir Ca

³ est mort. *BeTb; mort. (*corr. fr.* mortua) est CaLcMgMqOaPfRaTcVo

69¹

²*Lib. V, cap. xxxiii*³

Matres que amissis viris tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis in eos⁴ iure eveniat⁵, fateantur actis⁶ sacramento prestito ad alias se nuptias⁷ non venire. Sane in optione huiusmodi nulla cogatur, sed libera in conditiones⁸ quas prestitimus voluntate descendat⁹. Nam si maluerit¹⁰ alia optare¹¹ matrimonia, tutelas filiorum administrare non debent¹².

ID 8.271] L. Matres, c. Quando

¹ om. Lc

² Quod matres non debent tutelam filiorum administrare que secunda adoptant matrimonia *add. in mg.* BeCaLn², Idem de veste sacerdotali *add. Tc (cf c. 68)*

³ xxxiii *BeCaMqOaRa; xxxiiii MgPfTcVo; xxiii Tb. Idem libro v Vp

⁴ eos *MgPfTbTc; eas Ca

⁵ ev- *BeCaOaPfTbVo; dev- Mg; perv- Tc

⁶ actis *Be²MgOaPfTcVo; actu Ca; eis Tb; om. Be; scriptis publicis *add. ss* Wd²

⁷ se nupt. *CaMgPfTb; nupt. se Tc

⁸ *conditiones *CaMgPfTc; constitutiones Tb

⁹ -at *CaMgPfTb; -ant Tc

¹⁰ -unt Tc

¹¹ alia opt. *CaPfTbTc; opt. al. Mg

¹² -ent MgPfPtTcWcWd; -et Tb?Ca?

70¹²*Novellarum Constitutionum XXXVI, cap. xi*³

Si mulier post mortem mariti⁴ necdum annali spatio completo⁵ ad secundas nuptias properaverit, omni quidem modo inter infames erit, sed⁶ si quidem liberos ex priori⁷ matrimonio⁸ non habeat infamiam quidem solvere poterit, si preces imperatori porrexerit⁹, et divino principis nutu¹⁰ priori¹¹ opinioni¹² restituta¹³ fuerit, res autem a priore¹⁴ marito sibi relictas¹⁵ nullo modo lucrabitur.

ID 8.272] l. I, c. De secundis, et l. Solet, c. Mulier quae ante annum

¹ Before c 59 and here Vp

² Post mortem mariti ante annum infamis est *add. in mg.* Tc²

³ Nov. Constitutionum (Const' Mg, constitio Oa, -io PkTbVo, -iones Tc) XXXVI (XXXV TcWc, XXXVII VpID, *om.* Be) cap. xi BeOaMgPfPkTbTcVoVp(*omitting* cap.xi)Wc; Cap. xi Nov. Constit' CaRa; Nov. const. Lc

⁴ sui *add.* EgMgRa, *om.* *BeCaDbMqPfPkTbTcVo

⁵ compl- *CaMgPfTb; impl- Tc

⁶ sed *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁷ *obsc. corr.* Ca

⁸ -ni- ss Pf

⁹ vel quod liceat ei nubere *add. ss.* MgWd

¹⁰ princ. nutu *repeated* Vo

¹¹ priori BeCaMgOaTcVoWd; prioris MqPk; potiori Pf; priora Tb

¹² *corr. fr.* ione Tb

¹³ per concessionem *add. ss* MgWd

¹⁴ -re *CaMgMqPfVo; -ri TbTc

¹⁵ sibi rel. *BeCaMgMqPfRaTbVo; rel. sibi Tc. quas lucraretur si annum expectaret *add.* Eg²Mg²Wd²

71¹²*Cap. xxiii*³

Mulier que ad secundas migravit nuptias⁴ privilegiis vel dignitatibus⁵ prioris mariti non utitur⁶.

ID 8.273]

¹ *om.* Lc

² Ut comitissa maneat *add. in mg.* Mg²

³ cap. xxiii *BeCaMgMqPwTb; Item cap. xxiii Pf; cap. xiii Tc; cap. xxiii VoVp

⁴ mig. nupt. *BeMgOaPfPwVo; nupt. migraverit CaRaTc; nupt. migravit Mq; migraverit nupt. Tb

⁵ ut comitissa *add. ss* Wd²

⁶ utitur *BeOaPfRaTb; utatur CaMgPwTcVoWc

72¹²Cap. xxvii³

Si mulier liberorum suorum tutelam administraverit, et post inchoatam administrationem⁴ ad secundas nuptias migrare voluerit, prius filiis suis⁵ impuberibus tutorem⁶ petere debet, eique ministracionem⁷ administrationis sue reddere et post⁸ reddita ratione⁹, si debitor apparet, debitum suum persolvere debet. Deinde si velit ad matrimonium secundum perveniat¹⁰. Si autem hac observatione contempta secundas contraxerit nuptias, non solum res ipsius, id est matris, liberis eius hipotetice¹¹ titulo supponatur¹², sed etiam res vitrici ex presentis constitutionis auctoritate¹³.

ID 16.129 (IDcrsm, om. IDpv, in Arsenal 713 fo. 169v after ID 8.273) as here; ID 8.273 to matrimonium secundum [veniet] only (cf Tc)

¹ om. Lc

² Item add. Pf, om. *CaMgPkTbTcVo

³ xxvii BeCaMgMqPfTbVo; xxiiii Tc; xviii Vp

⁴ inc. adm. *CaMgPfTb; inchoationem administrationis Tc

⁵ suis CaPfTbTc; om. Mg

⁶ imp. tut. *BeMgPfTbVo; tut. imp. CaTc

⁷ ministracionem *CaMgPfTb; rationem Tc

⁸ post *CaMgPfTc; postea Tb

⁹ reddita ratione *CaMgPfTb; redditam rationem Tc

¹⁰ tam res vitrici quam matris liberis obligantur add. in mg. Mg²; Tc canon ends

¹¹ idest pignoris add. interlin. Ld²; pignoris vel conditionis add. ss Mg²

¹² -atur *CaMgPf; -antur Tb

¹³ Si autem hac observatione - auctoritate *CaMgPfPkPfTbWcWd; om. Tc

73¹*Constitutionum LXXXIV², cap. i*

Si mater marito defuncto filiorum suorum tutelam gubernare maluerit, renuntiet secundis nuptiis in iudicio sine iusiurando³. Res autem suas filio suo impuberi obliget, atque ita ei tutela⁴ committatur.

ID 8. 274, 16.157] l. I, c. De secundis nupt.

¹ om. Lc

² LXXXIV Be²CaPfPkTbVoVp; lib. XXXIV MgRaWc; LXXXIII Tc

³ iusiur. *OaMqTb; iureiurando BeCaMg(vel quod antiquitus faciebat add. ss)PfRaTcVo

⁴ ita ei tut. *BeMgPfRa²Tc; ei tut. ita Ca; ei ita tut. OaVo; ei tut. Ra; eius ita tut. Tb

74¹²*Augustinus de bono coniugali*³

Usque adeo manent⁴ inter viventes semel inita iura nuptiarum ut potius sint inter se coniuges etiam separati quam cum his quibus aliis adhererunt.

*Item de eodem*⁵

Et post. ⁶Manet inter viventes quoddam⁷ coniugale⁸ quod nec separatio nec cum altero⁹ copulatio possit auferre, sicut apostata anima velut de coniugio Christi recedens etiam fide perdita sacramentum fidei non amittit¹⁰, quod lavacro regenerationis accipit. Redderetur enim procul dubio redeunti si amisisset abscedens. Habet autem hoc qui recesserit¹¹ ad cumulum supplicii, non ad meritum premii.

ID 8.12-13] C 32 q 7 c 28

¹ *om. Lc*

² De coniugibus quorum alter sine altero continentiam vovit vel religionis habitum sumpsit *add. in mg. EgLg; Vinculum coniugale inter viventes manet add. in mg. Tc*²

³ de bono coniugali BeCaMgMqOaPfTbTcVo; de bono coniugio Pk; de nuptiis et concupiscentia *Eg⁴ -ent *BeDbEgMgOaTbTcVo; -et Ca; -eant Pf

⁵ Item de eodem BeCaPtTcVo; *om. MgWd; Item Mq; Item ibidem de eodem Oa; Item idem Pf; Item eiusdem Pk; De eodem Ra; Item in eod. Tb*

⁶ Ut post obitum *add. Vo*

⁷ vinculum *add. Brant, om. CaDbMgPfTbTc*

⁸ -iulale Tb

⁹ altero MgPfTbTc; adultero Ca

¹⁰ am- *MgPfTcVo; dim- Ca (*after corr.*); adm- Tb

¹¹ -erit *CaPfTbTc; -it Mg

75¹*Item idem*² *de eodem*³

Quibus vero placuerit⁴ ex consensu ab usu⁵ carnalis concupiscentie in perpetuum continere absit ut vinculum inter illos⁶ coniugale rumpatur. Immo firmitus erit quo magis

¹ *om. Lc*

² *om. BeRa*

³ de eodem *BeCaMgOaTcVo; *om. Pf; in eodem Tb. v. De coniugibus quorum altera sine altero continentiam vovit vel religionis habitum sumpsit in mg. Bd*

⁴ -uerit *BeOaPfTcVo; -uit CaMgRaTb

⁵ ab usu *CaMgPfTb; *om. Tc*

⁶ illos *CaMgPfTb; eos Tc

ea pacta secum inierunt⁷, que carius⁸ concordiusque servanda sunt, non voluptariis corporum nexibus sed⁹ voluntariis affectibus animorum.

ID 8.14a]

⁷ inierunt BeCa²MgTbTcVo; inerunt Ca; inhierunt Oa; ingerunt Pf

⁸ carius *MgPf?TbTc; carnis Ca

⁹ non volupt. (volunt- Be) corp. nex. sed *BeCaMgPfpkPtVo; non in vol. corp. nex. sed Tc; om. Tb

76

¹*Eugenii pape sinodus tempore Ludovici et Lotharii augustorum, cap. xxxvi²*

Si vir et uxor divertere pro sola religiosa inter se consenserint vita³ nullatenus sine conscientia⁴ episcopi fiat, ut ab eo singulariter proviso constituentur loco⁵. Nam uxore nolente aut⁶ altero eorum etiam pro tali re matrimonium non solvitur.

ID 8.127] +C 27 q 2 c 23

¹ Quod coniuges converti non debent nisi utroque (utrorumque *after* consensu Be) consensu religionem appetente *add. in mg. BeCa (cf c. 77 for Ln)*

² Eug. pape sin. tempore - augustorum cap. xxxvi (xxxiii Vo, xxx Vp) *BeCaDbMqOaPtRaTbVoVp; Sinodus Eug. pape temp. - aug. cap. xxxvi Eg; Eug. papa Lc; Aug. cap. xxxvi Eugenii pape sinodus temp. Lud. et Loth. Mg; Eug. pape sin. sub Ludovico et Lothario augustis, cap. xxxiii Pf; Eugenius papa sinodo temp. - aug. cap. xxxvi Tc

³ divertere pro sola rel. inter se cons. vita CaMgPftbTc; diverse inter se pro sola rel. vita con. *Brant*

⁴ conscientia *CaMgPftc; consensu Tb

⁵ const. loco CaPftbTc; loco const. Mg

⁶ cum *add. Tb, om. *CaMgPftc*

77¹

²*Nicolaus papa Carolo regi*

Scrpsit nobis³ Tetberga⁴ regina⁵ se velle dignitate seu copula exui et sola privata vita esse contentam⁶ desiderare. Cui nos scripsimus non hoc⁷ aliter fieri posse⁸ nisi eamdem vitam coniunx eius Lotharius⁹ elegerit.

ID 8.128] +C 27 q 2 c 26a

¹ *om. Lc*

² Quod coniuges – appetente (*cf c. 76) in mg. Ln²*

³ nobis *MgPftbTc; *om. Ca*

⁴ Tet- BeMgPf; Theib- Ca; Tib- Mq; Terb- Qa; Teib- Ra; Thet- Tb; Thege- Tc; Teht- Vo; *om. Oa*

⁵ regina *add. CaEgMgRa², om. BeMqPfpkPwRaTbTc*

⁶ contentam *BeMgOaRaTbTcVo; contemptam CaMqPf; contempta Pk; contenta ?Qa

⁷ non hoc *Ca(*repeated*)MgPfpkPwTb; hoc non Tc

⁸ fieri posse *CaPfpwTbTc; posse fieri Mg

⁹ Ioth- Ca

78¹*Gregorius Theotiste patricie*²

Si dicunt aliqui religionis causa coniugia debere³ dissolvi⁴, sciendum est quia et si⁵ hoc lex humana concessit⁶, lex tamen divina prohibuit. Per se enim Veritas dixit, Que⁷ Deus coniunxit homo non sepat. Que⁸ etiam ait, Non licet dimittere uxorem excepta causa fornicationis. Item⁹. Si vir et uxor¹⁰ una caro sunt et religionis causa¹¹ vir¹² dimittit uxorem, vel mulier virum in hoc mundo remanentem, vel fortasse¹³ ad illicita migrantem, que est¹⁴ ista conversio¹⁵ in qua eadem caro ex parte transit ad continentiam¹⁶ et ex parte remanet in pollutione¹⁷? Si vero utrisque conveniat¹⁸ continentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare?¹⁹ Item²⁰. Cum boni coniuges aut meritum augere desiderant, aut ante acte²¹ vite²² culpas delere, ut se ad continentiam²³ astringant²⁴, et meliorem vitam appetant, licet. Si vero continentiam quam vir appetit²⁵, mulier recusat²⁶, dividi coniugium non licet²⁷.

¹ *om. Aa*

² *patricie *BeCaFcMgPfPwTbTcVo; regine Eg*

³ *debere *CaCbLdLfljMgQaPftcVo; non posse Tb*

⁴ *dissolvi *CaMgPfQaTbTcVo; solvi Ld*

⁵ *quia et si *CaMgPfQaTbTcVo; quod si et Lf*

⁶ *hum. concessit *CaPfQaTbTcVo; hum. consensit Lf; concessit hum. Mg*

⁷ *Que *BeCaCbLdLfljLmMgMqPfrAvo; Quod OaQaRa²TbTc*

⁸ *Que *BeCaCbLdLfljMgMqPfrAvo; Qui Tc; Quod Vo*

⁹ *om. Qa. Vo breaks here*

¹⁰ *uxor *CaCbLdLfljMgPfQaTc; mulier Tb*

¹¹ *et rel. causa *CaMgPfQaTbTc; om. Ld*

¹² *vir *CaMgPfQaTbTc; om. Lm*

¹³ *fortasse *BeCaCbLdLfljLmMgPfQaVo; forte TbTc*

¹⁴ *est BeCaCbLdLfljPfrAvo; om. *LmTb*

¹⁵ *conversio *BeCaLdLflMgQaTbTcVo; conversatio CbLjPf*

¹⁶ *ex parte trans. ad cont. *BeCaMgPfQaTbTcVo; trans. ex parte ad cont. CbLj; trans. ad cont. ex parte Ld*

¹⁷ *pollutione *BeCaCbLdLfljMgPfQaVo; pollutionem Tb; corruptione Tc*

¹⁸ *conveniat *CaCbLdLfljMgPfQaTcVo; placet Tb*

¹⁹ *Lc ends cap. here*

²⁰ *Item *BeCaMgPfQaTbVo(with break); Sermo Lm; om. Tc*

²¹ *ante acte *BeCa²CbLdLfljMgPftb; acte Ca; ante QaTc; ante acta Vo*

²² *in mg. Be*

²³ *aut ante - continentiam over erasure Cb*

²⁴ *astr- *CaMgPfQaTbTc; abstr- Lm*

²⁵ *-etit repeated ss Mg*

²⁶ *recusat LmMgPfQaTb; accusat Ca*

²⁷ *quia scriptum est, Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir; similiter et vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier add. Brant with Ctp (cf Gratian); om.*

ID 8.129] C 27 q 2 c 19 originally as here to audeat accusare, then var.; later enlarged

AbBdBcCaCbEcEgFcGcKaLbLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOeOfPfPkPtPwRaQaSdSeSgSITbTcVoVp
WaWbWcWdW *with ID*

79

*Sermo*¹

Si tu abstines sine uxoris voluntate tribuis illi² fornicandi³ licentiam, et peccatum illius tue imputabitur abstinentie.

*Augustinus de adulterinis coniugiis*⁴

Apostolus nec ad tempus ut vacetur orationi, nisi ex consensu, voluit⁵ coniuges carnali invicem fraudare⁶ debito. Item.⁷ Si dicat vir, Dimitto quidem uxorem meam⁸ sine ulla causa fornicationis, sed continens permanebo, ideone dicemus eum impune⁹ fecisse, quod fecit? Quis hoc dicere audebit¹⁰ qui voluntatem Domini hec dicentis intelligit? Quoniam nec¹¹ continentie causa dimitti coniugem voluit¹², qui solam fornicationis causam excepit?¹³ Item¹⁴. Ecce placuit continentia mulieri¹⁵, viro non placuit. Discessit a viro mulier¹⁶, et cepit vivere continenter, ipsa scilicet¹⁷ casta mansura, sed factura quod Dominus¹⁸ non vult, adulterum virum quia¹⁹ cum se non continuerit²⁰ alteram queret.

¹ Sermo MqOaPfPkPwRaTbVo; Sermo Augustini Be; Aug. de adulterinis coniugiis CaEgMgVp; Sermo Aug. de adult. con. Pt; Ex sermone sancti Augustini Tc

² illi *BeMgPfTbVo; ei CaTc

³ -andi *CaMgTbTc; -ationis Pf

⁴ Aug. - con. BeMqPfPwTbTcVo; Item CaEgMgVp; *om. here* Pt

⁵ vol- *BeCaMgTb; nol- PfTcVo

⁶ -are CaMgPfTc; -ari Tb

⁷ Vo *breaks here*

⁸ meam *BeMgTc; *om.* CaPfTbVo

⁹ eum impune *CaMgPfTb; impune eum Tc

¹⁰ dic. aud. *CaMgPfTb; aud. dic. Tc

¹¹ *ss* Ca

¹² vol- *MgPfTbTc; nol- Ca

¹³ Lc *lacks all from* Item. Si dicat vir - excepit

¹⁴ Vo *breaks here*

¹⁵ mul. *BeCaMgOaPfVo; mul. que Tb; dimittere coniugem mul. Tc

¹⁶ a viro mul. *CaMgPfTc; mul. a viro Tb

¹⁷ vel sola *add. in mg.* Ra²

¹⁸ Dominus *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁹ quia BeCaMgMqPfTbVo; qui *Tc

²⁰ tinuerit Ca

Quid sumus dicturi mulieri? Nonne quod dicit ecclesie sana doctrina? Redde debitum viro, ne dum²¹ tu queris unde amplius honoreris, ille unde dampnetur inveniat.

ID 8.130 to abstinentie, rest 8.133] + C 27 q 2 c 24 to abstinentie; C 33 q 4 c 12 has Apostolus - fraudari debito

²¹ ne dum *BeCaMgOaTcVo; nec dum Cb; nondum Pftb

80¹

²*Augustinus ad Editiam*³

Quod⁴ Deo pari⁵ consensu ambo⁶ voveratis⁷, perseveranter⁸ usque in finem reddere debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime⁹ persevera. Quod te¹⁰ non exhortarer¹¹, nisi quia tibi ad hoc ipse¹² consenserat. Nam si nunquam tenuisses¹³ eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum. Item. ¹⁴Non quia pariter temperabatis a commixtione carnali, ideo tuus maritus¹⁵ esse destiterat, immo¹⁶ vero tanto sanctius¹⁷ inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita servabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de auro vel¹⁸ argento, vel quacunque pecunia, vel rebus illis¹⁹ terrenis sine arbitrio eius facere²⁰ debuisti. Item²¹. Est²² quidam pro modulo²³

¹ *om.* AaLc

² Quod coniuges non debeant indui viduitatis vestibis sine consensu maritorum *in mg.* Be; Si ambo castitatem voverint a proposito lapsi alter non sequatur *add in mg.* Tc²

³ Euticiam Ra

⁴ Idem Pk

⁵ pari *BdBeCaLflj²MqOaPfpwRa²SeTbTcVoWc; patri CbEgFc(pari ss)MgLjPkQa; pat Ra

⁶ par. consensu (-sum Mg) ambo *CaCbLjMgOaPfqATbTcVoWc; ambo pari cons. Lf

⁷ vov- *BeMgMqPftbTcVo; nov- CaCbQa

⁸ *corr. fr.* perseverantis *in mg.* Ra²

⁹ *after corr.* Lf

¹⁰ te *CaMgPftbTc; *om.* Qa

¹¹ exhortarer *BeLfoaQaRaTbTc; exhortare Ca; hor- CbLdLjMgPf; exhor. non Lm; exhortaret Mq; ottaretr *obsc. corr. Vo*

¹² tibi ad hoc ipse *CaMgPfqATbTc; ipse tibi ad hoc Lf

¹³ -ses *BeCaCbLdLfljLmMgPftc; -se Qa; -sem Tb

¹⁴ *Vo breaks here*

¹⁵ tuus maritus *BeLmOaTb; mar. tuus CaCbLdLfljMgQaPfqATcVo

¹⁶ immo *CaMgPfqATbTc; in uno Lf

¹⁷ sanctius *CaLj²MgOaPfqATbTcVo; sacratius Ld; santius BeLj

¹⁸ vel CaCbLdLfljMgOaPfqARaVo; vel de BeLmTb; et Tc

¹⁹ illis *CaCbLj; ullis BeMgOaPfqARaTbTcVo²; vel Vo

²⁰ *fac. repeated and canc.* Cb

²¹ Quod coniuges non debent indui viduitatis vesti... sine consensu maritorum *add. in mg.* Ca, Mulier etiam post complacitum votum castitatis habitum matronalem sine viri consensu non deponat *add. Tc, om.*

*AbBdBcDbEaEbEcEgFcGcKaLbLdLfljLmMgMqOaObOcOdOeOfPfpkPtPwQaRaSdSeSgTbVm VoVtWaWbWcZa *Brant. VoWc break here*

persone habitus matronalis²⁴ a viduali veste distinctus²⁵, qui potest fidelibus coniugatis salva religionis causa vel observantia convenire. Hunc te maritus si deponere²⁶ noluit²⁷, ne te²⁸ velut viduam²⁹ illo vivente³⁰ iactares, puto quia non fuerat in hac re³¹ usque ad dissensionis³² scandalum³³ perducendus, magis inobedientie malo quam³⁴ ullius³⁵ abstinentie³⁶ bono. Quid enim est³⁷ absurdus quam mulierem de humili veste viro³⁸ superbire, cui te potius³⁹ expediret obtemperare candidis moribus⁴⁰ quam nigellis⁴¹ vestibus repugnare^{42?} Quia etsi te indumentum monache delectabat, etiam hoc gratius⁴³ posset marito observato exoratoque⁴⁴ sumi, quam illo inconsulto contemptoque⁴⁵ presumi. Quod si omnino non sineret, quid⁴⁶ tuo proposito deperiret? Absit ut⁴⁷ hinc displiceres Deo quod coniuge tuo⁴⁸ nondum⁴⁹ defuncto non indueris sicut Anna sed sicut Susanna⁵⁰.

ID 8.136] C 33 q 5 c 4 originally to defendisset annorum; later as here

²² Est *BdBeCaCbEgMgPfPwQaTbTcVo; Et LmPk

²³ -ulo *CaMgPfQaTbTc; -ule Lf

²⁴ matronalis *CaMgPfQaTbTc; matrimonialis Lf

²⁵ -inctus *CaMgPfQaTbTc; -entus Lf

²⁶ dep- *BeCaCbLdLflLjLmMgPfQaTc; disp- TbVo

²⁷ noluit *BeCbDbLdLjLmMgMqTbVo; noluerit Ca; voluit LfPfQaTc

²⁸ ne te ss Ld

²⁹ -uam *CaMgPfQaTbTc; -ua Lf

³⁰ illo viv. *BeCaCbLdLjLmMgQaTbTc; viv. illo LfPf; illo veniente Vo

³¹ re *CaCbLdLflLjLmMgPfQaTb; om. Tc

³² dissensionis *BeCaMgPfQa²TbTcVo; discessionis Cb; dissentionis Qa

³³ -alus Ca

³⁴ in add. Ca, om. *MgPfTbTc

³⁵ ullius *PfMgTbTc; in ullius Ca; om. Qa

³⁶ abstinentie *CaMgPfQaTbTc; continentie Lf

³⁷ est *CaMgPfQaTbTc; om. CbLj

³⁸ viro *CaMgPfQaTbTc; om. Lf

³⁹ cui te potius *BeCaMgOaPfQaTbTcVo; cui potius te CbLj; cuius te potius Lf

⁴⁰ moribus *CaCbLdLflLjLmMgPfQaTb; om. Tc

⁴¹ nigellis *BeCaMgPfQaTbVo; ingellis Cb; negellis Tc

⁴² rep- *CaCbLdLflLjLmMgPfQaTb; imp- Tc

⁴³ gratius *BeCaLdLflmOaTbVo; gravius CbLjMgMqPfQaTc

⁴⁴ exoratoque *CaCbLdLflLjLmMgPf²QaTc; exorato Tb

⁴⁵ obsc. corr. Ld

⁴⁶ quid *BeCaMgPf²TbTcVo; quod Qa. quid de Cb

⁴⁷ ut *BeCbLdLflLjPfQaVo; et Tb; ut et CaTc; ut ex Mg

⁴⁸ tuo *CaMgPfQaTbTcVo; om. CbLj

⁴⁹ nondum *CaCbLdLflLjLmMgQaTbTc; om. Pf

⁵⁰ Anna – Susanna] Susanna sed sicut Anna Pt

81¹²*Augustinus in epistola ad Armentarium*³ et⁴ *Paulinum*

Possem⁵ pro modulo meo eosdem ipsos pertinentes ad dexteram regnumque celorum in suis gradibus meritisque⁶ distinguere, atque ostendere quo differat vita coniugalis filios procreantium, patrum⁷, matrum⁸ familias, verumtamen religiosorum ac piorum ab ea vita quam⁹ Deo vovistis¹⁰, si nunc ad eam vovendam exhortandus esses. Sed quia iam vovisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esses voti reus, liberum fuit quo esses inferior, quamvis non sit gratulanda libertas, qua fit ut non debeat quod cum lucro redditur¹¹. Nunc vero quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam iustitiam invito, sed a magna¹² iniquitate deterreo. Non enim talis eris, si non feceris quod vovisti, qualis mansisses, si nihil tale vovisses¹³. Minor enim tunc esses non peior. Modo autem tantum¹⁴ quod absit inferior, si fidem Deo fregeris, quanto beatior si persolveris. Nec ideo te vovisse peniteat, imo gaude iam tibi¹⁵ non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus¹⁶, et dicta imple factis, ipse adiuvabit qui vota tua¹⁷ expetit. Felix est necessitas que in¹⁸ meliora compellit. Una sola esse causa¹⁹ posset qua te id quod vovisti non solum non²⁰ hortaremur, verumetiam prohiberemus implere, si forte tua coniunx hoc tecum suscipere animi seu carnis

¹ *om.* Lc

² Quod vota (non *add.* Be) sunt solvenda que facta sunt pari consensu coniugum *add. in mg.* BeCaLn², Quod vota sunt solvenda que consensu pari coniugum sunt facta *add. in mg.* Ld²Mg; Votum castitatis consensu factum non reliquatur *add. in mg.* Tc²

³ Armentarium *CaMgPfTcVo; Armanitarium Tb

⁴ et *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁵ Possem AdBeCaMgRaTbTcVo; possum Mq; Possim *OaPf

⁶ grad. meritisque *CaMgPfTcVo; meritis gradibusque Tb

⁷ et *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁸ matrum OaPfTbVo; matrumve BeCa; matru Mg; et matrum Tc

⁹ vos *add.* *Tb, nos *add.* Oa, *om.* BeCaMgPfRaTcVo

¹⁰ -istis *BePfRaTbTcVo; -isti CaMgRa²

¹¹ -itur *CaPfTbTc; -atur Mg

¹² magna *CaPfTbTc; maligna Mg

¹³ nov- Ca

¹⁴ tantum CaMgPfTc; tanto Tb

¹⁵ gaude iam tibi *BeMgOaTbTcVo; gaudere te decet Ca; gaude te Pf

¹⁶ intepidus Ca

¹⁷ tua *MgPfTbTa; sua Ca

¹⁸ in *MgTbTc; ad Ca; *om.* Pf

¹⁹ esse causa *BeCaPfTc; causa esse MgTbVo

²⁰ non *CaMgPf²Tc; *om.* Tb

infirmirate²¹ recusaret. Nam et vovenda²² talia non sunt²³ coniugatis nisi ex consensu et voluntate communi. Et si prepropere²⁴ factum fuerit, magis est corrigenda temeritas²⁵ quam persolvenda²⁶ promissio. Neque Deus exigit si quis ex alieno aliquid voverit²⁷, sed potius usurpare vetat alienum. Divina quippe per apostolum de hac re est prolata²⁸ sententia, Uxor non habet potestatem corporis sui²⁹, sed vir, similiter et³⁰ vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.³¹

ID 8.137] C 33 q 5 c 6, Una sola – vetat alienum

²¹ *corr. fr.* -atis to -ati Ca

²² vov- *CaMgTbTc; mov- Pf

²³ a *add.* Tb, *om.* *CaMgPfTb

²⁴ prep- *BePfTbTcVo; perp- CaMg

²⁵ *corr. tem.* *CaMgPfTc; *tem. corr.* Tb

²⁶ persol- *BeCaMgPfVo; sol- TbTc

²⁷ vov- *CaMgTbTc; nov- Pf

²⁸ *est prol.* *CaPfTbTc; *prol. est* Mg

²⁹ corp. sui MgPfTbTc; sui corp. Ca

³⁰ et *MgPfTbTc; *om.* Ca

³¹ similiter et vir – sed mulier *in mg.* Vo

82

¹*Ex concilio Remensi, cap. iiii*²

Qui uxorem suam permiserit velari, aliam non accipiat, sed similiter convertatur.

ID 8.184] C 33 q 5 c 10

¹ Ut aliam non ducat uxorem qui suam velare permiserit *add. in mg.* BeCaLn²; Similiter vir non habet potestatem sui corporis sed mulier *also in mg. in another hand* Be

² iiii BeCaMgPfTbVo; iiii Tc; *in mg.* Vm; *om.* Lc

83¹

²*Nicolaus papa*³ *ad Lotharium*⁴

Itaque summo studio⁵ Thiebergam⁶ coniugem tuam tanquam propriam carnem fovere ac diligere procurato, et ne illam⁷ a te ullo pacto⁸ consentias discedere, vigilanter⁹

¹ *om.* Lc

² Quod non valeant vota uxorum absque consensu maritorum *add. in mg.* BeLd²Mg

³ papa BeCaMgOaPfTbTcVo; *om.* Lf; ? Qa

⁴ -arium *CaMgPfTbTcVo; -arinus Lf

⁵ summo stud. *after* coniugem tuam Ra

⁶ Thieb- LmOaPfTcVo; Tetb- Be; Teb- CbLj; Theb- Ld; Teib- CaLfMqRaWc; Titb- Mg; Thetb- Tb

⁷ coniugem tuam tanquam propriam *add. Brant, om.*

*BeCaCbEaEgFcLdLgLfLjLmMgMqOaObOcOdOeOfPfPkPtPwQaRaSeSgTbTcVmVoWc

attende¹⁰. Unde si vult a te discedere¹¹, corripere, immo corrige¹² eam, et a tali intentione per omnia revocare satage. Iam vero si amore pudicitie separationem querit, et coniugalis connubii solutionem efflagitat, certum est Apostolo dicente, quia¹³ mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Verum¹⁴ si et¹⁵ ipse pudicitiam sectatus religionis obtentu copulam dissolvere vis¹⁶ tantum ne simulate fiat concedimus. Nam licet sit scriptum, Quod Deus coniunxit homo non separet, Deus tamen et non homo separat quando divini amoris intuitu¹⁷ ex consensu utriusque coniugis matrimonia dissolvuntur. Si ergo¹⁸ hoc modo ius gratuito permittimus animo, celeremque prebemus assensum. Aliter autem¹⁹ fieri mutuum separationem vestram²⁰ prohibemus.

ID 8.188] +C 27 q 2 c 26b has most of Nam licet sit - prohibemus, but beg. wholly var.

⁸ a te ullo pacto BeCaMgPfTbTc; ullo pacto a te Lf; ullo pacto Vo

⁹ after corr. Pf

¹⁰ -de *BeLdLmMgPfTbVo; -das CaLfRaTc

¹¹ vigilanter - discedere *BeLdLfMgMqOaPfRaTbTcVo; om. CbLj. vigilanter add. CaLdLfRa, om.

*BeMgMqPfTbTcVo

¹² corrige *CaMgPfTbTc; corrigere Lm

¹³ quia *BeCaMgPfTbVo; quod CbLjTc

¹⁴ Verum *BeCaCbLdLfLjLmMgPfTc; Unde Tb

¹⁵ et *BePfMgTbTc; om. Ca

¹⁶ copulam dissolvere vis *BeLmTb; copulam solvere velit CaEaVp; copulam diss. and lacuna Oa; copulam dissolvere velis (Pf corr fr. -lit) CbLjPf; copulam diss. velis EgMgTc; copulam dissolvere velit MqPkPtVo; copulam diss. queris Ra; copulationis solvere velit Brant; copulationem solvere velit Vosm.

¹⁷ et add. LdLf, om. *BeCaMgPfTbTc

¹⁸ Si ergo *BeLfLmMqOaTbPk; Ergo CaCbLdLjMgPfRaVo; Ergo si Tc. homo add. and canc. Vo

¹⁹ autem *BeMgOaPfRaTbTcVo; enim CaLdLf

²⁰ vestram *BeMgPfTbTc; nostram Ca

84

¹Ex registro² ad Adrianum notarium³, cap. lxxx⁴

Agathosa⁵ latrrix presentium questa est, maritum suum contra voluntatem suam in monasterio Urbici abbatis esse conversum. Quod quia ad⁶ eiusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientie tue precipimus ut diligenti inquisitione

¹ Quod vir absque consensu uxoris factus monachus uxori reddi debeat add. in mg. BeLn²

² Gregorii add. BeCaMgTc, om. PfTb

³ Adr. notarium *BeCaDbMgMqOaPkTcVo; Adr. Pf; Lotharium Ra; Adr. et Etharium Tb; Adr. Panormitanum not. Brant; Adr. not. Panorm. Migne

⁴ Ex - lxxx] Adrianum Lc

⁵ mulier add. Tb, om. *CaMgPfTc

⁶ ad *MgPfTbTc; om. Ca

discutiat, ne⁷ forte cum eius voluntate⁸ conversus sit vel ipsa se mutare⁹ promiserit¹⁰. Et si hoc¹¹ repererit¹², et illum in monasterio permanere provideat¹³ et hanc sicut promisit mutare compellat. Si vero nihil horum est, nec¹⁴ quoddam fornicationis crimen¹⁵ propter quod viro licet uxorem dimittere¹⁶ predictam mulierem commisisse¹⁷ cognoveris,¹⁸ ne illius conversio uxori relicte in¹⁹ seculo fieri possit²⁰ perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi vel si iam tonsuratus est reddas, omni excusatione²¹ cessante. Nam excepta fornicationis causa virum uxorem relinquere²² nulla ratione conceditur, quia postquam²³ copulatione coniugii²⁴ viri atque²⁵ mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte in seculo remanere²⁶.

ID 8.186] C 27 q 2 c 21

⁷ ne *Tb; si Be²CaMgPFTcVo

⁸ forte cum eius vol. CaMgPFTc; eius cum vol. forte Tb

⁹ mutare *CaMgTbTcVo; imitare Pf

¹⁰ prom- *CaMgPFTc; perm- Tb

¹¹ si hoc *CaMgPFTc; hoc si Tb

¹² repererit *BeCaTbTcVo; reperit MgPf

¹³ provideat *MgPFTbTc; previderet Ca

¹⁴ nec *CaMgTbTc; ne Pf

¹⁵ forn. crim. *CaPFTbTc; crim. forn. Mg

¹⁶ ux. dim. BeMgOaPFTcVo; dim. ux. CaTb; ux. relinquere *ID*

¹⁷ *in mg.* Vo

¹⁸ et *add.* CaPFTcVo, *om.* *BeMgTb

¹⁹ hoc *add.* Tb, *om.* *CaMgPFTc

²⁰ fieri *add.* Tc, *om.* *CaMgPFTb

²¹ excusatione *CaMgPFTc; occasione Tb

²² relinquere *CaMgPFTb; dimittere Tc

²³ quam *in mg.* Ra²

²⁴ *corr. fr.* -gium Pf

²⁵ atque *CaMgPFTb; et Tc

²⁶ rem- CaMgPFTb; perm- Tc

85¹

²*Alexander II³ Landulfo⁴ in Corsica*

Notificasti te morte tenus infirmatum⁵ et peccatorum tuorum recordatione et terrore valde pavefactum, anxie quesisse monachum fieri, et a⁶ tua uxore minis et

¹ *om.* Lc

² Quod vir absque consensu uxoris factus monachus uxori reddi debeat *add. in mg.* Ca (*cf. c.* 84)

³ II *BeMgOaPFTbTcVo; III Ca; Primo Vp

⁴ -ulforum Vp

⁵ esse *add.* CaTc, *om.* *BeMgPFTbVo

⁶ a *CaMgPFTc; ab Tb

terroribus⁷ eam occidendi⁸ ad hoc licentiam extorsisse, et sic te monachicam⁹ vestem sine abbate sumpsisse¹⁰ et monasterium petisse. Postea vero cum sanus factus esses, tue uxoris reclamationibus, eiulatibus¹¹ et planctibus tueque familie dispersionibus utpote¹² penitus devictus, domum remeasse et post multos dies quorundam sapientium¹³ consilio ad iam dicte¹⁴ mulieris cubile redisse¹⁵. Nunc autem si tibi tua uxore uti liceat¹⁶ nostrum requiris consilium. Si ita denique¹⁷ est ut tuus nuntius narrat, non videtur¹⁸ nobis rationabiliter neque sana mente id factum, quoniam¹⁹ cum omni homini ad monachicam²⁰ vitam tendenti legaliter sancte et iuste sit peragendum²¹, tu contra leges minaciter et violenter a tua uxore partim terrore mortis, partim tue²² infirmitatis doloribus exanimatus, devia secutus, nulla ut dicitur licentia accepta, recessisti et monasterium²³ petisti. Non enim violentia, sed ex pari voluntate et consensu²⁴, sicut sancti Patres dicunt, hoc fieri debet, neque vir in monasterium recipiendus est nisi uxor illius²⁵ femineum monasterium elegerit aut professa continentiam habitum cum festinatione mutaverit. Sanctus enim Basilius episcopus de hac re taliter dicit, Si quis coniugatus vult converti ad monasterium²⁶, non est recipiendus nisi prius a coniuge²⁷ castimoniam profitente²⁸ fuerit

⁷ minis et terr.] nimiis terroribus (vel minis et terroribus *in mg.*) Ra

⁸ eam *add.* Tc, *om.* *CaMgPFTb

⁹ monachicam *BeCaMgOaPwTbVo; monachiam Pf; monasticam Tc

¹⁰ sump- *BeCaMgPFTbVo; sine sump- Ca; presump- Tc. Mq *fo. 64v ends; leaves missing. Text resumes on fo. 65 in 7.56 below*

¹¹ eiulatibus DbMgPFTcVo; et eiulatibus BeOa; et eiulationibus CaTbBrant; *om. Migne*

¹² *after corr.* Pf

¹³ -ium CaMgPFTb; -tum Tc

¹⁴ dicte *CaPFTbTc; predicte Mg

¹⁵ redisse *BeOaPFTbVo; diceris red. Mg; red. diceris CaTc

¹⁶ tibi (*ss* Be) tua ux. (*after corr.* Oa) uti lic. *BeCaMgOaPFTbVo; tibi lic. tua ux. uti Tb; tibi ux. tua lic. uti Tc

¹⁷ ita denique *CaMgPFTb; itaque Tc

¹⁸ -etur *CaMgPFTb; -ebitur Tc

¹⁹ *after corr.* Ra

²⁰ monachicam *CaMgTbTc; monachiam Pf

²¹ perag- *BeCaPFTbVo; perg- MgTc

²² tue *MgPFTbTc; *om.* Ca

²³ -erium *BeOaTbTcVo; -eria CaMgPf

²⁴ voluntate et consensu *BeOaRaTb; voluntate ex cons. Mg; voluntate CaPfPtPwVo; voluntatis consensu Tc

²⁵ illius *CaPFTbTc; eius Mg

²⁶ conv. ad mon. *CaPFTbTc; ad mon. conv. Mg

²⁷ pr. a con. *CaMgPFTc; a con. pr. Tb

²⁸ *corr. fr.* profet- Mg

absolutus. Nam si illa vivente illo per incontinentiam²⁹ alteri nupserit procul dubio adultera erit, nec³⁰ recipitur³¹ apud Deum eiusmodi³² viri conversio, cuius sequitur coniugalis federis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa relicto seculo sequuntur Christum, si habeant ex pari voluntate castitatis consensum. Itaque, fili charissime, perpende et vide si sic canonice a tua es absolutus uxore³³, et tua uxor ita pollicita est, et tu et illa adimplete bonum inceptum et votum vestrum. Aliter autem³⁴ non debemus vobis necessitatem imponere³⁵ separationis.

ID 8.220] C 33 q 5 c 2 to habitum cum festinatione debet mutare; C 27 q 2 c 22, Si quis coniugatus – castitatis consensum

²⁹ *corr fr.* coniventiam Mg

³⁰ nec CaMgPfTc; neque Tb

³¹ -itur *CaPfTbTc; -iatur Mg

³² eiusm- *MgPfTbTc; huiusm- Ca

³³ absolutus uxore *BeMgOaPfRaVo; solutus uxore CaPwTb; uxore separatus Tc

³⁴ autem *BeMgOaPfTb; enim CaTc

³⁵ nec. imp. *CaMgPfTc; imp. nec. Tb

86¹

²*Ex epistola³ Leonis pape, cap. xlii⁴*

Quod debeant femine que captis viris et in captivitatem ductis aliis viris⁵ nupserant putantes interemptos maritos⁶, remeatis de captivitate prioribus viris⁷ copulari, ut cuique id⁸ quod legitime habuit⁹ reformetur¹⁰, et recipiat unusquisque quod suum est, et redintegrentur federa nuptiarum.

ID 8.190]

¹ *om.* Lc

² Ut si mulier putans virum in captivitate defunctum alteri nupserit, priori revertenti reddatur *add. in mg.* BeCaLn²; vi. (*om.* Tc) De uxoribus que viris in captivitatem ductis aliis nupserunt *add. in mg.* BdLj²Tc²

³ Ex ep.] Exemplaria Vp

⁴ xliii Ra. vi *add. in mg.* Be²

⁵ duc. al. vir. *CaMgTbTc; al. vir. duc. Pf

⁶ et *add.* CaTc, *om.* *BeMgOaPfTb

⁷ pr. vir. *BeCaOaPfTbTcVo; vir. pr. EgMg

⁸ id *CaMgPfTb; hoc Tc

⁹ -uit *CaMgPfTb; -uerat Tc

¹⁰ reservetur *add. Brant, om.* BeCaDbMgPfPwPfTbTcVo

87¹*Leo² Nicete³ Aquileiensi⁴ episcopo, cap. i⁵*

Cum per bellicam cladem⁶ et per gravissimos hostilitatis incursus ita quedam dicatis⁷ esse divisa⁸ coniugia ut, abductis in captivitatem⁹ viris, femine eorum remanserint destitute, que viros proprios interemptos putarent¹⁰, aut¹¹ nunquam¹² dominatione crederent¹³ liberandos, et in aliorum coniugio¹⁴ sollicitudine cogente transierunt, cumque statu rerum auxiliante Domino¹⁵ in meliora converso¹⁶ nonnulli¹⁷ eorum qui putabantur perisse remearint¹⁸, merito caritas tua videtur ambigere quid de mulieribus que aliis sunt iuncte¹⁹ viris a nobis debeat ordinari. Sed quia novimus scriptum quod a Domino iungitur viro mulier, et iterum preceptum agnovimus ut que²⁰ Dominus iunxit homo non separet, necesse est ut legitimarum²¹ federa nuptiarum reintegranda credamus, et remotis his²² que hostilitas²³ intulit²⁴, unicuique id²⁵ quod legitime intulit²⁶ reformetur. Omnique²⁷ studio²⁸ procurandum est ut recipiat unusquisque

¹ om. Aa² papa add. Tc, om. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb³ Tucete Ca⁴ Aquileiensi *CaCbLmMgPkRaTbTcVoVp; Aquillensi BePf; Aquiliensi LdLj; Aquilesi Lf; Aquileisensi Oa; Aquilensi Brant; om. Lc⁵ i *BeCaPfTbTcVo; ii MgVp⁶ add. Vo²⁷ in mg. Ra⁸ divisa BeLfMgPfRaTcVo; divina Ca; diversa CbLjLmOaTb; om. Ld⁹ -tem *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; -tis Tc¹⁰ vir. prop. int. put. *BeMgOaPfTbVo; vir. int. prop. put. Ca; prop. vir. int. put. Lf; vir. prop. put. int. Tc¹¹ ab (ob Migne) iniqua add. Brant, om. *BeCaCbLdLfLjLmMgOaPfTbTcVo¹² nunq. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; om. Tc¹³ dom. cred. *CaMgPfTbTc; cred. dom. CbLj¹⁴ -gio BeCaCbLdLfLjLmTbTc²; -gia LdPfVo; -gium MgTc¹⁵ Domino *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; Deo Tb¹⁶ in mel. conv. *BeCaDbEaMgOaPfTbTcVo; om. CbLj. ut si add. Brant, om.

*BeCaCbDbLdLfLjLmMgPfTbTcVo

¹⁷ ss Ld¹⁸ -int *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; -unt Tc¹⁹ sunt iun. *CaCbLdLfLjLmMgPf; iun. sunt TbTc²⁰ ut que *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; q' Tc²¹ -rum ss and in mg. Ra²² his *CaMgPfTbTc; iis CbLj²³ obsc. corr. Ld²⁴ intulit *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; habuit Tc²⁵ id *CaCbLjMgTbTc; ratio LdPfVo; om. Lf²⁶ intulit CaCbLdLfLjLmMgPfTc; habuit Tb²⁷ Omnique *CaCbLdLfLjLmMgPfRaTbTc; Denique omni Brant²⁸ id add. ss. Ra

quod proprium²⁹ est, nec tamen³⁰ culpabiles iudicentur³¹ si in ius alienum transire potuerunt, et tamen plenum iustitiae³² est ut eisdem reversis³³ propria reformentur. Quod si in³⁴ mancipiis vel in agris aut³⁵ etiam in domibus ac³⁶ possessionibus recte servatur, quanto magis in coniugatorum redintegratione faciendum est, ut quod clade bellica turbatum³⁷ est pacis remedio reformetur? Et ideo si viri post longam captivitatem reversi ita in dilectione suarum coniugum³⁸ perseverant ut eas cupiant in suum redire³⁹ consortium, obmittendum est et inculpabile⁴⁰ iudicandum quod necessitas intulit, et restituendum quod fides poscit⁴¹.

ID 8.244a] C 34 q 1/2 c 1a

²⁹ proprium *CaCbLdLflLjLmMgPfTb; suum Tc

³⁰ tamen *CaMgPfTbTc; inde Lf

³¹ et tanquam alieni iuris pervasor habeatur, qui personam eius mariti, qui iam non esse estimabatur, assumpsit. Sic enim multa que ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant *add. Brant (as Ctp 1.43.29, Grat. in later form), om.*

*AbBdBcCaCbDbEaEcEgFcGcKaLbLcLdLflLgLjLmOaObOcOdOeOfPfPkPtPwQaRaSdSeSgTbTcVmVo WaWbWc

³² plen. iust. *CaMgPfTbTcVo; iust. plen. CbLj

³³ reversis *CaMgPfTbTc; diversis Lf

³⁴ in *CaCbLdLflLjLmMgPfTb; *om.* Tc

³⁵ aut *CaCbLdLflLjLmMgPfTb; vel Tc

³⁶ ac *CbLdLflLjLmMgPfTbVo; aut Ca; et Tc

³⁷ bell. tur. *corr. fr.* bellicatur beatum Lf

³⁸ -gum *Pf²TbTcVo; -gium CaMg

³⁹ in suum redire *MgPfTbTcVo; red. in suum CaLf

⁴⁰ inculpale Ld

⁴¹ poscit *BeCaCbLdLflLjLmMgPf²TbVo; possit Pk; reposcit Tc

88¹

Eiusdem Leonis², cap. xlv

Si autem aliquae mulieres ita posteriorum virorum³ amore sunt capte ut malint⁴ his coherere quam ad legitimum redire consortium, merito sunt notande ita ut ecclesiastica communione priventur que de re excusabili contaminationem criminis elegerunt, ostendentes sibimet pro sua⁵ incontinentia placuisse quod iusta remissio poterat expiare. Redeant ergo in suum statum voluntaria redintegratione coniugia, neque ullo modo ad opprobrium male voluntatis trahatur quod conditio necessitatis extorsit, quia sicut he

¹ *om.* Lc

² Eiusd. Leonis *BeCaMgPkTb; Eiusdem Pf; Ex eodem Leonis Ra; Idem Tc; Eiusdem Leonis pape Vo

³ virorum *BeCaMgTcVo; virorum suorum Oa; suorum *after lacuna* Pf; suorum Tb

⁴ -int *CaMgTbTcVo; -unt Pf

mulieres que ad viros suos reverti noluerint impie sunt habende, ita ille que in affectum ex Deo⁶ initium⁷ redeunt, merito⁸ sunt laudande.

ID 8.192b, cf ID 8.244b to priventur only] C 34 q 1/2 c 1b

⁵ sua *CaMgPfTb; sui Tc

⁶ ex Deo *CaMgPfTc; om. Tb

⁷ initium DbPpPkVo; initum BeCaMgOaRa; om. TbTc

⁸ merito *MgPfTbTc; om. Ca

89¹

Innocentius Probo

Cum in captivitate Ursa mulier teneretur aliud coniugium cum Restituta Fontanum² inisse³ cognoscimus⁴, sed favore Domini reversa Ursa nos adit, et nullo diffiniente⁵ uxorem se⁶ memorati⁷ esse perdocuit. Qua de re, domine fili⁸ merito illustris, statuimus, fide Catholica suffragante, illud esse coniugium quod erat primitus gratia divina fundatum⁹, conventumque secunde mulieris priore superstite nec divortio eiecta¹⁰ nullo pacto esse posse¹¹ legitimum.

ID 8.245] C 34 q 1/2 c 2

¹ om. Lc

² Fontanum *BeDbOaPpPkRaTcVo; Funtanum CaPw; Fortunum Eg; Fontunium MgTb; Fortanium (virum eius add. ss.) Wd

³ inisse *PkTb; commisisse BeCaPpPwRaTcVo; virum eius commisisse Mg; cum misisse Oa

⁴ cognoscimus *BeDbPpPkVo; cognovimus CaMgPwRaTbTc

⁵ diffiniente CaEgPpTbTc; diffidente Mg

⁶ ux. se *CaMgPpPkVo, se Tb; se ux. Tc

⁷ corr. fr. rem- Ca. Fortunii add. Mg, om. *CaEgPpTbTc

⁸ carissime add. EgMgRa², om. *BeCaDbPpPwRaTbTcVo

⁹ div. fund. *CaMgPpTb; fund. div. Tc

¹⁰ eiecta *CaMgPpTb; eiecte Tc

¹¹ esse posse (ss Wc) *CaMgPpTcWc; posse esse Tc

90¹

Pandectarum lib. XXIV², tit. ii³

Generaliter⁴ definiendum est, donec certum est⁵ maritum vivere in captivitate, constitutum nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium.

¹ om. Lc

² lib. XXIV *MgOaTcWc; XXIII Be; LXXIV CaPpPtPw; LXXXIII PkRaVo; ?Tb; lxxx.iii Vp

³ tit. ii *BeCaEgPpPkTbTc; tit. lii Ra; tit. i Vo; om. Mg

⁴ Naturaliter Pk

ID 8.246] L. Uxor. § De divor.

⁵ cert est *CaMgPftb; est cert. Tc

91

Ex concilio apud Vermeriam cap. vi¹

Si quis necessitate inevitabili cogente in alium ducatum seu provinciam fugerit et uxor eius cum valet et potest, amore parentum aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore quamdiu² vir eius quem secuta non fuit vivit, semper innupta permaneat.

ID 8.189] +C 34 q 1/2 c 4

¹ Ex conc. apud - vi (i Pt) EgLgMgPtVp; Ex conc. CaTb; Item in eodem Lc (*cf c. 88*); Ex conc. apud OaObOcOdOePfPkPwSgVmWc; Of *illeg.*; Ex Ra; Item Tc; *om.* Be

² vivit *add. and canc.* Ra

92¹

²Ex decretis Fabiani pape, cap. v

Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt, sed si contractum fuerit, non separetur³.

ID 8.168] +C 32 q 7 c 26

¹ *om.* Lc

² Ut furiosus aut furiosa matrimonium non contrahant sed contractum non solvatur (*solvant Be*) *add. in mg.* BeCaLn²

³ -etur *CaMgPftb; -entur RaTc

93

¹Ex epistola Nicolai ad Carolum Magontiensem² episcopum missa

Si³ qui matrimonium sani contraxerint et uni ex duobus amentia aut furor aut aliqua infirmitas accesserit⁴, ob hanc infirmitatem coniugia talium solvi non possunt. Similiter sciendum⁵ de his qui ab adversariis excecantur, aut membris detruncantur⁶.

¹ Ut si sani contraxerint matrimonium non solvatur causa supervenientis infirmitatis *add. in mg.* BeCaLn²

² Mag. *BeCaPftbVo; Mog. MgVp; magnum ac Vertuensem Tc

³ Hi Wc

⁴ *corr. fr.* -int Ca

⁵ Sim. sc. CaMgPftbRaTbVo; Sim. sc. <est> Be; Sim. faciendum Pt; Sc. sim. PwTcVp; Sim. sentiendum ID

⁶ aut (ac Ob, a *add.* Ca, *corr. fr.* a Od, an Vo) - detr. *BeCaEgOaObOdOeOfPfPkPtRaSgTbTcVoVp; *om.* Mg

ID 8.166] C 32 q 7 c 25 with added sentence

94¹

²*Apostolus*³ *dicit*⁴

Si quis frater uxorem habet infidelem et hec consentit habitare cum illo, non dimittat⁵ illam. Et si qua mulier habet virum infidelem et hic consentit habitare cum illa non dimittat virum⁶. Sanctificatus enim vir erit⁷ infidelis in muliere fideli, et sanctificata erit mulier infidelis per virum fidelem.

ID 8.147] da C 28 q 1 c 1 med.

¹ om. Lc

² Ut fidelis infidelem coniugem non dimittat si infidelis habitare consentit. *add. in mg.* CaLn². vii. Quod fit coniugium inter personas eiusdem religionis, hoc est inter gentiles et <inter> Iudeos. Inter personas vero que non sunt eiusdem religionis vel fidei non potest fieri coniugium *in mg.* Bd; Ex decr. Euticiani pape *add. and canc.* Mg

³ *corr. fr.* Ambrosius Be

⁴ ad Corinth' epistola prima *add.* Eg, om. *CaMgPfPkPwTbTc. vii *add. in mg.* Be²

⁵ -at *CaPfPkTbTc; -et Mg

⁶ et hic cons. - virum (illum CaMg) *CaCbMgPkTbTcVoVp; om. Pf

⁷ enim vir erit *MgPfTbVoVp; enim erit vir BeCaOaTc; est enim vir Ra

95¹

²*Innocentius Rufo et Eusebio episcopis Macedonibus*

Nunquid non erunt admittendi in hereditatis consortio³ qui ex ea suscepti⁴ sunt que ante baptismum fuit uxor? Eruntque appellandi naturales vel⁵ quia non legitimum est matrimonium⁶ ut vobis⁷ videtur, nisi⁸ illud quod post baptismum assumitur. Ipse Dominus dum interrogaretur a Iudeis si liceret dimittere uxorem atque⁹ exponeret fieri non debere, addidit, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Ac ne de his locutus esse¹⁰

¹ om. Lc

² Quod debeant fieri participes hereditatis ante baptismum nati *add. in mg.* CaLn², Quod fit coniugium - fieri coniugium *add. in mg.* Tc² (cf Bd, c 94)

³ -tio *CaMgPfTb; -tium Tc

⁴ susc- *MgPfTbTc; conc- Ca

⁵ nat. vel BeCaPfTbVo; nat. Mg; vel nat. vel spurii Tc

⁶ est mat. *CaMgPfTc; mat. est Tb

⁷ vobis *CaMgPfTb; nobis Tc

⁸ nisi *MgPfTbTc; ubi Ca

⁹ atque *CaMgPfTb; et Tc

¹⁰ non *add.* Tb, om. *CaMgPfTc

credatur¹¹ qui post baptismum uxores sortiuntur, meminerint hoc et a Iudeis interrogatum et Iudeis esse responsum¹². [96] Quero¹³ et sollicitus¹⁴ quero si una et eadem sit uxor¹⁵ quam ante catechumenus¹⁶ postea fidelis sit¹⁷, filiosque¹⁸ ex ea cum esset catechumenus suscepit¹⁹ et postea alios²⁰, cum²¹ fidelis, utrum sint fratres appellandi, an non habeant postea defuncto patre hereditatis²² consortium quibus filiorum nomen regeneratio spiritualis dicitur abstulisse. Quod cum ita²³ iudicare atque sentire absurdum sit, que ratio est hoc malum defendi et vacua magis²⁴ opinione iactari quam aliqua auctoritate roborari, cum non possit²⁵ inter peccata deputari quod lex precipit et²⁶ Deus coniunxit et lex iungit²⁷?

ID 8.303b] C 28 q 1 c 1

¹¹ -atur *MgPfTbTc; -eretur Ca

¹² esse resp. *BeMgOaPfVoVp; resp. CaTc; esse Pk; resp. esse Tb

¹³ Quero *BeCaEgLgMgQaRaTbVo; At vero quero Tc; At vero et solutus Wc; *om. Brant*

¹⁴ sollicitus *BeMgRaTbTcMigne; solutus CaWcBrant

¹⁵ sit uxor SeTbTcVmVp; sit uxor eius BeEgLgMgQa; uxor sit CaRa; uxor sit eius Ra²

¹⁶ suscepit *add. TbTc, et add. Vp, om. *BeCaEgMgQaSe*

¹⁷ fid. sit *BeMgTbTc; sumpsit Ca; fid. sique Wc

¹⁸ filios Wc

¹⁹ postea fidelis fit - suscepit (*corr. fr. superit Ca*) *BeCaMgTbTcWc; suscepit *Brant*

²⁰ alios *BeMgOaTbTc; *om. Ca. suscepit add. Brant*; [filios] suscepit *add. Migne*

²¹ est *add. Oa, esset add. Tc, om. *BeCaEgMgTb*

²² hered. *BeCaSeTbTcWd; cum ceteris hered. herciscunde EgMg(herciscunda dividenda *add. in mg.*)QaRa; hurciscunde *add. ss Wd² (with inter heredes dividenda in mg.); hered. familie herciscunde Brant. id est dividende inter fratres hered... add. in mg. Ra²*

²³ cum ita *ss Ra*

²⁴ magis *MgTbTc; *om. Ca*

²⁵ possit BeMgTbTc; posset *Ca

²⁶ et *BeCaMgTb; *om. Tc*

²⁷ et lex iungit (iunxit Be, coniungit EgTc) *BeCaEgOaRaSeTbTcWcWd; *om. LgMgQaVpBrant. Quero et - (iungit) (c 96) in *AbBeCaEbEcEgGcLgMgOaOd²QaRaSdSeTbTcVmVpVtWaWbWcBrant; om. AaBdCbEaFcKaLbLcObOcOdOeOfPfPkPtPwSgSIVoVqZa*

97¹

²*Ex decretis Euticiani pape*

Si quis gentilis gentilem dimiserit³ uxorem ante baptisma, post baptismum⁴ in potestate eius erit eam⁵ habere vel non habere⁶.

¹ *om. Lc*

² *A large break and space for a rubric, but no enhanced initial here Pk*

³ vel duxerit *add. ss Ra*

⁴ -isma post -ismum *CaEgPfTb ?Tc; -ismum post -isma Mg

⁵ eam *CaMgPfTb; ea Tc

⁷*Ex decretis eiusdem*⁸

Simili modo si unus ex⁹ coniugatis baptizatus est et alter gentilis, et sequi non vult, sicut dicit Apostolus, infidelis si discedit discedat.¹⁰

ID 8.195-6] C 28 q 1 cc 2-3

⁶ vel non habere] non potest Pq; habere *CaMgPfTb; om. Tc

⁷ Quod in baptismo crimina solvuntur, non coniugia *add. in mg.* Ca

⁸ Ex dec. eiusdem *BeCaCbMgPfPkPwTbVo; Eiusdem Tc; om. Brant

⁹ ex *CaMgTbTc; de ss Pf

¹⁰ Simili-discedat om. Pq

98¹²*Ex concilio Meldensi, cap. i*³

Si quis habuerit⁴ uxorem virginem ante baptisma, vivente illa post baptisma⁵, alteram⁶ habere non potest. Crimina⁷ in baptismo⁸ solvuntur, non coniugia.

ID 8.197] C 28 q 2 c 1

¹ om. Pq

² Quod in baptismo crimina solvuntur non coniugia *add. in mg.* CaLn²Pq

³ i BeCaEgPfPwTbTcVo; ii Mg

⁴ -uerit *CaMgTbTcVp; -uit Pf

⁵ baptisma *BeMgPf; baptismum CaTb; bapt' Tc

⁶ alteram *CaMgPfTb; aliam Tc

⁷ enim *add.* MgTc, om. *BeCaLcOaPfTbVo

⁸ -ismo *BeCaOaPfTbTcVo; -ismate EgMg

99

¹*Ex² concilio Triburiensi, cap. viii*

Perlatum³ est ad sanctam synodum quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, et post filiorum procreationem occasione divortii cuiusdam servum se fecerit⁴, utrum necessario mulierem tenere debeat, et si tenuerit, utrum illa quoque⁵ secundum secularem legem servituti subici debeat. Iudicatum est uxorem minime debere dimitti,

¹ viii. Quibus de causis non debeat solvi coniugium *in mg.* Bd; Ut post contractum coniugium si maritus servum se fecerit ideo non separentur nex uxor libera servituti subiciatur *add. in mg.* Ca

² Ex *CaMgPfTc; om. Tb

³ Elatum Pk

⁴ et quesitum est *add.* Tc, om. *CaMgPfPkTb

⁵ quoque *CaMgPfTb; que Tc

non tamen ob Christi legem mulierem in servitutem redigi, dum ille non ex⁶ consensu coniugis se servum fecit quem liberum ipsa maritum⁷ accepit⁸.

ID 8.212] +C 29 q 2 c 7

⁶ ex *CaMgPfTb; om. Tc

⁷ -itum *CaMgTbTcVo; -ita Pf

⁸ -erit Ra

100¹

²*Augustinus ad Pollentium*

Iam³ nunc illud videam⁴ quod ait apostolus, Ceteris autem ego dico non Dominus, ad imparia scilicet, hoc est ubi⁵ non ambo⁶ Christiani fuerant⁷, coniugia locuturus, quod mihi visum est, eum monendo dixisse⁸. Quia enim coniunx fidelis relinquere coniugem licite potuit infidelem, ideo hoc fieri non Dominus sed apostolus prohibet. Quod enim Dominus prohibet, fieri⁹ omnino non licet. Monet ergo apostolus quod possit esse multorum occasio lucratorum, ut fideles coniuges in relinquendis infidelibus permissa licentia non utantur. Tibi autem videtur infideles quoque dimitti a fidelibus¹⁰ non¹¹ licere quia hoc¹² vetat apostolus, cum ego¹³ dicam licere, quia hoc non¹⁴ vetat¹⁵ Dominus¹⁶, non tamen expedire¹⁷, quia hoc ne fiat monet apostolus, qui reddit etiam rationem¹⁸ cur fieri non expediat, quamvis liceat. Quid enim scis, inquit¹⁹, mulier si virum salvum facies²⁰?

¹ om. Lc. Be has c. 102 both before c. 100 and after c. 101

² Quod apostolus consulit non autem Deus precipit infidelis infidelem non dimittat si infidelis habitare consenserit *add. in mg.* CaLn²

³ Nam Pk

⁴ -eam BeCaOaPfPkPwTbTcVo; -eamus EgMg [*with CSEL*]

⁵ hoc est ubi BeCa²EgMgPfPkVo; ubi PwTc; hoc est ut Tb

⁶ ambo ubi non *marked for reversal* Ca

⁷ -ant CaMgPfTc; -int Tb

⁸ eum (cum Mg) mon. dixisse MgOaPfPkRaTcVo; eum dixisse monendo Be; commonendo dixisse Ca; eum. commonendo dix. Ra²; non iubendo dix. sed monendo Tb

⁹ enim Dom. proh. fieri BeMgPfVo; Deus enim proh. fieri Ca; enim fieri Dom. proh. Tb; enim Dom. proh. Tc

¹⁰ a fid- CaMgPfTc; ab infid- Tb

¹¹ non CaMgPfTb; om. Tc

¹² om. Brant

¹³ ego CaMgPfTb; ergo Tc

¹⁴ om. Brant; ne Vosm.

¹⁵ apostolus cum ego - vetat BeCaCbMgPfTbTc Brant; om. Migne

¹⁶ Dominus MgPfTbTc; Deus Ca

¹⁷ exp. BeCaMgPfTbTc; dico exp. quidem Brant

¹⁸ et. rat. CaMgPfTb; rat. et. Tc

¹⁹ scis inq. BeCaMgTbVo; inq. scis PfTc

Aut unde scis, vir, si uxorem salvam facies?²¹ Cum etiam²² superius dixisset, Sanctificatus est²³ vir infidelis²⁴ in muliere²⁵, et, Sanctificata est mulier infidelis²⁶ in fratre, hoc est, in Christiano. Alioquin filii vestri, inquit, immundi essent, nunc autem sancti sunt. Sed²⁷ ad lucrandos coniuges et filios²⁸ Christo etiam²⁹ exemplis que iam provenerant, videtur hortatus. Cur³⁰ ergo³¹ non expediat etiam³² infideles coniuges dimitti a fidelibus causa evidenter expressa est³³. Non enim propter vinculum cum talibus³⁴ conjugale est servandum³⁵, sed ut querantur in Christo recedi³⁶ ab infidelibus coniugibus apostolus vetat. Multa sunt autem facienda non iubente lege sed libera caritate, et ea sunt in nostris officiis gratiora que cum liceret nobis etiam³⁷ non impendere, tamen causa dilectionis impendimus. Unde prior ipse Dominus cum se tributum non debere³⁸ monstrasset, solvit tamen ne scandalizaret eos quibus ad eternam salutem gerens hominem³⁹ consulebat. Iam vero apostolus quemadmodum ista commendat eius verba testantur ubi dicit, Cum enim⁴⁰ liber sim ex omnibus omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem; cum paulo superius⁴¹ dixisset, Nunquid non habemus licentiam manducandi et bibendi? Nunquid non habemus licentiam sororem mulierem circumducendi⁴², sicut et ceteri apostoli, et fratres Domini et Cephas? An ego solus et Barnabas non⁴³ habemus

²⁰ -ies BeCaMgPfTb; -ias Tc

²¹ aut unde scis – facies *in mg.* Be²Pt

²² etiam BeCaMgPfVo; et Tb; *om.* Tc

²³ enim *add.* Tb, *om.* CaMgPfTc

²⁴ videlicet *add.* Brant, *om.* CaMgPfTbTc

²⁵ fidei *add.* Tc, *om.* CaMgPfTb

²⁶ Sanct. est mul. inf. MgPfTbTc; mul inf. sanct. est Ca

²⁷ Sed CaPfVo; Si MgOaTc; Sic Tb; *om.* Be

²⁸ in *add.* Ca, *om.* MgPfTbTc

²⁹ etiam BeMgPfTb; et Ca; in Tc

³⁰ Cur CaMgTbTc; Cum Pf

³¹ ergo CaMgPfTb; etiam Tc

³² etiam CaMgPfTb; *om.* Tc

³³ ev. exp. est CaMgPfTb; exp. est ev. Tc

³⁴ pactum *add.* Brant, *om.* BeCaMgPfTbTc

³⁵ est *add.* Pf, *om.* CaMgTbTc

³⁶ -edi CaMgPfTb; -edere Tc

³⁷ liceret nobis etiam CaPfTbTc; licerent etiam nobis Mg

³⁸ solvere *add.* Brant, *om.* CaMgPfTbTc

³⁹ hominem CaMgPfTbTc; morem Brant

⁴⁰ dicit *add.* and *canc.* Ca

⁴¹ paulo superius BeCaMgTb; Paulus Pf; superius Tc

⁴² sor. mul. circ. BeCaMgPfVo; sor. circ. mul. Tb; circ. sor. mul. Tc

⁴³ ss Pf

potestatem⁴⁴ hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat⁴⁵ vineam et de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non percipit⁴⁶? Et paulo post. Si alii, inquit, potestatis vestre⁴⁷ participant, non magis nos? Sed non sumus usi hac potestate, sed omnia toleramus ne quod impedimentum demus Evangelio Christi.

Augustine, De adulterinis coniugiis i. xiii. 14, xiv. 15 in CSEL 41 362-3] C 28 q 1 c 8

⁴⁴ pot. CaMgPpPkTc; licentiam sororem mulierem - Cephas. An ego - licentiam (*as above*) Tb

⁴⁵ -at CaMgPpTc ; -avit Tb

⁴⁶ gregis (eius Mg, *before corr.*) non perc. CaMgPpTbTc; eius non comedit *Brant*

⁴⁷ potestatis vestre BePpPwRaVo; potestatis vestre iure Ca; potestatis nostre iure EgMg; potestatis nostre Pk; potestati nostre Tb; potestati vestre iure Tc; potestatis nostre iure *Brant*

101¹

*Item*²

Sic enim recedere ab infidelibus uxoribus vel maritis fideles viri vel femine non prohibentur a Domino, ut neque iubeantur. Nam si dimittere tales coniuges iuberentur, nullus locus esset consilio monentis apostoli ne³ hoc fieret. Nullo modo enim quod Dominus iubet⁴ servus bonus prohiberet. Item. Cum ergo⁵ cepisset⁶ gentibus evangelium predicari vinctos⁷ gentiles gentilibus comperit⁸ coniugibus, ex quibus si non ambo crederent sed unus aut una, et infidelis cum fidele⁹ consentiret habitare, nec prohiberi a Domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo scilicet non prohiberi quia iustitia permittit a fornicante discedere¹⁰, et infidelis hominis fornicatio est maior¹¹ corde, nec vera eius pudicitia cum coniuge dici potest, quia omne quod¹² non est ex fide peccatum est, quamvis veram fidelis habeat¹³ pudicitiam, etiam cum infideli¹⁴ coniuge que non habet veram. Ideo autem nec iuberi debuerunt fideles ab infidelibus separari,

¹ *om.* Lc

² Item BeCaMgTbTc; Idem Pf; *om.* with no break Vo

³ ne CaPpTbTc; nec Mg

⁴ -bet CaPpTbTc; -beret Mg

⁵ ergo CaMgPpTc; vero Tb

⁶ cep- CaPpTbTc; accep- Mg

⁷ vinctos CaMg²PpTbTc; cunctos Mg

⁸ *in mg.* Ra²

⁹ fid- CaMgPpTc; infid- Tb

¹⁰ disc- CaMgPpTb; rec- Tc

¹¹ forn. est maior CaMgPpTb; est maior forn. Tc

¹² *ss* Pf

¹³ fid. hab. CaMgPpTb; hab. fid. Tc

¹⁴ infid- CaMgPpTc; fid- Tb

quia non contra iussionem Domini gentiles fuerunt ambo¹⁵ coniuncti. Quoniam ergo ab infideli fidelem discedere non prohibet nec iubet Dominus, ideo ut non discedat apostolus dicit non Dominus, habens utique Spiritum sanctum in quo dare posset utile et fidele¹⁶ consilium. Unde cum dixisset de muliere cuius vir mortuus fuerit¹⁷, Beatior autem erit si sic permanserit¹⁸ secundum meum consilium, ne quis hoc consilium tanquam humanum et non divinum contempnendum putaret, adiecit¹⁹, Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. Proinde intelligendum est etiam ipsa que non a Domino iubentur, sed a sancto eius famulo utiliter suadentur, eodem Domino inspirante suaderi. Absit enim ut quisquam²⁰ catholicus dixerit quando suadet Spiritus sanctus non Dominum suadere, cum et ipse Dominus sit, et inseparabilia sint²¹ opera Trinitatis.²² Dicit tamen²³, De virginibus autem preceptum Domini non habeo, consilium autem do. Non ut hoc consilium alienum existimemus²⁴ a Domino, cum continuo sequatur et dicat, Tanquam misericordiam consecutus a Deo ut fidelis essem. Secundum Deum ergo dat²⁵ consilium fidele in eo²⁶ Spiritu de quo ait, Puto autem²⁷ quod et ego Spiritum Dei habeam. Verumtamen aliud est²⁸ Domini iubentis imperium, aliud conservi²⁹ secundum misericordiam caritatis que illi a Domino est³⁰ inspirata atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere³¹ non licet, hic autem licet, ita sane ut ipsum licitum partim quidem³² expediat, partim vero non expediat. Expediit tunc quando non solum per³³ iustitiam que coram Deo est permittitur, sed etiam hominibus³⁴ nullum ex hoc impedimentum salutis infertur³⁵, velut cum dat

¹⁵ gent. fu. ambo CaMgPfTb; ambo fu. gent. Tc

¹⁶ coniugii *add.* Tc, *om.* CaMgPfTb

¹⁷ -rit CaMgPfTb; -rat Tc

¹⁸ si sic. perm. *before* Beatior Ca

¹⁹ adi- CaMgTbTc; abi- Pf

²⁰ -quam CaMgPfTc; -que Tb

²¹ sint CaMgPfTb; sunt Tc

²² Cum et ipse *add.* in mg. Ra²

²³ tamen BeCaMgOaVo; enim Pf; autem TbTc. e'm Dominus *Brant*

²⁴ *corr. fr.* -amus Ca

²⁵ Deum ergo dat BeCaPfTcVo; ergo Deum dat MgOa; ergo Deum dicit Tb

²⁶ eo BeOaPfTbTc; eodem CaMg

²⁷ autem CaMgPfTb; *om.* Tc

²⁸ est CaMgPfTb; *om.* Tc

²⁹ conservi BeCaMgTbTc; servi PfVo

³⁰ a Dom. est CaMgPfVo; est a Dom. BeTbTc

³¹ facere BePfTbTcVo; fieri CaMg

³² quidem CaMgPfTb; *om.* Tc

³³ per CaPfTbTc; propter Mg

³⁴ et. hom. CaMgPfTb; hom. et. Tc

consilium non nubendi apostolus virginibus³⁶, unde preceptum Domini³⁷ se non habere testatur, licet aliud facere, id est nubere, et minus continentie bonum tenere in nuptiis ipsumque licitum etiam³⁸ expedit, quoniam in vetita et illicita re³⁹ ruituram carnis infirmitatem sic exceptit honestate nubendi ut neminem impediatur ad salutem, quamvis magis expediret⁴⁰ magisque honestum esset, si virgo consilium quo preceptum eam non compellit, arriperet. Tunc autem non expedit id quod licitum est quando permittitur quidem, sed usus ipsius potestatis aliis affert impedimentum salutis, sicut est unde iam diu loquimur, discessio coniugis fidelis ab infideli, quam non prohibet⁴¹ Dominus precepto legis, quia coram illo iniusta non est, sed prohibet apostolus consilio caritatis quia infidelibus affert impedimentum salutis⁴². Non solum quia⁴³ perniciosissime scandalizantur offensi, verum etiam quia in alia⁴⁴ coniugia cum ceciderint, viventibus eis a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati difficile⁴⁵ resolvuntur. Ideo hic ubi⁴⁶ quod licet non expedit, non potest dici, Si dimiserit infidelem bene facit, si non dimiserit melius facit, sicut dictum est, Qui dat nuptum bene facit, et qui non dat nuptum melius facit⁴⁷, quoniam non solum illud⁴⁸, utrumque pariter⁴⁹ licet. Unde ad nihil horum precepto Domini quisque compellitur, sed etiam utrumque expedit, aliud minus aliud amplius. Unde ad id quod amplius expedit consilio apostoli quicumque potest capere provocatur.⁵⁰

³⁵ sal. inf. CaMgPfTb; inf. sal. Tc

³⁶ ap. virg. CaMgPfTb; virg. ap. Tc

³⁷ prec. Dom. CaMgPfTb; Dom. prec. Tc

³⁸ ss Mg

³⁹ re CaPfTb; om. MgTc

⁴⁰ exp- CaMgPfTc; imp- Tb

⁴¹ apostolus *add. and canc.* Ca

⁴² inf. aff. (auf- Ca) imp. sal. CaMgPfTb; imp. sal. aff. inf. Tc

⁴³ quia MgPfTbTc; om. Ca

⁴⁴ in alia CaMgPfTc; mala Tb

⁴⁵ repeated Mg

⁴⁶ ubi CaMgTbTcVo; non Pf

⁴⁷ sicut dictum – melius facit *in mg.* Wc

⁴⁸ non sol. ill. Pf; ill. non sol. sed BeCaMg; ill. non sol. OaTbTcVo

⁴⁹ parit Ca

⁵⁰ ss Vo

Hoc¹ autem² ubi³ de dimittendo vel non dimittendo⁴ infideli⁵ coniugio queritur⁶, utrumque quidem pariter licitum est per iustitiam que coram Domino⁷ est, et ideo nihil horum prohibet Dominus⁸ sed non utrumque expedit propter infirmitates hominum, et ideo id quod non expedit apostolus prohibet, dante sibi Domino liberum prohibendi locum, quia neque id quod monet apostolus prohibet Dominus⁹, neque id quod prohibet apostolus iubet¹⁰ Dominus. Quod nisi ita esset, neque contra prohibitionem Domini apostolus¹¹ aliquid moneret, neque contra¹² iussionem eius¹³ aliquid prohiberet. Proinde in his duabus causis, una de nubendo vel non nubendo, altera de infideli coniuge dimittendo vel non dimittendo, aliquid simile est in verbis apostoli¹⁴, aliquid dissimile. Simile quidem¹⁵ illud quod et ibi dicit, Preceptum Domini non habeo, consilium autem do, et hic dicit, Ego dico, non Dominus. Quale est enim¹⁶, Preceptum Domini non habeo¹⁷ tale est, Non dicit Dominus. Et quale est Consilium do¹⁸, tale est, Ego dico. Illud autem dissimile est quia de nubendo et non¹⁹ nubendo potest dici, Hoc bene fieri potest²⁰, illud melius, quoniam utrumque expedit, unum minus, aliud magis. At vero de coniuge infideli dimittendo vel non dimittendo quoniam unum horum non expedit, aliud expedit, dici non oportet, Qui dimittit bene facit et qui non dimittit melius facit, sed dici²¹ oportet, Non dimittat, quia scilicet²² non expedit. Sic ergo possumus dicere, melius esse

¹ Hoc BeOaPwTbVo; Hec Pf; Hic CaMgSlTcWdBrant

² om. Of

³ ubi MgPfTbTc; nisi Ca

⁴ vel non dim. ss Be

⁵ infideli BeCaMgPfpkTcVo; aliquid infideli Tb; infidelis cum fideli Brant

⁶ et add. Mg, om. CaPfTbTc

⁷ Domino BeOaPftbTc; Deo CaMgVo

⁸ Dominus MgPfTbTc; Deus Ca

⁹ Dominus MgPfTbTc; Deus Ca

¹⁰ lacuna follows Pf

¹¹ ap. CaMgPfTb; om. Tc

¹² prohibitionem Domini – neque contra in mg. Vo²

¹³ in mg. Ra

¹⁴ est in verb. ap. CaMgPfTbTc; invenitur in verbis apostoli Vosm; invenitur Migne

¹⁵ est add. CaMg, om. BePfTbTc

¹⁶ enim CaMgObOdOfTc; ergo Tb

¹⁷ consilium autem do - habeo CaCbLgMgOaObOcOdOeOfPkSgTbTcVmVo; om. Pf

¹⁸ tale est, Non - do add. Ca²

¹⁹ de add. Ca, om. MgPfTbTc

²⁰ potest MgPfTbTc; licet Ca

²¹ non add. Vosm., om. CaMgPfTbTc

²² scil. CaMgPfTcWd²; et solis Tb; et solvi Wd

infidelem coniugem non dimittere quamvis liceat et dimittere, quemadmodum recte dicimus melius esse quod et licet et expedit quam id quod licet nec²³ expedit.

²³ nec CaMgPfTc; et non Tb

His de causis factum est ut exponens Domini sermonem quem prolixum in monte habuit¹, ubi ventum est ad questionem² de coniugibus dimittendis vel³ non dimittendis adhibitum⁴ ab apostolo⁵, non preceptum Domini ubi ait, Ceteris⁶ autem ego⁷ dico, non Dominus, monens eos qui haberent⁸ coniuges infideles ut consentientes habitare secum non dimitterent. Quod⁹ utique ideo¹⁰ monendum non iubendum fuit, quia non tanto pondere prohibendi sunt homines facere licita¹¹ quamvis non expediant, quanto pondere prohibentur¹² illicita. Si¹³ autem alicubi apostolus etiam illa que iubenda sunt monere dignatur, hoc fecit¹⁴ parcendo infirmitati, non preiudicando¹⁵ iussioni. Unde sic¹⁶ dixit, Non ut confundam vos hec scribo, sed ut filios carissimos moneo. Quid habet questionis ubi ait, Ego dico non Dominus. Item. Ubi ait¹⁷, Ecce ego Paulus dico vobis quia si¹⁸ circumcidamini Christus vobis nihil proderit? Nunquid etiam¹⁹ hic dixit, Ego dico, non Dominus? Non sunt itaque²⁰ ista similia, quia etiam illa que iubet Dominus, non est indignum nec²¹ contrarium si eadem monet apostolus. Monemus enim²² quos²³ caros

¹ in monte hab. CaPfTbTc; hab. in monte Mg

² et *add.* Mg, *om.* CaPfTbTc

³ vel CaPfTb; et MgTc

⁴ adhibitum CaPfRaTc; adhib. est BeTb; adhibitum OaVo; adhibueri concilium *Brant*; adhiberi consilium *Vosm.*; adhibui consilium *Migne*

⁵ *lacuna follows*Tc

⁶ *lacuna follows*Tc

⁷ *ss* Be

⁸ -erent BeCaPfTbVo; -ent MgTc

⁹ dixi *add.* *ss* Mg²

¹⁰ ut. ideo CaMgPfTc; ideo ut. Tb

¹¹ prohibendi (*corr. fr.* prohibiti Tb) – facere licita (licita fac. Be) BeCaPfTbTc; prohibentur licita facere homines (vel prohibendi sunt hom. fac. lic. *in mg.* Mg²) EgMg

¹² prohibentur CaMgTbTc; prohibenda sunt Pf

¹³ Si CaMgPfTc; Sic Tb

¹⁴ fecit CaMgPfTb; facit Tc

¹⁵ preiud- CaMgPfTc; pred- Tb

¹⁶ sic CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁷ Ego dico - ait CaMgPfTbTc*Brant*; *om.* *Migne*

¹⁸ si MgPfTbTc; *om.* Ca

¹⁹ etiam MgPfTbTc; et Ca

²⁰ itaque CaMgTbTc; *om.* Pf

²¹ nec MgPfTc; vel Ca; neque Tb

habemus ut faciant Domini precepta vel iussa. Cum vero ait, Ego dico, non Dominus, satis ostendit²⁴ Dominum non prohibere²⁵ quod²⁶ ipse prohibebat. Prohibuisset autem Dominus, si esset illicitum.

²² enim CaMgPfTb; itaque Tc

²³ quos TbTc; quia BeCaMgPfVo; eos quos *Brant*

²⁴ *obscurely corr.* Ca

²⁵ -ere CaMgTbTc; -eat Pf

²⁶ quod CaMgPfTb; que Tc

Ergo secundum ea que supra¹ diximus multumque versavimus² licitum erat³ per iustitiam, sed etiam licitum non erat faciendum propter liberam benevolentiam⁴. Tu autem cui placet ita non⁵ licere quod non vetat Dominus sed apostolus, quemadmodum non licet quod vetat Dominus⁶, cum exponere voluisset⁷ quid sibi vellet quod ait, Ego dico, non Dominus, cum alloqueretur fideles, quibus essent⁸ coniuges infideles, dixisti quia⁹ Dominus iussit, ne coniugia sibimet diverse religionis copularentur, et ipsum adhibuisti testimonium Domini dicentis¹⁰, Non accipies uxorem filio tuo a filiabus alienigenarum, ne traducat eum post deos¹¹ suos ut pereat anima eius. Addidisti etiam verba¹² apostoli ubi dixit, Mulier alligata est quamdiu vir eius vivit¹³. Quod si mortuus fuerit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino, quod ita exposuisti ut adiungeres, Id est¹⁴ Christiano. Deinde secutus es et addidisti, Hoc est ergo¹⁵ Domini preceptum¹⁶ tam in Veteri Testamento quam in Novo et¹⁷ hoc iubet Dominus, hoc docet

¹ que supra BeCaPfTb; supra que Mg; que Tc; quam supra diu Vo

² multumque versavimus BeCaMgTcVo; multum versamus Pf; multumque servavimus Tb

³ erat CaMgPfTb; *om.* Tc

⁴ lib. ben. CaMgPfTc; ben. lib. Tb

⁵ ita non CaMgPfTb; non ita Tc

⁶ sed apost. quemadm. - Dominus BeMgOaTbTcVo; *om.* CaPf

⁷ -set Ca

⁸ *corr. fr.* esse coniuges essent Ca

⁹ quia BeCaMgTbTc; quod PfVo

¹⁰ Dom. dic. CaPfTbTc; dic. Dom. Mg

¹¹ deos CaMgPfTc; oculos Tb

¹² et. verba CaMgPfTb; verba et. Tc

¹³ vir eius viv. BeCaMgPf; viv. vir eius TbTc

¹⁴ Id est *over eras.* Pf

¹⁵ *ss* Be

¹⁶ Dom. prec. CaMgPfTb; prec. Dom. Tc

¹⁷ et CaMgPf; *om.* TbTc

apostolus¹⁸, ut nonnisi unius¹⁹ religionis et fidei maneant copulata coniugia²⁰. Si²¹ hoc ergo est²² Domini preceptum tam in veteri testamento quam in novo, et hoc iubet Dominus²³, hoc docet apostolus, ut non nisi unius religionis et fidei maneant copulata coniugia²⁴, quare contra²⁵ Domini²⁶ iussum, contra doctrinam sanctam²⁷, contra preceptum Testamenti Veteris et Novi iubet apostolus ut diverse fidei coniugia maneant copulata²⁸? Quia Paulus, inquit²⁹, predicator gentium et apostolus iam in coniugio positos non solum monet sed etiam iubet, ut si alter e³⁰ coniugibus credidisset, alterum non credentem, secum tamen habitare consentientem³¹, non dimitteret.

¹⁸ [et] hoc iubet - apost. CaMgPfTc; om. Tb

¹⁹ unius MgPfPkTbTcVo; eiusdem CaPw

²⁰ man. (moneant Vo) cop. con. CaMgPfVo; con. sibi man. cop. TbTc

²¹ Si CaEgMg; Sed Tb

²² hoc ergo est BeEgMg; ergo est hoc Ca; hoc est Tb

²³ et add. Tb, om. CaEgMg

²⁴ [Si] hoc ergo est (ergo est hoc Ca) - cop. con. BeCaEgLgMgOaTbVmVpWc [and CSEL]; Si hoc ergo est Domini preceptum etc Ra; Si hoc ergo Domini preceptum tam in veteri Sl; om.

EaObOcOdOeOfPfPwPkSgTcVoBrantr.

²⁵ ss Be

²⁶ -ini CaMgTbTcVo; -inum Pf

²⁷ sanctam MgPfRaTb; suam BeCaTcVo; vel suam in mg. Ra

²⁸ con. man cop. BeOaPkTbTc; man. cop. con. CaVo; man. con. cop. Mg; man. cop. PfPw

²⁹ Paulus inq. BeCaOaPfTbVo; Paulus inquis qui Mg; inq. Paulus Tc

³⁰ e CaMgPfTb; ex Tc

³¹ secum tam. hab. con. BeCaOaPfPkPwVo; hab. tamen secum con. Mg; secum tam. con. hab. Tb; secum hab. tam. con. Tc

His verbis tuis aliud hoc, aliud esse¹ illud satis evidenter ostendis². Illud enim de his coniugiis agitur³, que sibi⁴ primitus copulantur, ne nubat femina non sue religionis viro, vel ne vir talem ducat⁵ uxorem. Id enim, ut dicis, iubet Dominus⁶, docet apostolus, utrumque precepit testamentum. Hoc autem diversum esse⁷ quis abnuat⁸? Ubi igitur⁹ non de¹⁰ coniungendis sed de coniunctis, ambo quippe unius eiusdemque infidelitatis fuerunt

¹ aliud hoc aliud esse BeCaPfTbTcVo; aliud esse hoc aliud Mg; aliud hoc aliud etiam Pk

² corr. fr. ostensis Mg. Aliud esse illud satis evidenter ostendis add. Brant, om.

BeCaLgMgObOcOdOeOfPfSgTbTcVmVo

³ agitur CaPfTbTc; ait Mg

⁴ sibi CaMgPfTbTc; non sunt Vosm.

⁵ corr. fr. dicat Pf

⁶ ut add. Pf, om. CaMgTbTc

⁷ esse CaMgPfTb; om. Tc

⁸ abnuat CaMgPfTb; abnegat Tc

⁹ Ubi igitur BeCaPfTbVoBrantr; Ubi agitur Mg; Ibi igitur Tc; Ibi agitur Vosm.; Ibi enim agitur Migne

¹⁰ ss Be

quando coniuncti sunt, sed Evangelium cum venisset, alter sine altera vel¹¹ altera sine altero credidit. Si ergo aliud est hoc¹², quod sine¹³ scrupulo ullius dubitationis apparet, cur fidelem cum infideli coniugio permanere non et¹⁴ Dominus¹⁵ sicut apostolus iubet? Nisi forte isto loco vacat illud quod¹⁶ tam fideliter ipse ait, An vultis experimentum accipere eius¹⁷ qui in me loquitur Christus? Et utique Dominus est Christus. Intelligisne quid dicam? An in hoc explanando aliquanto diligentius immorabor? Attende ut¹⁸ rem ipsam¹⁹ tanquam in conspectu considerandam planiore sermone ponamus. Ecce coniuges duo unius infidelitatis ita fuerunt quando iuncti sunt²⁰. Nulla de his questio est que pertineat ad illam Domini iussionem doctrinamque apostolicam et preceptum Testamenti Veteris et²¹ Novi, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare coniugium. Iam sunt coniuges, et adhuc ambo sunt infideles. Adhuc tales sunt quales fuerunt antequam coniungerentur, qualesque²² coniuncti sunt. Venit Evangelii predicator, credidit eorum aut unus aut una, sed ita ut infidelis cum fideli²³ habitare consentiat. Iubet fideli Dominus ne infidelem²⁴ dimittat²⁵ annon iubet? Si dixeris²⁶, Iubet, reclamat Apostolus, Ego dico, non Dominus. Si dixeris, Non²⁷ iubet, causam requiro. Neque illam mihi responsurus es²⁸ quam tuis litteris indidisti, quia Dominus prohibet fideles infidelibus iungi. Hic enim nullo modo est ista causa, de iam iunctis loquimur non de iungendis²⁹. Si³⁰ ergo tuam

¹¹ vel CaMgPfTb; *om.* Tc

¹² hoc CaMgTbTc; *om.* Pf

¹³ *ss* Be

¹⁴ non et BeCaMgPfTbVo; nonne et Tc; non licet? Non licet nam et *Brant*; non licet? Nonne etiam *Vosm.*

¹⁵ Dominus MgPfTbTc; Deus Ca

¹⁶ quod CaMgPfTc; quidem Tb

¹⁷ vultis exp. acc. (suscipere Be) eius BeMgPfTbVo; exp. vultis capere eius Ca; vultis eius exp. acc. Tc

¹⁸ *ne add.* Vo

¹⁹ explanandam *add.* CaMgTc, *om.* BePfTbVo

²⁰ quando iuncti sunt CaMgTbTc; *om.* Pf

²¹ et CaMgPfTb; ac Tc

²² -que MgPfTbBe; *om.* CaTc. *Here the text ends in mid-leaf in Sg, and resumes after a further blank leaf on fo. 89, with the opening of c. 102.*

²³ fid- CaMgPfTc; infid- Tb

²⁴ *corr. fr.* fid- Tb

²⁵ uxorem *add.* Tc, *om.* CaMgPfTb

²⁶ non *add.* Tb, *om.* CaMgPfTc

²⁷ Non CaMgPfTc; *om.* Tb

²⁸ resp. es CaMgPfTc; es resp. Tb

²⁹ iungendis BeMgTbTcVo; coniungendis Ca; iungentibus Pf

³⁰ Si CaMgPfTbTc; Sicut *Brant*; sicut (*sic*) *Migne*

causam non invenisti cur non vetet³¹ Dominus quod prohibet Apostolus? Carnis³² enim iam, ut³³ existimo, non esse ipsam³⁴ quam esse putaveras³⁵.

CSEL 41. 367-74] C 28 q 1 c 9

³¹ -et CaMgPfTc; -at Tb

³² carnis Pk

³³ enim iam ut CaOaPfPwTbVoVosm.; enim ut iam Be; iam ut Mg; enim ut Pk; ergo iam ut Tc

³⁴ causam *add. Vosm., om. CaMgPfPtTbTc*

³⁵ -eras BeCaMgOaPfTcVo; -eris Tb; estimaveris Wc

102¹

²*Ex eodem concilio³, cap. xv⁴*

De Francia nobilis quidam homo⁵ nobilem de Saxonia Saxonum lege duxit uxorem. Tenuit multis annis et⁶ ex ea filios procreavit. Verum⁷ quia non isdem⁸ utuntur legibus⁹ Saxones et Franci¹⁰ causatus est quod eam non sua, id est Francorum lege desponsaverit vel acceperit aut dotaverit, dimissaque illa duxit alteram. Definivit super hoc sancta sinodus¹¹ ut ille transgressor evangelice legis subigatur penitentiae, a secunda coniuge separetur, priorem resumere¹² cogatur.

ID 8.213] C. I. Extrav. De Sponsa

¹ Be has this cap. both before c. 100 and here; readings from the second text, where they differ from the first, are marked Be(2)

² Ut vir uxorem non dimittat, licet more alterius patrie eam desponsaverit *add. in mg. CaLn²*

³ eodem conc. *BeCaOaPtRaTbTc; conc. Triburiens' cap. xv AdBe(2); eodem Lc; conc. Triburiensi Mg; conc. Pf; conc. eodem Tiburiensi Vo

⁴ viii in mg. Be(2)²

⁵ quid. homo *CaFcMgPfTbTc; vir quid. *Brant*

⁶ et *CaTc, *om. BeMgPfTbVo*

⁷ Unde Vo

⁸ isdem *BeOaPkTb; hisdem Be²Be(2)CaLcMgRaPfVo; eisdem Tc

⁹ ut. leg. *BeCaOaPfTcVo; leg. ut. MgTb

¹⁰ Sax. et Fr. *CaMgPfTb; Fr. et Sax. Tc

¹¹ super hoc. s. sin. *CaMgPfTc; s. sin. hoc Tb

¹² resum- *CaMgPfTb; sum- Tc

103¹²*Exameron Ambrosii*³

Horrendus et incultus est vir, semel placuit. Nunquid vir alius est eligendus?⁴
 Comparem suum et equus diligit et si mutetur, alius⁵ trahere iugum nescit, compar
 alterius⁶ et se non totum⁷ putat. Tu iugalem repudias tuum, et sepe putas mutandum⁸, et si
 uno defecerit die super ducis rivalem, et statim incognita causa quasi cognita pudoris
 exsequeris iniuriam.

ID 8.232] C 32 q 5 c 17

¹ *om. Lc*

² Ut uxor maritum suum non dimittat, licet sit horrendus et incultus *add. in mg. Ln²*

³ Exam. Ambr. *BeCaEgPfPwTbTc; Ambrosius in Exameron, lib. II Mg; Exameron Ambrosii ii Wc

⁴ al. est el. BeMgPfTbVo; est al. el. CaTc; alius Oa; al. elig. est *ID*

⁵ alius *MgOaPfTbTc; *om. Ca*

⁶ nesc. compar alt. *BeMgPfTbVo; alt. nesc. compar Ca; nesc. par. alt. Tc

⁷ totum *CaEgPfTbTc; tutum Mg

⁸ muta *add. Brantr, om. *CaMgPfTbTc*

104¹²*Augustinus de sermone Domini in monte*³

Si uxorem quisque⁴ habeat sive sterilem, sive deformem corpore, sive debilem
 membris, vel cecam vel surdam vel claudam, vel si quid⁵ aliud sive morbis et⁶ doloribus
 laboribusque confectam, et quicquid excepta fornicatione⁷ cogitari potest vehementer
 horribile⁸, pro societate et fide sustineat.

ID 8.238] C 32 q 5 c 18

¹ *om. Lc*

² Si uxorem quisque habeat *add. as rubr. Vo. Similiter nec vir uxorem nisi causa fornicationis add. in mg. Ln²*

³ in monte CaMgPfTc; *om. Tb*

⁴ -que CaMgPfTb; -quis Tc; quis Wc²

⁵ aliquid *add. Pf, om. *CaMgTbTcVo*

⁶ morbis et *CaPfTbTc; morbisve Mg

⁷ -ione *CaMgPfTbTc; -ionis causa *Brantr*

⁸ -ile *CaMgPfTb; -ilem Tc

105¹²*Augustinus*³ *de bono coniugali*

Tantum valet sociale vinculum ut cum causa procreandi colligitur, nec ipsa causa procreandi solvatur. Posset enim homo dimittere sterilem⁴ uxorem et ducere de qua filios habeat, et tamen non licet. Item. Manet vinculum nuptiarum etiamsi proles cuius causa initum⁵ est manifesta sterilitate non subsequatur, ita ut iam scientibus coniugibus non se filios habituros separare se tamen vel ipsa causa filiorum atque aliis copulare non liceat. Quod si fecerint, cum eis quibus se copulaverint adulterium committunt. Ipsi autem coniugi⁶ manente, plane uxoris voluntate adhibere aliam unde communes filii nascantur⁷, unius commixtione ac semine alterius autem iure ac potestate apud antiquos patres fas erat, utrum et⁸ nunc fas sit⁹ temere¹⁰ non¹¹ dixerim.

ID 8.254, see above 6. 28 also for beginning] C 32 q 7 c 27

¹ *om. Lc*

² Quod causa [] non solvendum coniugium *add. in mg. Ln²*; Quibus de causis non debeant solvi coniugia *add. in mg. Tc²*

³ Aug. *CaMgTbTc; Idem Tc

⁴ dim. ster. *BeMgOaPfTbVo; ster. dim. CaTc

⁵ initum *BeCaMgOaPwTb; iunctum PfVo; initium Tc

⁶ coniugi *MgPfTbTc; coniugio Ca

⁷ -antur *CaMgPfTb; -erentur Tc

⁸ et *CaMgPfPkPwTb; etiam PtTc

⁹ stare *add. Be²CaMgPtPwRa, om. *BeEgOaPf²PkTbTc; erasure Pf*

¹⁰ *lacuna follows Tb*

¹¹ *om. PtVo*

106¹²*Ex concilio Carthaginensi IV, huic interfuit Augustinus, cap. xxv*³

Hi⁴ vero seculares qui coniugale consortium nulla culpa⁵ graviore dimittunt, vel etiam dimiserunt et⁶ nullas causas⁷ discidii probabiliter proponentes propterea sua matrimonia dimittunt, ut aut illicita aut aliena presumant, si antequam apud⁸ episcopos

¹ *om. Lc*

² Quod ut pr[] excommunicatione qui absque [] ecclesie [] dimiserit *add. in mg. Ln²*

³ huic int. Aug. cap. xxv BeCaPkPwTbVo; huic int. Aug. cap. xv MgOaRaTc; cap. xxv cui int. Aug. Pf

⁴ Hi *TbVp; Si BeAdBeCaEaMgOaPfPtRaTcVoVqWc

⁵ culpa *CaMgPfTb; causa Tc

⁶ et *MgPfTbTc; *om. Ca*

⁷ nullas causas *CaMgTbTcVo; nulla causa Pf

⁸ apud *MgPfTbTc; ad Ca

comprovinciales discidii causas⁹ dixerint, et prius uxores quam iudicio dampnentur abiecerint, a communione ecclesie et sancto populi cetu, pro eo quod fidem et coniugia maculant, excludantur.

ID 8.328, om. Idclr, cf 8.231] C 33 q 2 c 1

⁹ -as *CaMgPfTb; -am Tc

107

¹*Nicolaus*² *Igmaro*³ *episcopo*

Sufficiat⁴ secundum leges solus eorum consensus quorum de⁵ coniunctionibus⁶ agitur, qui⁷ consensus cum⁸ solus in nuptiis⁹ forte defuerit cetera omnia etiam cum ipso coitu celebrata, frustrantur, Iohanne Crisostomo magno doctore testante, qui ait, **Matrimonium non facit coitus sed voluntas.**

ID 8.17] C 27 q 2 c 2 from Sufficiat – frustrantur; c 1a for Iohanne - voluntas

¹ Quod coniugium non facit consensus ... *add. in mg. Ln*², Cuiusmodi coniunctio non non facit coniugium *add in mg Lj*²

² papa *add. Tc, om. CaMgPfTb*

³ Igmaro PfTb; Hicmaro BdLcRaVp; Ithmaro Be²; Hiemaro Ca; Ingmaro Mg; Hiero [?] Oa; Higmaro Pt; Eimaro Tc; hinc Marino Vo; Hennaro Wc

⁴ -iat *BeCaMgRaVo; -iant Pf?TbTc

⁵ quorum de *CaMgPfTb; de quorum Tc

⁶ -nibus *CaPfTbTc; -ne Mg

⁷ qui *CaMgPfTb; si Tc

⁸ cum CaMgPfTb; *om. Tc*

⁹ nuptiis *CaPfTbTc; nuptus Mg

108

*Iudicium Urbani pape de filia Iordanis principis*¹ *unde supra*²

Si verum esse constiterit quod nobis legati Iordanis principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus et³ dolens filiam suam infantulam nolentem, flentem et pro viribus renitentem, non assentientibus sed valde dolentibus matre et parentela⁴, Rainaldo Ridelli filio desponsaverit, quoniam canonum et legum auctoritas talia sponsalia, ut infra

¹ Iord. princ.] Iordani principit Oa

² unde sup. *BeCaMgTbTcVo; *om. Pf. ix. Cuiusmodi coniunctio non facit coniugium in mg. Bd; ix in mg. Be*²

³ et *MgPfTbTc; *om. Ca*

⁴ -ela *MgPfTbTc; -entibus Ca

ostendetur, non⁵ approbat, ne ignorantibus leges et canones nimis durum quod dicimus videatur, ita sententiam temperamus, ut si princeps cum assensu⁶ filie⁷, matris et parentele id quod ceptum⁸ est perficere voluerit, concedamus⁹. Sin autem, legatus noster utrasque partes audiat, et¹⁰ si nihil fuerit ex parte supradicti Rainaldi quod amplius impediatur, ab ipso Iordane sacramentum quod¹¹ constant hec ut¹² dicta sunt accipiat, et nos canonum ac¹³ legum scita sequentes deinceps non prohibemus quin alii¹⁴ viro si voluerit predicta filia eius tantum in Domino nubat¹⁵.

ID 8.23] C 31 q 2 c 1

⁵ non *MgPfTbTc; ne Ca

⁶ ass- *CaMgPfTc; cons- Tb

⁷ et *add.* BeCaMg, *om.* *PfRaTbTcVo

⁸ cep- *CaMgPfTc; precep- Tb

⁹ -amus *BeMgPfTbVo; -imus CaTc

¹⁰ et *MgPfTbTc; ut Ca

¹¹ quod *MgPfTbTc; quo Ca

¹² ut *CaPfTbTc; qui Mg

¹³ ac *CaMgPfTc; et Tb

¹⁴ alii *BeCaPfTbVo; alio MgTc

¹⁵ tant. in Dom. nub. *BeCaOaPkRaTbVoWc; nub. tant. in Dom. Mg; tant. nub. in Dom. PfTc; in Dom. tant. nub. Pw

109

¹*Urbanus Sanctio regi*²*Aragonum*

De neptis tue coniugio quam te cuidam militi daturum necessitatis³ instante articulo⁴ sub fidei pollicitatione⁵ firmasti, hoc equitate⁶ dictante decernimus⁷ ut⁸ si illa virum illum omnino, ut dicitur, renuit, et in eadem voluntatis auctoritate⁹ persistit, ut¹⁰ viro illi prorsus se¹¹ deneget nupturam, nequaquam eam invitam et renitentem¹²

¹ Ne femina [] copuletur *add. in mg.* Ln²; Cuiusmodi coniunctio facit coniugium *add. in mg.* Tc²

² Sanctio regi MgPfOd²TbTcWc; Santio regi (regi *after* Arag.) Be; regi Sanctio CaVp; Santio LcRa; Sancier regi Oa; Santio regi Vo; ObOeOf

³ necessitatis Tb

⁴ articulo *CaMgObOdOeOfPfTb; periculo Tc

⁵ pollicione Of

⁶ equitante Of

⁷ dec- *BeCaMgObOdOePfTbVo; decrevimus OaOf; disc- Tc

⁸ ut *CaObOdOeOfPfTbTc; et Mg

⁹ *corr. fr.* -ate -atei Od

¹⁰ ut CaObOdOfMgPfTc; *om.* Tb

¹¹ pr. se *BeTbOa; se pr. CaMgObOdOeOfPfRaTcVo

¹² ren- *CaObOdOeOfPfTbTc; rem- Mg

eiusdem¹³ viri cogas coniugio sociari¹⁴. Quorum enim unum corpus est unus debet esse et animus, ne forte cum virgo¹⁵ fuerit alicui invita copulata, contra Domini¹⁶ apostolique preceptum aut reatum discidii aut crimen fornicationis incurrat¹⁷, cuius videlicet peccati¹⁸ malum in eum¹⁹ redundare constat qui eam coniunxit invitam, quod²⁰ pari tenore de viro est etiam²¹ sentiendum.

ID 8.24] C 31 q 2 c 3

¹³ eius Of

¹⁴ sociari *CaMgObOdOeOfPfTb; copulari Tc

¹⁵ viro *add.* Tc, *om.* *CaMgObOdOeOfPfTb

¹⁶ Domini *BeCaMgObOdOeTbTcVo; Deum OfPf

¹⁷ -at *CaObOdOeMgPfTb; -it Tc

¹⁸ aut reatum disc. - pecc. *om.* *Migne*

¹⁹ *corr. fr.* meum Od

²⁰ *corr. fr.* quoniam Od

²¹ de viro est et. *BeCaOaObOdOeOfPfPwTcVo; de viro est Lc; est et. de viro Mg; de viro quoque est Ra; de viro et. est Tb

110¹

²*Novellarum constitutionum*³ xxxvii⁴

Si quis per errorem ancillam mulierem⁵ duxerit uxorem, liberam eam esse⁶ putans, vel ex contrario⁷ si libera mulier servo per errorem iuncta sit, posteaque veritas reperta fuerit, dicendum est omnino nuptias non constitisse. Inter liberum enim et ancillam, servum et liberam mulierem nuptie contrahi non possunt. Quod si⁸ calliditate et conniventia domini servus vel ancilla matrimonium contraxerit cum libera persona, forte enim dominus ancillam suam ut liberam viro ingenuo coniunxit et dotem pro ea⁹ prestitit¹⁰, ut propter¹¹ nuptias donationem lucretur totam vel¹² pro parte. Si quid ergo tale contigerit, ipsam donationem dotis et ancillam liberam facit et nuptie consistant, nulla lege quantum pertinet ad servitatem huiusmodi matrimonium concutiente. Sin autem

¹ *om.* Tc

² De coniugio [] servum et ancillam et [] et ancillam *add. in mg.* Ln²

³ -ionum PfTc (*c. 111*); -io CaTbVo; constit' Mg

⁴ *om.* VoVp, De separatione coniugii non ob causam fornicationis *add in mg.* Lj²

⁵ mul. *MgPfTb; *om.* Ca

⁶ eam esse *CaMgPfSgTb; *om.* *Brant*

⁷ ex con- *MgPf; econ- BeCaTb

⁸ Quod si] Idem. Si Ra; Idem quod si (vel Quod si tantum *in mg.*) Ra²

⁹ pro ea *BeOaTbVp; postea CaMgPk; propterea PfVo; propter eam Ra

¹⁰ -itit *MgPfTb; -iterit Ca

¹¹ propter *MgPfTb; per Ca

dominus¹³ specialiter quidem nuptias ancille sue vel servi¹⁴ non consenserit¹⁵, sciens autem¹⁶ quod non¹⁷ concubuerit¹⁸, forte enim ideo hoc facit ut postea negotium moveat homini libero quod ancillam eius duxit uxorem, vel ingenue mulieri quod servo eius¹⁹ nupta est. Si quid ergo tale evenerit²⁰ specialiter²¹ dominus non²² consenserit, attamen nesciens²³ non²⁴ prohibuerit, et nuptie integro²⁵ iure consistent, et servilis conditionis persona eripatur ad ingenuitatem illo²⁶ sine dubitatione aperto, quod liberi qui ex huiusmodi nuptiis procreati fuerint tam ingenui quam legitimi sunt²⁷.

ID 8.56]

¹² vel *CaMgPf; *om.* Tb

¹³ dominus *MgPfTb; Deus Ca

¹⁴ *after* consenserit *but with mark for reversal* Pf

¹⁵ servi non con. *BeMgTbVoVp; servi sui non con. Ca; servi con. Oa; non con. servi Pf

¹⁶ autem *BeCaMgPfVo; ante Oa; *om.* Tb

¹⁷ quod non *PfTbVoVp; quod agitur non Be; quod agitur Ca; quando Mg?; non OaRa

¹⁸ concub- MgPfTbVo; prohibuerit BeRa; conibuerit Oa; reprohib- Ca

¹⁹ eius *MgPfTb; *om.* Ca

²⁰ licet *add.* BeCaMg, si *add.* Oa; *om.* *PfTbVo

²¹ *corr. fr.* spiritualiter Mg

²² *ss* Ra

²³ nesciens MgSgTb; rescians BeWc; sciens Ca; reciens Oa; vel nesc. PfRaVo, rem sciens VpBrant; res sciens Migne

²⁴ *ss* Ra²

²⁵ *corr. fr.* integro Ra

²⁶ illo *CaPfTbTc; iure illo Mg, *add. in mg.* Ra; illo scilicet Ra

²⁷ sunt *MgPfTb; appareant Ca; sint Ra

111¹

Ex concilio apud Vermeriam² cui interfuit Pippinus rex, cap. vii³

Si quis ingenuus homo ancillam alterius⁴ uxorem acceperit⁵, et existimat quod ingenua sit, si ipsa femina postea fuerit in servitute⁶ detecta, si eam a servitute redimere potest, faciat. Si non potest, si voluerit aliam accipiat. Si autem servam eam scierat⁷ et

¹ *c. 111 om.* AaEgLcLgMgQaWa; *in*

AbBdBeCaDbEaEbEcFcGcKaLbLfLjLkOaObOdOeOfPfPkPqPtPwRaSdSeSgTbTcVcVmVoVpVqVtWbWcZa Brant

² Verm- BeCaOaPkTb; Guerm- Pf; Warmatiam Ra; Vermenniam Vm; Verb- Vo

³ Ex - vii (xvii Ra) BeCaPfPkRaTbVo; Novellarum constitutionum (*cf. c. 110*) Tc

⁴ anc. alt. *CaPfTb; alt. anc. Tc

⁵ ux. acc. CaPfTb; acc. ux. Tc

⁶ -ute *PfTbVo; -utem CaTc

⁷ scierat CaPfTbTc; esse sciebat Brant

collaudaverat, post ut legitimam habeat. Similiter et mulier ingenua de servo alterius facere debet.

ID 8.164, cf 6.41 above] C 29 q 2 c 4

112

¹*Gregorius iunior Bonifacio episcopo*²

Quod posuistis³ si mulier infirmitate correpta nunquam⁴ valuerit viri⁵ debitum reddere, quid eius faciat⁶ iugalis⁷? Bonum esset si sic permaneret ut abstinentie vacaret, sed quia hoc magnorum⁸ est, ille qui se non poterat continere⁹ nubat magis.¹⁰ Non tamen ei subsidii opem subtrahat quod¹¹ infirmitas prepediit, cum¹² non detestabilis culpa excludit¹³.

ID 8.78] C 32 q 7 c 18

¹ De separatione coniugii non ob causam fornicationis *add. in mg.* Tc²

² x. De separatione coniugii non ob causam fornicationis *in mg.* Bd; x *in mg.* Be²

³ posuistis CaMgPfTb; proposuistis Tc

⁴ nunquam *CaMgOaRaTc; non BePfTbVo

⁵ viri CaOaPfVo; viro BeMgRaTc; *om.* Tb

⁶ eius faciat *CaMgPfRa²Tc; ius faciat Ra; ei faciet Tb

⁷ iug- *BeCaPfRaTb; coniug- MgTc

⁸ magn- *CaMgPfTc; man- Tb

⁹ non pot. cont. *CaMgPfTb; cont. non pot. Tc

¹⁰ Hoc non tenet ecclesia *add. in mg.* Be²

¹¹ quod *PfTbTcVo; quam BeCaMgRa

¹² cum BeMgOaPfRaTcVo; eum Tb?; tamen *Brant*

¹³ -it *CaMgPfTb; -at Tc

113¹

²*Codicum*³ lib. V⁴, cap. xviii, tit. x⁵

Si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos continuos annos computando coire minime propter naturalem⁶ imbecillitatem valeat, possit mulier⁷ vel eius parentes sine periculo dotis amittende⁸ repudium marito dicere⁹.

¹ *om.* Lc

² De coniugibus qui (*after corr.*) [] reddere debitum non possunt *add. in mg.* Ln²

³ Codicum *CaMgPfPkTb; Const. Tc

⁴ lib. V *BeCaMgPkTb; lib. PfVo; *om.* Tc

⁵ cap. xviii tit. x *BeCaMgOaPfPk; cap. xviii tit. x PtTb; xviii cap. x Tc

⁶ -alem *CaMgPfTc; -ale Tb

⁷ possit mul. *MgOaTbVo; mul. possit BeCa; mul. potest PfTc

⁸ am- *BeCaMgTcVo; adm- PfTb

ID 8.79] L. *In causis, c. De repudiis, et c. Litterae, et Extrav. De frig.*

⁹ dicere MgPf; dare BeCaRaTbTc; ducere OaPkPtVoVp; mittere *Brant*

114

Capitularum¹ lib. VI², cap. xci³

Si vir et mulier coniunxerint se in matrimonio et postea dixerit mulier de viro non posse nubere⁴ cum ea⁵, si poterit probare⁶ quod verum sit, accipiat alium, eo quod iuxta apostolum non potuit illi reddere vir suus⁷ debitum.

ID 8.80] *Extra. De frig.*

¹ Capitularum Pf; Capitulo Ca; Cap' MgOaVo; *om.* Be

² VI *BeCaEgMgPkVo; V Pf; *om.* Tb

³ Cap. - xci (xii Oa) *CaMgOaPfTb; Item Tc

⁴ nubere *CaMgPfTc; concumbere Tc

⁵ ea Pf²TbTcVo; eo BeCaMgOaPf

⁶ per iustum iudicium *add.* EgMg, *om.* *BeCaLcOaPfPkPwRaTbTcVo

⁷ red. vir suus *LcOaPfTbVo; vir reddere suus Be; vir suum red. CaPw; vir suus red. MgRaTcVpWd

115¹

²*Ex epistola Gregorii ad Iohannem³ Ravenatem episcopum*

Quod autem⁴ interrogasti de his qui in matrimonio iuncti sunt et nubere non possunt, si ille aliam vel illa⁵ alium ducere possit, quibus⁶ scriptum est, Vir et mulier si se coniunxerint⁷ et postea dixerit mulier de viro quod non possit coire cum ea, si potest probare per iustum iudicium quod verum sit, accipiat alium, si autem⁸ ille aliam acceperit⁹, separentur.

ID 8.178] C 27 q 2 c 29 *to accipiat alium*

¹ *om.* Lc

² De repudio causa frigide nature *add. in mg.* Pt³

³ Yb'm Vo

⁴ autem *CaMgPfTb; ante Tc

⁵ illa *MgPfTbTc; alia Ca

⁶ quibus *BeCaMgOaPf?Vo; ita Tb; de his Tc

⁷ vir et mul. si se con. *BeCaMgPfPkVo; ut mul. si se coniunxerit Tb; si coniunxerint se vir et mul. Tc

⁸ autem *CaMgPfTb; vero Tc

⁹ ille al. acc. *BeMgOaPfTcVo; aliam ille acc. Ca; ille acc. al. Tb

116¹*Ex epistola² Gregorii³*

De his requisistis⁴ qui ob causam frigide nature se dicunt non posse⁵ invicem operam carnis dantes commisceri. Iste vero si non potest ea uti pro uxore habeat quasi sororem. Quod si retinaculum iugale volunt⁶ rescindere⁷ maneant utrique innupti⁸. Nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conveniet? Igitur si vir aliam vult uxorem accipere⁹ manifesta ratio¹⁰ patet quia succedente¹¹ diabolo odii fomitem¹², exosam eam habuit¹³, et idcirco eam dimittere mendacii falsitate molitur. Quod si mul¹⁴ier causatur et dicit, Volo mater¹⁵ esse et filios procreare, uterque eorum septima manu¹⁶ propinquorum tactis sacrosanctis reliquiis iureiurando dicat ut nunquam per commixtionem carnis coniuncti una caro effecti fuissent¹⁷, tunc videtur mulierem secundas¹⁸ posse contrahere¹⁹ nuptias. Humanum dico propter infirmitatem carnis eorum. Vir autem qui frigide nature est maneat sine coniuge. Quod si et ille aliam copulam acceperit²⁰, tunc hi²¹ qui iuraverint²² periurii crimine rei teneantur, et penitentia peracta priora cogantur recipere connubia.

ID 8.182] C 33 q 1 c 2

¹ *om.* Lc

² Ex ep.] Exempla Be

³ II *add.* MgPfTcVo, pape *add.* Ra, *om.* *BeCaOaTb

⁴ -istis Be²CaOaPfTbVo; requisitis Be; -isti MgTc; qui reliquistis Pk

⁵ non posse *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁶ vol- *CaMgPfTc; nol- Tb

⁷ resc- *BeMgPfTbVo; rec- Ca; disc- Tc

⁸ utr. inn. *BeCaMgPfVo; inn. utr. TbTc

⁹ vult ux. acc. MgRaTc; vult ducere ux. Be; vult ux. CaPfVo; vult acc. ux. Oa; acc. vult ux. Tb

¹⁰ -io *CaMgPfTb; -ione Tc

¹¹ quia succ. BeOaPfPkTbTcVo; quia suggerente CaEgMg; quod suggestente *Brant*

¹² -item MgPf?TbTc; -ite Ca

¹³ -uit *BePfTbTc; -uerit CaMgVo

¹⁴ *Be mf breaks off here, and resumes near the end of 6. 124, qv*

¹⁵ Volo mat. *CaMgPfTb; Mat. volo Tc

¹⁶ manu *CaPfTbTc; manibus Mg

¹⁷ eff. fu. *CaMgPfTb; fu. eff. Tc

¹⁸ sec. *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁹ posse cont. *CaPfTbTc; cont. posse Mg

²⁰ -perit *MgTbTcVo; -pit Ca; ? Pf

²¹ tunc hi CaMgOaTbVo; tam hi Pf; tunc illi Tc

²² -erint *CaPfTbVo; -erunt MgTc

117¹*Hicmarus*²

Si per sortiarias³ atque maleficas, occulto, sed nunquam vel nusquam iniusto⁴ Dei iudicio permittente et diabolo preparante, concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus ista eveniunt ut corde contrito et spiritu humiliato Deo et sacerdoti de omnibus peccatis suis puram confessionem faciant⁵, et⁶ profusis⁷ lacrymis ac largioribus elemosinis et orationibus atque ieiuniis Domino satisfaciant⁸, et per exorcismos ac cetera medicine ecclesiastice munia, ministri ecclesie tales quantum annuerit Dominus⁹ qui Abimelech ac domum eius¹⁰ Abrahe orationibus sanavit, sanare procurent. Qui forte si sanari¹¹ non potuerint, separari valebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint, illis in carne viventibus quibus iuncte fuerint¹², prioribus quos reliquerant, etiam si possibilitas concumbendi eis reddita fuerit¹³, reconciliari nequibunt.¹⁴

ID 8.194] C 33 q 1 c 4

¹ *om. Lc*

² Hicmarus CaMgRaOa; Higmarus archiepiscopus Pf; Higmarus Pt; Igmarus Tb; Heimarus TcWc; Hycinarus Vo; Hismarus Vp; *om. Pk*; contrarietas *add in mg. Lj*²

³ -ianas Ca

⁴ vel nusquam iniusto CaMgOaTc; iniusto Pf; vel nusquam Tb; iusto Vo

⁵ faciant *MgPfTbVo; faciat Ca; *om. Tc*

⁶ et *CaPf?TbTc; ac Mg

⁷ *obsc. corr. Ca*

⁸ -iant *MgPf?TbTc; -iat Ca

⁹ Dominus *MgPfTbTc; Deus Ca

¹⁰ dom. eius *CaMgTbTcVo; dominum Pf

¹¹ *corr. fr. -are Pf*

¹² -erint *CaPkTb; -erunt MgPfTc; -erant Vo

¹³ prioribus - fuerit *MgPfTbTcVo; *om. Ca*

¹⁴ *Of fo.99r ends*

118¹*Ex concilio apud Vermeriam² temporibus Pippini regis³, cap. xvii⁴*

Si qua mulier se proclamaverit quod vir suus nunquam coisset cum ea, exeant inde ad crucem, et si verum fuerit⁵ separentur, et illa faciat quod vult.

ID 8.179] C. Laudabilem. Extra. De frig. et malefic.

¹ ; *om. Pk*

² Vermeriam *CaMgOaPkTc; Guermeriam Pf; Warmatiam Ra; Giniam Tb?; Verberiam Vo

³ temp. Pip. reg. *CaMgPkTbTcVo; *om. Pf*

⁴ cap. xvii *CaMgPfPkTb; *om. Tc*

⁵ fuerit *MgPfTbTc; fuit Ca

119

Ex concilio apud Compendium¹, cap. xx

Si quis accepit² uxorem et habuit³ eam aliquo tempore, et ipsa femina⁴ dicit quod non coisset cum ea, et ille vir dicit quod sic fecit, in veritate viri consistat⁵, quia vir caput est mulieris.

ID 8.180] C 33 q 1 c 3

¹ *corr. fr.* Triburiensi Oa

² -epit *CaPkTb?; -eperit LcMgOaPfRaTcVo

³ -uit PkTb; -uerit CaMgOaPfRaTcVo

⁴ femina CaMgPfTbTc; mulier *Brant*

⁵ -at *CaMgTbTcVo; -it Pf

120¹

Ex concilio Triburiensi², cap. iii³

Vir si⁴ duxerit uxorem⁵, concumbere cum ea⁶ non valens⁷, et frater eius clanculo eam vitiaverit⁸ et gravidam reddiderit⁹, separentur. Considerata autem imbecillitate misericordia eis impertiatur ad coniugium tantum in Domino.

ID 8.181]

¹ ; *om.* Pk

² Trib- *CaMgPfTc; Tib- Tb

³ cap. iii *CaMgPfTb; *om.* Tc; De incestu *add. in mg.* Lj²

⁴ *add. ss.* Ca

⁵ uxorem *CaDbOaPfTbVo; mulierem EgMg; ux. et Tc

⁶ conc. cum ea *CaPfTbTcVo; cum ea conc. EgMg

⁷ -ens *CaMgPfTb; -uerit Tc

⁸ vitiaverit *CaMgTbTc; vitiavit Pf

⁹ reddiderit *CaMgPfTb; fecerit Tc

121

¹Ex concilio Maguntiensi², cap. vi³

Si quis viduam uxorem duxerit⁴ et postea⁵ cum filiastra fuerit fornicatus seu cum duabus sororibus⁶, aut si qua cum duobus fratribus, seu cum patre et filio, si quis relictam

¹ De his qui feminam cum filiastra sua [] cum duabus maribus et his similibus *add. in mg.* Ln²

² Mag- *CaEgPfTbTcVo; Mog- Mg

fratris, si quis neptem aut novercam, aut nurum aut consobrinam⁷, aut filiam avunculi, aut eius relictam, aut privignam polluerit, eos disiungi⁸ et ulterius nunquam coniugio⁹ copulari precipimus.

ID 9.77] C 32 q 7 c 20

³ vi *CaPfPkTbTcVo; v Eg; ii Mg; iii Vp

⁴ ux. dux. *CaMgPfTb; dux. ux. Tc

⁵ postea *CaPfPkTbTcVo; post EgMg

⁶ altera manente uxore *add. Vosm., om. *CaDbEaLgMgOaObOdOeOfPfPtRaSgTbTcVmVoWcBrant*

⁷ aut cons. *MgPfTbTc; *om. Ca*

⁸ eos dis. *CaMgPfTb; dis. eos Tc

⁹ nunq. con. *MgPfTbTc; con. nusq. Ca

122¹

[Item]²

Ubi non est consensus³ utriusque non est coniugium⁴. Ergo qui pueris dant puellas⁵ in cunabulis, vel e converso, nihil faciunt nisi uterque puerorum consentiat⁶ postquam venerint ad tempus⁷ discretionis. Non⁸ est coniugium nisi fiat utriusque consensu⁹, etiam si pater et mater hoc fecerint et voluerint.

C 30 q 2 c 1

¹ *om. Oa*

² *Item TbPt; Nota Lc; Nich' papa ad consulta Bulgarorum Ra; De eodem Vo; Nicholaus papa Vp; om. CaMgPfPkTcWc*

³ non est cons. CaMgPfPkTbTc; cons. non est Eg

⁴ non est con. CaMgPfTbTcVo; con. non est Eg; con. Pk

⁵ puellas TbTcVo; puellulas CaMgPf

⁶ -iat CaMgPfTc; -iant Tb

⁷ ven. ad tempus CaMgPfTbVo; ad temp. ven Tc; venerit ad annos *Brant*

⁸ Non CaRaTbTc; Nec EgMgPfVo

⁹ consensu PfRaTcVo; assensus Mg; consensus CaEgPkTb

123¹²Nicolaus papa³ ad consulta Bulgarorum⁴

Ita diligere debet homo⁵ eum qui se suscepit⁶ a sacro fonte sicut patrem. Item. Est⁷ inter fratres et⁸ filios spirituales⁹ gratuita et sancta communio que non est¹⁰ dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritualis proximitas. Unde inter eos¹¹ arbitramur fieri non¹² posse quodlibet¹³ coniugale¹⁴ connubium, quando quidem nec inter eos qui natura et eos qui¹⁵ adoptione filii sunt, venerande¹⁶ Romane leges¹⁷ matrimonia contrahi¹⁸ permittunt. Item. Si¹⁹ inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio iungit, quanto potius²⁰ a carnali oportet²¹ inter se contubernio²² cessare quos per celeste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit²³? Longe, inquit, igitur²⁴ congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is²⁵ quem gratia divina quam quem humana voluntas ut filius eius vel frater meus esset elegit, prudentiusque ab alterna corporis²⁶ commixtione secernimur²⁷.

ID 1.135, 9.34] C 30 q 3 c 1

¹ om. Lc

² De separatione coniugii non ob causam fornicationis *add. in mg.* Eg; Quod non sit [] spirituales [] *add. in mg.* Ln²

³ Nich. papa CaMgPfTbVp; om. Tc

⁴ Bulg- CaMgPfVo; Burg- Oa; Bug- TbTc

⁵ dil. deb. homo *CaMgPfTb; deb. dil. homo Ra; homo dil. deb. Tc

⁶ se suscepit *CaMgPfRa; suscepit OaVo; suscipit se Tb; se susceperit Tc

⁷ Est *CaPfTbTc; Eest Vo; om. EgMg

⁸ fratres et CaMgPfTc; om. Tb

⁹ est *add.* EgMg, om. *CaPfTbTcVo

¹⁰ est *CaMgPfTb; om. Tc

¹¹ eos *CaMgPfTb; om. Tc

¹² non CaMgTbTc; om. PfBrant

¹³ quodlibet *MgPfTbTc; quidem Ca

¹⁴ coniugale *CaMgPfTbTc; non con. Brant; non legale Vosm.

¹⁵ etiam *add.* PfTb, in *add.* Vo; om. *CaMgTc

¹⁶ et *add.* Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁷ leges *CaEgPfTbTc; laudes Mg

¹⁸ non *add.* TbTc, om. *CaEgMgPf?PkVo

¹⁹ Si *CaMgPfTbTc; om. Brant

²⁰ potius *CaMgPfTbTc; magis Brant

²¹ oportet *CaMgPfTb; om. Tc

²² contubernio *CaMg²OaPfTbVo; contubernia Mg; connubio Tc

²³ vel ligat *add. ss* Mg

²⁴ inq. ig. MgPfTb; ig. Ca; ig. inq. Tc; inquis ig. Vo

²⁵ is *MgPf?TbTc; his Ca

²⁶ corporis *CaMgPfTcVo, om. *Tb

²⁷ -imur *CaMgPfTc; -itur Tb?; -imus Wc; -untur Wd

124¹

Nicolaus² Salemonio³ episcopo

Nosse desideras utrum mulier que⁴ viri filium ex alia femina genitum de⁵ sacro fonte levaverit, postmodum possit cum eodem viro copulari, quos ideo iungi posse⁶ decernimus quia secundum sacros canones nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet coniunx dimittere coniugem. Pertinet autem ad ingens uxoris exitium que habens odio virum vel infirmitatem⁷ eius non considerans quasi causa pietatis operatur impietatem⁸, maxime cum precipiat apostolus, Nolite, inquit, fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus ut vacetis orationi⁹, et iterum revertimini in idipsum, ne temptet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Ergo si non ex consensu utriusque coniugis hoc factum esse probatur, non fraudentur invicem, sed revertantur in idipsum, presertim cum dicat Apostolus, Uxor sui corporis potestatem¹⁰ non habet¹¹ sed vir, sicut¹² vir non habet potestatem sui corporis¹³ sed mulier.

ID 1.136] C 30 q 1 c 3

¹ *om. Lc*

² Nicholaus *CaMgPfTb; Item de eodem Ra; Nich. papa Tc

³ Salomoni Vo. Salomitano *Brant*; Salonitano *Vosm.*; *om. *DbMgPfTbTc. Gg Maximo presumptori (vel preceptoris ss) Salone add. in mg. Mg*

⁴ sui *add. Mg, om. *CaEgPfTbTc*

⁵ de *CaMgPfTb; ex Tc

⁶ iun. posse *MgOaPfTbVo; iun. Ca; posse iun. Tc

⁷ *corr. fr. infirma- Ca*

⁸ imp. *CaPfTbTc; Vo iniquitatem EgMg

⁹ -oni *CaMgPfTb; -onibus Tc

¹⁰ *Be mf resumes.*

¹¹ pot. non hab. *BeOaPfTbVo; non hab. Ca; non hab. pot. MgTc

¹² sicut CaMgPfTbTc; et Be; similiter Oa; similiter et *Brant*

¹³ non hab. pot. sui corp. MgTbTc; pot. non hab. sui corp. BeOaPfVo; pot. sui corp. non hab. Ca

125¹²Capitularum³ libro V⁴, cap. vii⁵

Si quis filiastrum aut⁶ filiastram suam ante episcopum ad confirmationem⁷
tenuerit, separetur⁸ ab uxore sua et alteram non accipiat.

*ID 1.302, also 9.80] C 30 q 1 c 2 earlier to ab uxore sua only; et aliam nunquam accipiat. Similiter et
mulier added later*

¹ *om. Lc*

² De his qui aut filios aut filias aut filiastrum de sacro fonte suscipiunt aut [] *add. in mg. Ln², contrarietas
add. in mg. Lj²*

³ Capitularum *OaOdOePfSg; Capitularum BeObOcOd²PtTbVoWc; Const' Tc; capl' Vm

⁴ V *BeObOcOdPfPtPwTcVoWc; *om. Sg; VI Tb; 1 v Vm*

⁵ vii *BeOaObOcOdPfPwSgTcVmVoWc; vi Oe; xii PtTb. Ex concilio apud Vermeriam (Warmatiam Ra)
cap. iiiii (cap. iiiii *om. RaVp*) EgMgRaVpBrant, Ex concilio apud Vermeriam (vel in *ss*) cap. iiiii Lg;
Adrianus dicit *in mg. Eg, vel Cap. lib. V cap. vii in mg. Mg²*, Nicholaus papa Radulfo Bituricensi episcopo
(*cf. c. 126*) *in mg. Ca*

⁶ aut *BeOaPfPtTbVo; vel CaMgPwRaTcWc

⁷ ante ep. ad conf. *CaMgPfPtTb; ad conf. ante ep. Tc

⁸ *corr. fr. -entur Tc*

126¹Nicolaus papa Radolpho Bituricensi² archiepiscopo³

De his qui filiastrum suum ad confirmationem coram episcopis tenent⁴, id est qui
filios uxoris sue⁵ de viro prior⁶ dum crismantur⁷ ab episcopis super se sustinent, si
inscitia, sicut asseris, fit, licet sit peccatum tamen non usque ad separationem coniugii
puniendum est. Lugeant tamen⁸ et digna penitentia hoc diluentes Domino dicant, Delicta
ignorantie nostre⁹ ne¹⁰ memineris.

ID 1.304] C 30 q 1 c 6

¹ *om. Lc*

² -icensi Be(Ca)MgTbVo; -iensi OaPfTc; Bidunensi Vp

³ archiep- *BePfRa²TbVo; ep- (Ca)MgOaPtRaTc; *Ca has insc. to 126 over 125, to 127 here.*

⁴ coram epp. tenent *CaMgPfTc; tenerint coram ep. Tb

⁵ uxoris sue *CaMgPfTb; uxorum suarum Tc

⁶ viro prior⁶ *CaMgPfTb; viris prioribus Tc

⁷ crismantur BeCaMgTbVo; crismatur OaPf; confirmantur Tc

⁸ tamen *CaMgTbTcVo; tantum Pf

⁹ nostre *CaMgPfTb; mee Tc

¹⁰ ne CaEgPfTbTc; tu Mg

127¹*Ex decretis Desiderii² pape³*

Deusdedit⁴ sancte Romane ecclesie⁵ et apostolice⁶ episcopus Gordiano Hispalensis Ecclesie coepiscopo⁷ et fratri dilectissimo.

Pervenit ad nos⁸ diaconus sanctitatis vestre⁹ epistolam deferens, quod quidam viri et mulieres preterito Sabbato paschali die¹⁰, pro magno populorum incursu, nescientes filios suos suscepissent¹¹ ex¹² lavacro sancto. Cupis ergo scire si pro tali ratione accidenti debeant viri ac¹³ mulieres ad proprium usum redire an non. Nos vero¹⁴ ex hac re mesti inquisivimus priorum dicta¹⁵. Invenimus autem in archivis¹⁶ huius apostolice sedis iam talia contigisse in ecclesia Hisaurie et Ethesiorum¹⁷ simulque Hierosolime aliarum¹⁸ etiam ecclesiarum episcopis et earum civitatum¹⁹ ab hac apostolica sede volentibus scire, utrum viri ac mulieres redirent ad proprium thorum, beate memorie sancti patres Iulius, Innocentius et Celestinus cum episcoporum plurimorum et sacerdotum consensu in ecclesia beati²⁰ apostolorum principis²¹ prohibentes talia perscripserunt²² et confirmaverunt, ut nullo modo se in coniugio²³ reciperent mulieres ac viri quicumque

¹ *om.* Lc

² Desiderii *Be(Ca)OaRaTbTcWc; Deusdedit MgVo; Deodati Pf; Desiderius Vc

³ Ex – pape] *om.* Pt; Separentur viri ab uxoribus qui natos suos aliquo casu coram episcopo tenuerunt vel suscipiunt Vp [cf C 30 q 1 c 1]

⁴ Deusdedit MgOaPfPtTbVo; Desiderius BeCaRaSITcWc; proprium nomen *add. interlin.* Ld²

⁵ eccl. BeCaPfPwTbTcVo; *om.* EgMgWc

⁶ sedis *add.* EgMgRaTcWc, *om.* *BeCaOaPfTbVo

⁷ coep- *CaMgPfTb; ep- Tc

⁸ frater dilectissime *add.* Tc, *om.* *CaMgOaPfTb

⁹ vestre *CaMgPfTc; tue Tb

¹⁰ pasch. die CaPfTbTc; die pasch. Mg

¹¹ suscepissent *MgPfTbTc; suscipisse Ca

¹² ex *CaMgPfTb; de Tc

¹³ ac *CaMgPfTb; et Tc

¹⁴ vero *CaMgPfTb; autem Tc

¹⁵ pr. dicta *CaMgPfTb; dicta pr. Tc

¹⁶ *corr. fr.* in arch. autem Tc

¹⁷ Ethes- *CaMgPfTb; Ephes- Tc

¹⁸ vel illorum *add. ss* Mg²

¹⁹ et earum civ. *Mg(vel aliarum *ss*)RaPkPwVo; et aliarum civ. BeCaTb; et earum civitatibus Oa; et eor. civ. Pf; quibus Tc

²⁰ Petri *add.* MgTc, *om.* *BeCaPfTbVo

²¹ *corr. fr.* -ipes Mg

²² persc- *BeMgPfTbVo; presc- Ca; consc- Tc

²³ -gio *CaMgPfTb; -gium Tc

aliqua ratione susceperint²⁴ natos²⁵, sed separent se ne suadente diabolo tale vitium inolescat per mundum. Scitis quia quomodo²⁶ sunt septem²⁷ dona Spiritus sancti²⁸, ita sunt septem dona baptismi²⁹, a primo ergo³⁰ pabulo sacrati salis³¹ et ingressu ecclesie usque ad confirmationem per crisma. A primo hoc³² usque ad septimum, nullus Christianus suam commatrem³³ in coniugium suscipere debet, et³⁴ qui presumpserit tamdiu anathematis vinculo religetur donec penitentiam egerit digne³⁵.

ID 1.305] C 30 q 1 c 1

²⁴ -erint *BeTbVo; -erunt CaDbMgPfTc

²⁵ proprios *add. Vosm., om. *CaDbMgPfTbTc*

²⁶ quomodo CaMgPfTb; sicut Tc

²⁷ sunt septem CaMgPfTb; septem sunt Tc

²⁸ Sp. s. *MgPfTb; s. Sp. CaTc

²⁹ baptissimi Ca

³⁰ ergo CaPfTbTc; *om. Mg*

³¹ sacrati (*ss Be*) salis BeCaPfVo; salis sacrati MgTb; sacri salis Tc

³² hoc CaPfTbTc; ergo Mg

³³ suam comm. CaPfTbTc; comm. suam Mg

³⁴ si *add. Pf, om. *CaMgTbTcVo*

³⁵ pen. eg. digne BeCaPfPkTbVoWdBrant; digne eg. pen. MgRa; pen. digne eg. OaPw; agat digne pen. Tc. *Vo continues without a break: Mulieres vero cum separate fuerint hac pro illicita accione a propriis viris totam precipimus recipere dotem, quam in die nuptiali receperint, et post expletum annum recipiant alium virum si voluerint. Similiter et vir uxorem. (cf BD 17. 44; AL 10. 29; Ars. 713 fo. 157v)*

128¹

Zacharias papa Theodoro episcopo Ticinensi²

Zacharias episcopus servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo fratri³
Theodoro episcopo ecclesie Ticinensis⁴.

⁵Pitacium quod nobis tua veneranda⁶ fraternitas obtulit⁷ per quod nos sciscitari⁸
curasti⁹ si liceat filium cuius¹⁰ pater alterius filiam ex sacro baptismate¹¹ susceptam, id

¹ *om. Lc*

² -inensi CaOaPfTbTc²VoWc(*before ep., and all insc. in mg.*); -iensi BeMgTc. Filias spirituales carnali filio nubere non potest Vp [*cf D 30 q 3 c 2*]. Pt has lxxxvii only as *insc.*

³ fratri *CaMgPfTb; *om. Tc*

⁴ -inensis CaPfPtTbTc; -iensis BeMgTc

⁵ id est epistola *add. ss Ob²*; Epistola *add. Pf, Epistole add. Tc, om. *BeCaDbMgOaPkTbVoWc*

⁶ veneranda CaMgPfTb; reverenda Tc

⁷ suscipimus *add. Vosm, om. CaMgPfTbTc*

⁸ sciscitari *BeCaMgOaTbVo; suscitari Pf; scrutari Tc

⁹ curasti *Be?MgOaPfTbVo; voluisti Ca; voluistis Tc

¹⁰ cuius *CaMgPfTb; eius Tc

¹¹ baptismate *CaMgPfTb; fonte fonte Tc

est¹² spiritualem eiusdem patris¹³ filiam, quod dici crudele est, in matrimonio¹⁴ accipere, quod apud te enormiter asseruisti contigisse. Sed bene tua sancta fraternitas¹⁵ compertum habet, quod Dominus Moisi precepit dicens, Turpitudinem patris non revelabis, turpitudinem tue matris non revelabis, r. tue non revelabis¹⁶. Turpitude enim¹⁷ tua est. Turpitudinem enim revelari dicitur dum¹⁸ propria consanguinitate precipimur abstinere¹⁹, multo magis a spirituali patris nostri filia. Omni occasione aut argumento seposito sub nimia restrictione nos cavere convenit, ne iram divine examinationis²⁰ incidat, si quis tali facinori mixtus minime²¹ restrinxerit frena luxurie. Unde et omnes omnino cavendi sunt a talis²² sceleris commixtione ne in eternum pereant. Sed²³ is²⁴ qui huius perniciose temeritatis anime sue salutem²⁵ despiciens impio se miscuit matrimonio, per omnia tua fraternitas studeat separare, et penitentiae digne submittere, quatenus ab eterna eruti²⁶ dampnatione, animas eorum lucreris prestante Domino. De filiis autem qui ex eis nati esse probantur retulisti si liceat eos coniugio²⁷ copulari, sed hi cur prohibeantur a coniugio aut pro huiusmodi penitentiam agere compellantur, dum ex hoc absque condemnatione esse perhibentur²⁸, quia non pater pro filio neque filius pro patre sustinebit tormenta, dicente Domino per prophetam, Anima patris mea est, et anima filii mea est. Anima que peccaverit²⁹ morietur, sed et³⁰, frater carissime, de his dixisse

¹² id est *MgPFTbTc; om. Ca

¹³ eiusdem patris *BeCaMgPwTbVo; eandem patris Pf; eiusdem Tc

¹⁴ -nio *CaMgPFTb; -nium Tc

¹⁵ tua s. frat. CaMgPFTbTc; tua frat. *Brant*; frat. tua *Migne*

¹⁶ non rev. t.m. (m. tue Mg)- revelabis *BeMgPFTc; turp. p. n. r. t. m. t. n. r. t. s. n. r. Ca; turp. matris tue n.r.r. - revelabis Tb

¹⁷ enim *CaMgPFTb; om. Tc

¹⁸ Turpit. enim revelari (-are ObOeRaTc) dic. dum (qui Tc, a *add.* Be)

BeCaOaObOcOdOePfRaSgTbTcVm; Turp. enim revelare interdiximus dum LgMg; Turpit. enim revelari cum Vo; Cum ergo a *Vosm.*

¹⁹ precipimur abstinere CaOaPfRaTb²Vo²; prec. abstinere Be; prec. abstinere et Mg; abstinere Tb; iubemur abstinere Tc; prec. abstinemur Vo

²⁰ *corr. fr.* -one Tc

²¹ minime *CaMgPFTb; non Tc

²² talis *MgPFTb; tali CaTc; tal' BeVo

²³ Si Be

²⁴ is BeMg²PFTbTcVo; his CaMgOa

²⁵ an. sue sal. BeCaPFTbVo; sal. an. sue Mg; animam suam Oa; an. sue sue sal. Tc

²⁶ eruti *CaMgPFTb; erutis Tb; exuti Tc

²⁷ coniugio *CaMgPFTbTc; matrimonio *Brant*

²⁸ perhib- *CaMgPFTb; prob- TbTc

²⁹ ipsa *add.* CaMgTcVo, om. *BePFTb

³⁰ et CaPFTbTc; om. Mg

sufficiat. Cave autem ne aliter agere subiectis concedas, ne a recto tramite inveniariis deviare.

ID 1.307] C 30 q 3 c 2, to animam eius lucreis only

129

Ex decret. Gregorii iunioris¹

Si quis spiritualement commatrem in coniugium duxerit, anathema sit.

ID 1.139]

¹ lxxxviii *add.* Pt. Ex – iunioris *as second insc. to 7.1, running this text onto the end of c 128*

Explicit liber sextus¹

¹ Expl. lib. sext. AdBeCaEaOaObOcOdPpPwSgTbTc; Lib. sext. expl. Oe; *om.* EgLcLgMgPkPtRaSIVmVoVpWc. Vo *lacks any rubric for the end of bk 6 or beginning of Bk 7.*